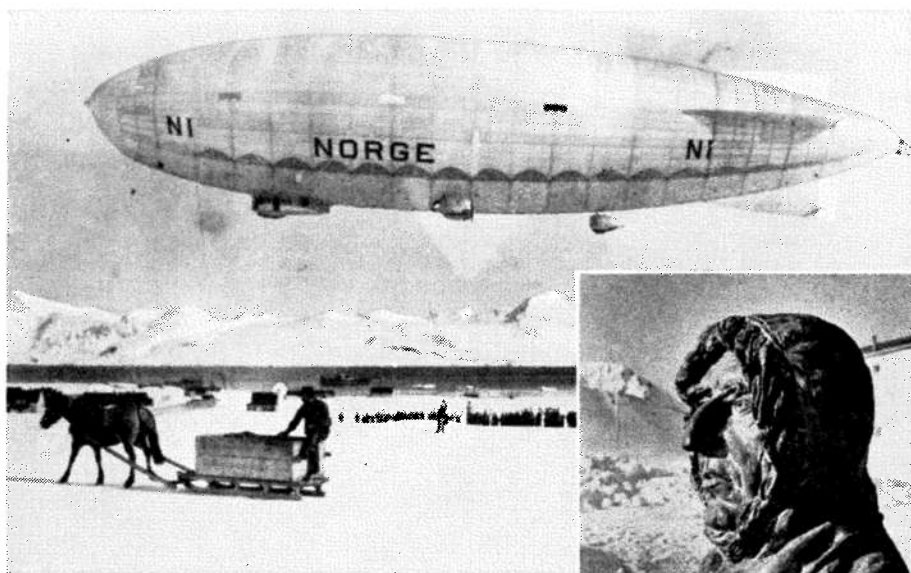

POLAR BOKEN

1975 — 1976

POLARBOKEN

1975 — 1976

POLARBOKEN

1975 — 1976

Utgitt av
NORSK POLARKLUBB

*med bidrag fra Komiteen til Bevarelse av
Polarskipet «FRAM»*

OSLO 1976

Redaksjonskomité:

HELGE INGSTAD
ODD LØNØ
ASBJØRN OMBERG

Trykk: Brødr. Tengs Boktrykkeri, Oslo.

INN H O L D

	Side
Den første transpolare flyferd	9
Isbørnundersøkelser på Nordaustlandet. <i>Erik S. Nyholm</i>	12
Forliset på Bjørnøya i 1916. <i>Alfred Svendsen</i>	30
En glemt polarforsker — Carsten Egeberg Borchgrevink. <i>Hugh B. Evans og A. G. E. Jones</i>	36
Overføringer av moskusokser i Alaska. <i>Peter Lent</i>	61
Norske fangstmenns overvintringer. Del 3, 1892 til 1905. <i>Odd Lønø</i>	66
Eveo, den siste inlands-eskimån, som levde året rundt inne på tundran väster om Hudson Bay. <i>Staffan Svedberg</i>	135
Helge Ingstads Aula-foredrag 14. august 1975	139
Kåre Holts bok om Roald Amundsen	143
Professor Olaf Holtedahl. <i>Odd Lønø</i>	146
Helge Ingstads fjerde æresdoktorgrad	148
Fra polarfronten	149

Den første transpolare flyferd

Bysten av Roald Amundsen i Ny-Ålesund.

Festmøte i anledning 50-års jubiléet for Roald Amundsens ferd med luftskipet «NORGE» over Nordpolen til Alaska.

Innbyderne til festmøtet i Universitetets aula i Oslo 12. mai 1976 var Det Norske Geografiske Selskap, Norsk Polarinstitutt, Norsk Aero Klubb, Norsk Polarklubb og SAS. Kong Olav var til stede, samt representanter for Roald Amundsens nærmeste familie og etterkommere av dem som hadde vært med på hans mange ekspedisjoner.

Naturlig kom Roald Amundsen og hans betydningsfulle innsats i forgrunnen. Det gikk fram av de velkomstord som formannen i Det Norske Geografiske Selskap, direktør Hans Røer uttalte, og ble mer understreket i hovedtalen av direktør Tore Gjelsvik i Norsk Polarinstitutt. Han framhevet den transpolare ferdens store betydning og kom inn på de enestående resultater Roald Amundsen hadde nådd i polarforskningens tjeneste.

En film med arkivbilder fra «NORGE»-ferden ble fulgt med levende interesse. Adm. direktør Knut Hagrup i SAS fortalte om hvordan hans selskap hadde bygget opp sin regulære flyrute over Nordpolen ut fra de perspektiver «NORGE»-ferden hadde åpnet for flytrafikken i polarstrøkene.

Festmøtet sluttet med musikk av SAS's janitsarorkester og hilsningsord av presidenten i Norsk Aero Klubb, sivilingeniør Reimert C. Barratt.

Monumenter over Roald Amundsens transpolare luftferd 11.—14. mai 1926.

I 1921, da Roald Amundsen oppholdt seg i Seattle, laget billedhuggeren Victor Lewis en byste i gips av ham. Denne bysten ble ved en tilfældighet ervervet av en norgesvenn.

Sjefnavigator Einar Sverre Pedersen og direktør Ivar Ytreland tok i 1975 initiativet til en innsamling for å få reist et minne om Roald Amundsens polferd med luftskipet «NORGE» i 1926. I U.S.A. satte Robert W. Stevens seg i spissen for å få reist et minne i Alaska om samme ferd.

Resultatet ble at Kristiania Kunst og Metallstøperi, Oslo, har støpt to bronsebyster som er kopier av Lewis gipsbyste. Den 18. oktober 1976 skal en byste avdukes i Nome i Alaska. Den andre bysten ble avduket allerede 11. mai 1976 i Ny-Alesund på startstedet og på 50-års dagen for den første transpolare flyferd. Ved avdukingen var de to initiativtagerne og omlag 30 svalbardbeboere tilstede. Formannen i Norsk Polarklubb, Helge Ingstad, foretok avdukingen.

Helge Ingstads tale ved avdukingen.

Det er i dag 50 år siden Roald Amundsen drog med luftskipet «NORGE» fra Spitsbergen over Nordpolen til Alaska. Den tanke å utforske polarstrøkene fra luften var den gang noe nytt for de fleste, men ikke for Roald Amundsen. Her var han forut for sin tid. Allerede under «MAUD»-ferden skaffet han seg to fly og hadde store og livsfarlige planer med dem, men heldigvis havarerte de begge på et tidlig tidspunkt. Så kom ferden med flybåtene N 24 og N 25 fra Spitsbergen og hvor de nådde 88° N, da livet stod på spill, og Riiser Larsen, som den kyndige pilot, såvidt fikk flyet i luften fra drivisen. Som en avslutning på Roald Amundsens forsøk på å utforske polarstrøkene fra luften kom så ferden med luftskipet «NORGE».

Også dette var et hasardiøst foretagende som ikke før var prøvet. Planen var å skaffe kunnskap om det veldige, ukjente

området over mot Alaska. Mange mente at det var land å finne der, men ekspedisjonen brakte ny geografisk kunnskap om hav — bare hav.

Dette var Roald Amundsens siste store bragd i rekken av andre som ikke var mindre: Nordvestpassasjen, Sydpolen, Nordøstpassasjen. Han var ikke bare oppdageren. Fra noen av disse ekspedisjoner brakte han og hans medarbeidere tilbake et verdifullt vitenskapelig materiale.

Det er merkelig at så nær innpå oss i tid, var det ennå ukjent land på vår klode. Oppdagelsesens tid er i dag forbi, og jeg tror at vår generasjon har vanskelig for fullt ut å forstå hva en innsats som Roald Amundsens har krevet. Det gjaldt de veldige, ukjente områder i Arktis og Antarktis hvor mennesker blir små i snestorm og kulde. Hjelpemidler var enkle skip, hundespenn og tilslutt fly og luftskip av skrøpelig slag. Det var en forskning med livet som innsats.

Når Roald Amundsen lyktes, skyldtes det en urokkelig vilje, nøye forberedelser og ikke minst hans evne som leder av en ekspedisjon. Han vant tillit i samarbeid med sine folk.

Hans liv var en kamp, og særlig tung var nok den motbør han stundom møtte fra små mennesker i sitt eget land når vanskelighetene hopet seg opp, og det tok tid før en ny bragd ble gjennomført. Men han holdt hodet høyt, og på tross av så meget gjennomførte han sitt livsverk. — I denne tid har et besynderlig forsøk på nedvurdering av Roald Amundsen fått vid publisitet. Dette er beklagelig, men betydningsløst og faller tilbake på den som har vanskelig for å se storheten ved et menneske.

Roald Amundsen er i slekt med det beste i vårt folk, han har ført videre en linje fra de gamle norrøne oppdagere framover til våre ishavsfolk og Fridtjof Nansen. Han har gitt heder til vårt land.

På 50-års dagen for «NORGE»-ferden vil vi minnes ham i takknemlighet og heller ikke glemme de som trofast deltok i hans ekspedisjoner. Til erindring for etterslekten om landets store sønn skal dette minnesmerket stå her på Svalbard, på det sted hvorfra han la ut på sin siste forskningsferd mot det ukjente.

Isbjørnundersøkelser på Nordaustlandet

(*On Polar bears behaviour in Spitsbergen.*)

Av Erik S. Nyholm.

Forord.

Jeg begynte isbjørnundersøkelser på min første overvintring i Sveagruva i van Mijenfjorden i 1968—69 (fig. 1.). Til tross for den store litteraturen som jeg hadde lest (JOHNSEN 1947, KOST'JAN 1954, OXAAS 1955, PEDERSEN 1957, SØRENSEN 1961, SCOTT et al. 1959, NOVIKOV 1962, HARINGTON 1964, LØNØ 1965, USPENSKIJ 1965 a, b, LARSEN 1967, VIBE 1967) var det fremdeles ubesvarte spørsmål om isbjørn som jeg ønsket å arbeide med. Samtaler med de erfarne norske fangstmenn HILMAR NØIS og HENRY RUDI hadde heller ikke gitt meg fullgode svar. Jeg fortsatte derfor arbeidet på overvintringen på Nordaustlandet 1971—72.

De første studier var greie å gjennomføre fordi det den gang ikke var nødvendig med spesielle tillatelser. De videre studier, som var planlagt i 1969, ble stoppet og studiene på Nordaustlandet møtte store vanskeligheter på grunn av liten velvilje fra de som steller med Svalbardsaker. Flere av våre søknader om arbeidsmåter som var i tråd med Svalbard-traktaten, ble avslått. Men med hell og mangedobbelt arbeid klarte vi likevel å gjennomføre studiene på Nordaustlandet.

Da min bok som snart kommer ut (NYHOLM 1976 c) omhandler isbjørnens liv i dens miljø, begrenser jeg denne skildring til de mest interessante hendelser på Nordaustlandet.

Isbjørnene kommer.

Den 8. september 1971 så jeg den første isbjørnen på østsiden av Kinnvika nær vår stasjon. Etter den 20. var denne bjørnen nesten stamgjest på vårt «gjestgiveri». Den forlokkende duften av snadd, som er isbjørnens viktigste føde, spredte seg med vin-

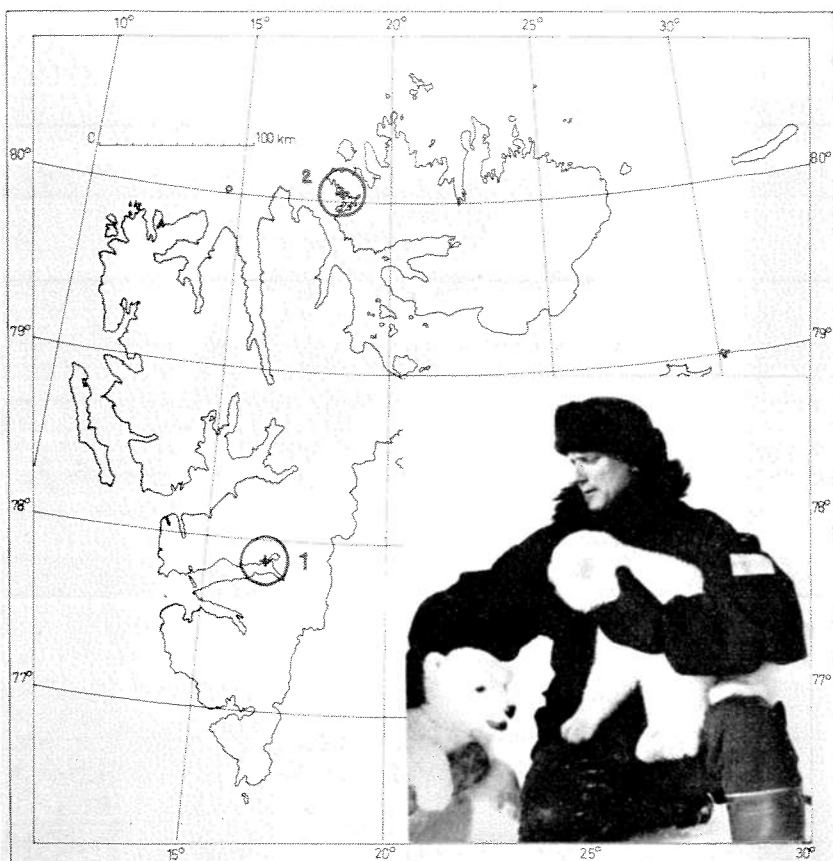

Fig. 1. Våre stasjoner. 1. Sveagruva vinteren 1968—69. 2. Kinnvika på Nordaustlandet 1971—72. Innfeldt forfatteren med «prinsessene fra Svea». Foto H. Grøndahl. Our stations. 1. Sveagruva. The winter 1968—69. 2. Kinnvika on Nordaustlandet 1971—72. In the picture the author with the «princesses of Svea».

den flere titalls kilometer fra vår stasjon. Her hadde vi fra september gjort alt klart til å ta i mot isørkenes konger. Hvalross og svalbardreinen ville ikke kunne vekke større interesse hos isbjørnene på Nordaustlandet (NYHOLM 1975 a, b).

Den første bjørnen ved Kinnvika fikk navnet RASSARI fordi den skulle rote i alt mulig. De andre bjørnene fikk tilfeldige

Fig. 2. Arbeidet med en isbjørn i Svea straks før den våkner av bedøvningen. Foto H. Grøndal. The handling of a Polar bear in Svea just before the animal recovers from an anaesthetic.

Fig. 3. RASSARI blir jaget bort av forfatteren fra kjøttlageret i Kinnvika ved hjelp av et finsk bjørnespyd og steiner. Foto M. Kokkonen. RASSARI is driven away from our supply of meat by the author with the help of the Finnish bearlance and stones in Kinnvika.

navn slik at de ikke skulle innvirke på våre vitenskapelige observasjoner.

RASSARI var en gammel hann som hadde lyst til å plyndre vårt kjøttlager (Fig. 3). Til å begynne med så åt og sov den bare (Fig. 4). Mange liggeplasser og ofte dype tunneller var å finne rundt vår stasjon. Jeg fikk på denne måten bekreftet mine observasjoner fra Svea at en bare kan bestemme med sikkerhet om en har et ynglehi når en ser ungens spor ved åpningen eller åpner hiet (USPENSKIJ 1973). Fra fly kan en ikke få sikre observasjoner — noe jeg trodde tidligere.

Da en uke var gått, var RASSARI i en så god form at den begynte å bli farlig. Den gjorde ofte anfall mot oss, og den brydde seg lite om rop og varselskudd. Med mine karelske bjørnehunder, mitt bjørnespyd og den erfaring som jeg hadde fått, klarte vi å holde dyret under kontroll ved stasjonen.

Nå hadde vi fått en ny, middelstor og feit isbjørnhann i Kinnvika. Den fikk navnet MOOSES, og var en fredelig isbjørn. Den badet gjerne i sjøen. RASSARI unnvek MOOSES som ikke var interessert i å vise sin overlegenhet.

I oktober da vi ennå hadde natt og dag, hadde vi livlig trafikk på tunet. I slutten av måneden hadde vi ved hjelp av en 1,5 meter lang kjepp og vannfast tusj, merket isbjørnene så vi kunne kjenne igjen 9 forskjellige bjørner (Fig.5). Vi kunne bare merke bjørnene på denne måte da merker i ørene og på leppene var forbudt. Merkene var derfor bare til nytte for våre egne undersøkelser. Vi etterlevet sysselmannens ord: «Husk at isbjørnene ikke skal forulempes på noen måte».

De siste dagene i oktober da trafikken var meget livlig, måtte vi være svært påpasselige når vi tok værobservasjoner, snømålinger eller foretok annet arbeid utendørs så ingen av bjørnene skulle få overraske oss. Etter sysselmannens strenge befaling måtte vi bare skyte i nødens siste stund. Den lange vinteren gikk uten alt for store vanskeligheter til tross for at bjørnene knuste åtte glassruter og to dører. Under den lange vinternatten kunne våre «venner» ligge bak hvilken som helst snødrive. På de travleste dager hadde vi opptil syv bjørner rundt husene.

Allerede i van Mijenfjorden hadde jeg lært å se hvilket humør isbjørnene var i når vi møttes. Særlig hadde jeg lært mye av

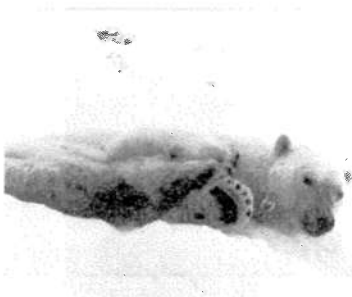

Fig. 4. RASSARI hadde mange liggeplasser og overnattingstuneller i området rundt vår stasjon i Kinnvika. Foto E. Nyholm. RASSARI's many lairs and sleeping tunnels were found in the surroundings of our station in Kinnvika.

Fig. 5. VASILI var stor og i dårlig kondisjon. Han var aggressiv og meget farlig. Her er han blitt merket på pannen fra vårt vindu i Kinnvika. Foto E. Nyholm. A big polar bear, VASILI, in bad condition and owing to his aggressiveness very dangerous. Here he is marked on his forehead in our camp in Kinnvika.

«Prinsesserna från Svea». Bildene (fig. 6a og b) viser typiske adferdsmønstre så man kan se bjørnenes hensikter.

Mine karelske bjørnehunder var vår egentlige livsforsikring. Disse hunder er vant til storvilt og var alltid beredd til å gå i kamp med isbjørnen. Ikke en eneste bjørn kunne nærme seg oss uten at vi fikk vite det. Med to karelare ble den største bjørnen jaget og skutt (fig. 7, NYHOLM 1973).

Møtet mellom lederne.

Den 12. oktober var en stor dag for oss, for kl. 21.30 kom en stor isbjørn til stasjonen. Den var rolig, hadde nettopp kommet opp av sjøen, og fettmassene på den runde baken og sidene disset for hvert steg. Den vakre glinsende pelsen hadde ingen arr. Isbjørnen nærmet seg døren mot syd hvor jeg sto. Hundene hadde allerede alarmert oss og nå tok jeg imot den store karen, som på mange måter viste at den var i godt humør. Det så ut som om den visste om at der var selspekk til utdeling.

Jeg lot isbjørnen komme helt inn på fire meters hold. Her stoppet den på min formaning på deres eget språk. Den viste gang på gang sine fredelige hensikter. Jeg gav den noen smakebiter av selspekk. Nå viste bjørnen hele tiden en behersket oppførsel, så jeg besluttet å gjøre et forsøk på å mate den med hån-

den. Alt gikk bra, og den samme situasjon ble fotografert neste dag (fig. 8). Bjørnen hadde hele natten ligget foran trappen vår.

Bjørnen fikk navnet KALLE, og dens morgenhilsning var hjertelig. Jeg ble forbauset over å se den be om mat på bjørnenes vis ved å nikke med hodet. Jeg gav den mange kilo med hånden, og den gjorde ikke det minste forsøk på å skade meg. Avstanden mellom fingrene mine og bjørnens nese var bare 15 centimeter, og når KALLE med en spekkbit mellom tennene snuste på min tomme, rolige hånd var jeg engstelig for hvor mye han ville snuse. Jeg var ikke så sikker på om jeg hadde sjanser til å rykke hånden min fort nok til meg om KALLE ville forsøke å nappe til. KALLE luktet ikke hvor spent jeg var, og han gikk baklengs til en snødrive for å nyte det herlige spekket.

Etter måltidet gnir alle skikkelige isbjørner, som KALLE, seg i snøen for å rense pelsen, hodet og labbene (fig. 9).

Ved huset og ute på isen så jeg senere hvordan KALLE ble respektert av de andre isbjørner. Så blidet (fig. 10) som en av de andre tok av meg og KALLE den morgenen, har jeg kalt møtet mellom lederne.

Kalle og dens undersatser.

Lukten av selspekket som vi hadde ved husene i Kinnvika, bar langt av gårde. Dette kunne vi se av de mange spor av isbjørnene som kom rett mot vinden til stasjonen, enkelte fra 20 km. Isbjørnene var ikke stasjonære ved stasjonen. De gjorde lange fangstturer til de beste jakt plassene, Hinlopen, Murchison-, Wahlenberg-, Brennevins- og Lady Franklinfjorden. De gikk også til Franklinsundet til den navnløse odden som ligger på den sørvestre siden. Denne odden var en av mine observasjonsplasser som jeg besøkte hyppig. Jeg likte meg godt her fordi herfra kunne jeg se de mest interessante hendelser.

KALLE gikk rundt husene i Kinnvika som den ville. Alle de andre bjørnene vek unna. KALLE stod høyest på den sosiale rangstigen enda han ikke var den største og kraftigste.

Jeg fikk se noen sammenstøt mellom KALLE og de andre isbjørnene. Høylytte trusler var det vanligste. KALLES bevegelser var lynhurtige og kraftige, og slagene var effektive. Han

Fig. 6A. I fredlig hensikt nærmer isbjørnene seg med tunge langsomme steg og løftet hode. Lang underleppe er bevis på godt humør. Foto E. Nyholm. With friendly intention a polar bear approaches with raised head, slow, and heavy steps and with a long lower underlip as a sign of good humour.

Fig. 6B. En angripende isbjørn kommer med nedsenket hode, lett, lydløst trav og ofte med framskutt overleppe som bevis på at den er sint. Foto E. Nyholm. An attacking polar bear approaches with lowered head, light and soundless steps and often with a long upper lip as a sign of anger.

kjente til kunsten å holde på sin verdighet. Vi gjorde ingen observasjoner som viste at KALLE hadde anvendt sin overlegenhet for å røve maten fra andre. Dette forekom jo ofte blant de sosialt lavstående, sultne bjørnene. KALLE var i en slik god kondisjon at han måtte være en prektig seljeger. Flere ganger så vi at KALLE hadde råd til å levne en god del av sitt bytte til de andre isbjørnene og ikke bare til sine nærmeste venner.

Isbjørnsamfunnet viste ualminnelige trekk på tilpasning. De aller svakeste i selfangstens kunst, toåringene som var gått fra moren, tagg ofte mat fra de flinke fangerne. På den måten hjalp isbjørnsamfunnet de yngre individer til å leve opp. En ung bjørn kan ofte følge en eldre. Når den eldre jeger har fått et bytte, nærmer den unge seg med tydelige tiggerbevegelser helt opp til den spisende. Et slikt «fangstpar» holdt jeg ofte i begynnelsen av mine undersøkelser for å være en binne med unge inntil jeg kunne fastslå at det var en hann fulgt av en yngre bjørn.

Etter KALLE trasket ofte to toåring, LUMU og LU-

Fig. 7. I syv måneder gjorde «Kongen i Svea» vårt arbeide vanskelig, og den måtte skytes. Det var ingen lett jobb selv med hjelp av våre karelske bjørnehunder. Foto E. Nyholm. During seven months the «King of Svea» caused us much trouble in our work and had to be shot, which was not easy even with the help of our Karelian beardedogs.

LU som etter størrelse og utseende kunne være søsken. KALLE var ganske tålmodig når det gjaldt disse to ungbjørnene. De fikk ofte komme så nær som på en meters hold før KALLE gav advarende signal. Når han var mett, slapp de unge til, og så til slutt kunne polarreven, stormåsen og ismåsen fortsette kalaset.

KALLE var tydelig interessert i binnene vi hadde i nærheten. Særlig i KATRIINA og MARIA (fig. 11). MARIA var rikså likeglad med sin 15 måneder gamle unge. KALLE kunne følge sporene kilometervis etter disse binner enda de ikke var brunstige.

Vennen til KALLE.

En uke etter at KALLE hadde kommet til Kinnvika, hadde vi besøk av en ny stor isbjørn som fikk navnet ISO-ANTTI. Den var den største av dem alle på Nordaustlandet. Dagen før hadde

Fig. 8. KALLE får spekk fra min hånd på trappen i Kinnvika. Foto M. Kokkonen. KALLE is served sealblubber from my hand on the steps of our station in Kinnvika.

jeg sett de veldig store sporene av den i sanden i Valbukta. Jeg var i aller høyeste grad interessert i å se hvorledes KALLE ville forholde seg til den nye kjempen. Det skjedde den 20. oktober. Notatene mine var følgende:

«Kl. 17.45 så jeg nær selhuset to store isbjørner som lå og spiste. Det var KALLE og ISO-ANTTI. LULU lå ved siden av og virket nervøs. Kanskje den var sulten. Begge de to store bjørnene fortærte selspekk i all fortrolighet, og de slikket til og med hverandres lepper og halser, noe jeg har sett isbjørn-søsken gjøre etter et måltid. «Prinsesserna från Svea» hadde gjort dette ofte.

Deretter reiste KALLE og ISO-ANTTI seg på bakbena, en øvelse som isbjørnunger trener på. Stående fritt, men mot hverandre, slåss og dyttet de hverandre på moro. ISO-ANTTI gikk baklengs fem meter på bakbena. Så var de begge nede på alle fire, men straks etterpå reiste de seg igjen i all sin lengde. De støttet seg mot hverandre som tungvektene og tok noen brytetak. KALLE tvang ISO-ANTTI igjen å gå baklengs 6,5 meter. Men så var det god forståelse igjen da de rullet seg i snøen og kastet litt snø på hverandre. Alt dette varte 14 minutter.

I mens hadde LULU fortært alt som var blitt igjen etter storbjørnene».

Bjørnene kunne på en gang få ned maksimalt 39 kg rent selpek.

Senere observasjoner av disse to storfangerens oppførsel tydet på at endog ISO-ANTTI var KALLE underlegen. Vennene lignet hverandre meget av utseende, så en kan ikke se bort fra muligheten av at de kunne være brødre (fig. 12). Hvis denne antagelsen er riktig, så må en tro at i isbjørnsamfunnet kan slektenskap ha en viss betydning.

Disse to var de eneste som lot meg følge etter dem ut på isen for å få observasjoner av deres høyt tilpassede fangsteknikk (NYHOLM 1976 b).

Vennene hadde ikke like egenskaper. KALLE var hurtig i sine bevegelser og beslutninger, men hadde dog stor tålmodighet når han fanget sel. ISO-ANTTI var treg, dorsk og tilbakeholdende, men meget sterk. KALLE svømte gjerne, men ISO-ANTTI gikk nesten en ti kilometers omvei for å unngå vann. Vi så aldri ISO-ANTTI ta en svømmetur.

Når vennene åt tang og tare i Kinnvika, gjorde KALLE en råk i isen og dukket ned på 4—5 meter dypt vann og hentet opp maten. ISO-ANTTI stod ved råken og tagg når KALLE dukket opp med et knippe i munnen. Begge åt av algene. KALLE lå i vannet med framlabbene på iskanten. Så dukket KALLE igjen etter mere. Dette kunne KALLE holde på med i bort i mot 40 minutter. KALLE steg så opp av vannet, ristet av seg og åt et stund liggende på isen. ISO-ANTTI hadde da fått nok. Det som ble igjen etter et slikt tang- og taremåltid, ble over-

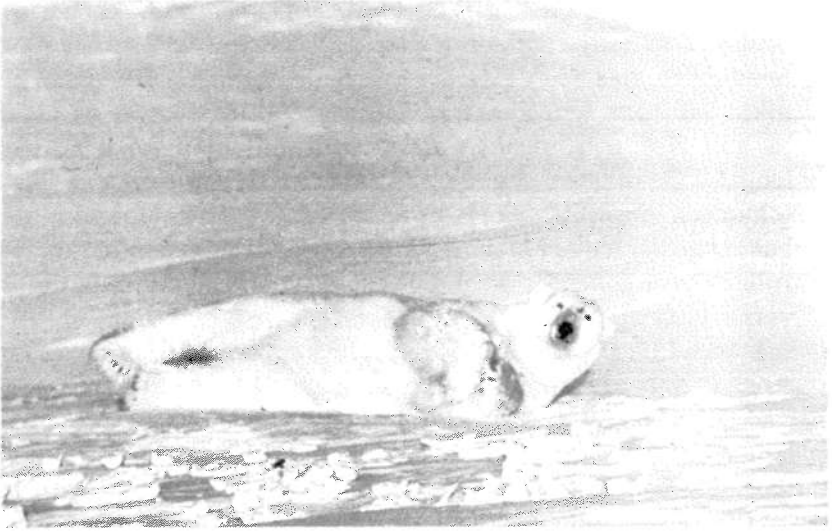

Fig. 9. KALLE tar snøbad etter et måltid i Kinnvika. KALLE takes a snowbath after dinner in Kinnvika.

Fig. 10. Lederne møtes, KALLE og forfatteren. Foto M. Kokkonen. The meeting of the leaders, KALLE and the author.

latt til de andre isbjørnene. Særlig da LULU og LUMU. Alle isbjørnene åt alger.

Vennene KALLE og ISO-ANTTI gikk mye sammen. Den tre-gere og vannsky ISO-ANTTI kom alltid luntende etter. Hendte det noe, så var alltid ISO-ANTTI der sist.

Vår blant isbjørnene.

Desember var stille i Kinnvika. Da lå alle isbjørnene nedgravd i snødrivene. Vinden blåste sterkt av og til, og middeltemperaturen var $+ 17,5^{\circ}\text{C}$, minimumstemperaturen var $+ 34,7^{\circ}\text{C}$. Også selene holdt seg under snøen. På noen måneskinnsdager så vi frostrøyken i Hinlopenstretet.

I januar kom bjørnene igjen, og de vandret til og fra helt til ut til juli da vi hadde de siste isflakene. Om våren var det rikelig med mat, for fjordene var fulle av selunger.

Om våren fikk vi besøk av våre gamle bekjente, men også noen nye som f. eks. VASILI (fig. 5), NILKKU, UJO, LUSKA, JUNTARI, MARIA med sin unge (fig. 11), ROKKA, MATTI osv. Disse gav oss ingen vanskeligheter. Det virket som mitt vennskap til KALLE og ISO-ANTTI hadde høynet min sosiale stilling blant isbjørnene fordi disse to storingene adlød mitt «ord» (blåsing som de bruker som varselsignal eller trusel overfor kamerater), verdsatte min hurtighet (snøscooter) og mine harde slag (steinkast på labbene). Det var tydelig at utfall mot meg ble færre, enda det ikke var mangel på anledning til dette utover våren.

Våre undersøkelser i terrenget viste at det var uventet få hi rundt vår stasjon og på nordsiden av Nordaustlandet. De flyundersøkelser som en norsk forsker fikk ordnet med, ble utført under ideelle forhold, men resultatet var magert. Observatoren i det ene flyet så 3—4 «sikre» hi (muntlig rapport). I det andre flyet var jeg med en dansk forsker, og vi så bare ett hi ved Kapp Bruun. Nå må en huske på at ingen av disse hiene ble sett fra bakken og bekreftet at det var hi. Muligheten for at det bare var hull for kortvarig opphold var der. Fra flyet så vi flere av isbjørnenes sovegroper og beitegroper til reinen. Ofte var disse siste å finne meget høyt opp i fjellsiden (LARSEN 1974).

Det er helt sikkert at Nordaustlandet er en årvisst yngleplass,

Fig. 11. Den vakre MARIA og hennes 15 måneder gamle unge nyter middag på vårt «gjestgiveri» i Kinnvika. Foto E. Nyholm. The beautiful MARIA with her 15 month's old cub having dinner at our «inn» in Kinnvika.

for vi hadde KATRIINA med 2 unger, MANTA med 2 unger og MARIA med 1 unge. Så kom to binner med hver sin unge som ble sett fra fly, og ei binne med 2 unger sett fra snøscooter i nærheten av «min» odde i Flanklinsundet.

Sluttord.

Kinnvika var i 1971—72 en meget brukbar plass for undersøkelser av isbjørn. Dette redegjorde jeg for til alle autoritative personer som jeg møtte etter mars 1972, og til institusjoner som har tilknytning til Svalbards administrasjon. Jeg foreslo at Nordaustlandet burde bli et fredet område.

Til min sorg gav sysselmannen en anbefaling til at det ble gitt tillatelse til å skyte 20 isbjørner for to norske jegere i Kinnvika i 1972—73. Forgjeves forsøkte jeg å hindre jakten som ville øde-

Fig. 12. Den store KALLE til høyre like etter at den er kommet opp av sjøen og ISO-ANTTI til venstre. De tigger selspekk foran huset vårt i Kinnvika. Foto E. Nyholm. The big male polar bears, KALLE (right) just after he had come up from the sea, and ISO-ANTTI (left) begging for sealblubber in Kinnvika.

legge den urørte bestand av isbjørn på Nordaustlandet. RUUD som overvintret, skjøt fra 18. februar til 24. mai 1973 ti store (mest pengegivende) isbjørner ved Kinnvika. RUBACK skjøt bare en og viste derved sin storhet. Det å skyte fra stasjonens trapper behøves det lite kondisjon og ferdighet til. Vanskeligere er det med selvbeherskelse og hunder i det fri (NYHOLM 1976a).

Med denne fangsten kan det hende at KALLE, ISO-ANTTI og mange andre etologiske interessante og viktige individer har fått sin død. Jakten kan ha vært et hardt slag for isbjørnstammen på Nordaustlandet, for etter våre beregninger var det på Nordaustlandet bare 60—70 isbjørn. En fellingsprosent på 8 er for stor da det nesten bare går ut over de dyktige storfarngerne (NYHOLM 1976c).

Når nå Nordaustlandet endelig har blitt et fredet område, er det håp om en ny norsk-finsk ekspedisjon av erfarne folk som

kan fortsette de interessante undersøkelser av isbjørn på Nordaustlandet. Det er å håpe at en kan få støtte til et slikt foretagende.

Isbjørnforskningen på Nordaustlandet har muligheter til å utvide våre kunnskaper om isbjørnenes lite kjente økologi og en ennå mindre kjent adferd — etologi, noe som er meget sterkt knyttet til hverandre.

Takkeord.

Stønad til mine studier fikk jeg av Universitetet i Helsinki, Finska Vetenskapsakademiet, Finska Akademiet, Emil Aaltos stiftelse og av Nordisk kollegium for terrestrisk økologi. Praktisk hjelp fikk jeg av Norsk Polarinstitutt, Store Norske Spitsbergen kulkompani, M/S Polarulv og M/S Veiding. Alle disse skylder jeg en varm takk.

Videre vil jeg få uttrykke min takknemlighet til følgende personer som har hjulpet meg å løse vanskelige problemer i forbindelse med disse ekspedisjoner: Barry Andersson, Jens Angard, Hertta Grøndal, Antero Hakala, Tauno Hellman, Urho Kekkonen, Matti Kokkonen, Pentti Kurtti, Thor Larsen, Eero Lohilahti, Rolf Mortensson, Martti Nissinen, Kjell Onarheim, Hans Rist, Stephen Stephensen og til slutt Odd Lønø som har oversatt denne artikkel.

SUMMARY.

The behaviour of the polar bear on Spitsbergen.

The research was carried out mainly during two winter excursions to Spitsbergen, the basic research at Sveagruba on Vest-Spitsbergen in 1968—69, and a follow-up study at Murchison fjord, Nordaustlandet, in 1971—1972 (NYHOLM 1976a, b).

At both camps a supply of the principal food of the polar bear, the ringed seal (*Phoca hispida*) was laid in in the autumn and this was used to maintain the interest of the bears towards the research station throughout the period of study, by dint of the powerful scent of seal and some scattered pieces of blubber. The other local animals such as walrus (*Odobenus rosmarus*) and

reindeer (*Rangifer t. platyrhynchus*) were of no interest to the polar bears (NYHOLM 1975 a, b).

Only one specimen, RASSARI, was given a name after his character, the remainder being labelled at random in order not to prejudice the observations.

Close examination was made of the polar bears' dens, both pits and tunnels, and also seal caves broken open by the bears. It was noted that the polar bear's breeding den, which is undeterminable from the air, may be detected only by virtue of the tracks left by the cubs, and frequently only confirmed on opening the den (NYHOLM 1976 a).

In order to study the behaviour and social relationships of the members of the Nordaustlandet polar bear community, individuals were marked with indelible india ink on the head with the aid of a pole 1,5 m long (Fig. 5). At Sveagruva they were marked with ear notches and a given claw on one particular paw was removed to aid identification (Fig. 2). In addition to the observations made from the Kinnvika station at Murchison fjord, the bears were followed out onto the ice in order to observe their preying, feeding and other behaviour.

An important preliminary to the research was the determination of the degree of aggressiveness of the bears. The individuals studied reached approximately 10—15% aggressiveness, with fluctuations in intensity and duration within the same individual according to mood and state of hunger. It was essential for the observer's own safety to be able to assess the intentions of the bear at every stage and to learn how to escape the clutches of an advancing bear without injuring it. By gaining the acquaintanceship of the bears and by showing a certain amount of generosity, in distributing blubber to them, a distinct decline in aggressiveness was achieved by the spring of 1972 (NYHOLM 1976 c).

One of the most interesting adaption phenomena in the behaviour of the polar bear community was the manner in which the two-year-old cubs which had just left their mothers and were «feeling their way» in hunting, with only occasional successes, attached themselves to the older, experienced hunters and begged for part of their prey by nodding their heads. These

hunting pairs were taken at first for mother with a cub, until eventually it was noticed that they were both males.

The question of the part played by family relationships in the social behaviour of polar bears still remains substantially unanswered, as do a number of interesting new issues, which arose in connection with this work, issues which the author is anxious to pursue further should adequate funds and more substantial public help be forthcoming.

LITTERATUR:

- HARINGTON, C. R., 1964: Polar bears and their present status. — *Can. Audubon*. 26 (1), 4—11.
- JOHNSEN, S., 1947: Isbjørnen. — *Norges Dyreliv I*, Oslo, 253—267.
- KOST'JAN, E. Ja., 1954: Novye dannye po razmnozeniju belych medvedej. — *Zool. Zurnal*. 33 (1), 207—215. (New data on the breeding of polar bears.)
- LARSEN, T., 1967: Report from the 1967 summer expedition to Svalbard, (Spitsbergen) for polar bear investigations. — Typewritten report, pp. 8.
- 1974: Polar bear den surveys in Svalbard in 1972. — *Norsk Polarinstittutt, Årbok 1972*: 73—82.
- LØNØ, O., 1965: The catches of polar bears in Arctic regions in the period 1945—1963. — *Norsk Polarinstittutt, Årbok 1963*: 151—155.
- NOVIKOV, G. A., 1962: Carnivorous mammals of the Fauna of the USSR. — *Jerusalem*, 62: 284 pp.
- NYHOLM, E. S., 1973: Drevjakt på isbjørn med karelare. — *Jaktmarker och fiskevatten, Vesterås*: 28—32.
- 1975a: Observations on the walrus (*Odobenus rosmarus L.*) in Spitsbergen i 1971—1972. — *Ann. Zool. Fennici* 12: 193—196.
- 1975b: Huippuvuorten peura (Rangifer tarandus platyrhynchus VRO-LIK). — *Poromies* 5: 2—6.
- 1976a: Polar bear researches in Spitsbergen van Mijenfjord in 1968—1969. — Manuscript.
- 1976b: The Polar bear population in Spitsbergen North East Land in 1971—1972. — Manuscript.
- 1976c: Jäsenenä jääkarhuyhteisössä Huippuvuorilla. (Jääkarhujen käyttäytymistä). — Manuscript.
- OXAAS, A., 1955: Svalbard var min verden. — Oslo: 224 pp.
- PEDERSEN, A., 1957: Der Eisbär (*Thalarchos maritimus Phipps*). — Copenhagen: Neue Brehm-Buchrei: 63 pp.
- SCOTT, F. R., K. W. KENYON, J. L. BUCKLEY and S. T. OLSON, 1959: Status and management of the Polar bear and Pacific Walrus.

- Twenty-fourth N. A. wildlife Conference, Washington 5 D.C. p. 366—374.
- SØRENSEN, L. N., 1961: Henry Rudi isbjørnkongen. — Oslo, pp. 247.
- USPENSKIJ, S. M., 1965a: Raspredelenie, cislennost' i ochrana belogo medvedja v Arktike. — Bjull. MOIP, Otdel biol 2. 18—24. (Distribution, number and protection of the white bear in the Arctic.)
- and F. B. CERNJAVSKIJ, 1965b: Materialy po ekologii, raspredeleniju i ochrane belogo medvedja v Sovetskoj Arktike. — Ochnotnice-promyslovyje zveri, Biologija i chozjajstvennoe ispolzovanie, vyp. 1, 215—228, Moscow. (Materials on the ecology, distribution and protection of the polar bear in Soviet Arctic.)
- 1973: Rodina belyh medvedej. (Isbjørnens fødeborer.) — Moskova, pp. 176.
- VIBE, Ch., 1967: Arctic Animals in relation to Climatic fluctuations. — Medd. om Grønland 170. 5 pp. 227.

Forliset på Bjørnøya i 1916

Av Alfred Svendsen.

Våren 1916 ble det satt i gang anleggsdrift på Bjørnøya av Kristoffer Sandve. En del mann lå der i den anledning. De fleste av oss lå i Kvalrossbukta. De andre lå i Kolbukta, hvor det stod et lite hus.

Husene i Kvalrossbukta var etter hvalfabrikken som var forlatt. Fra husene her var det en veistomp, Lernerveien, opp til brinken av Sørhamna, hvor det lille Lernerhuset stod. Det var etter tyskeren Lerner, som i sin tid hadde okkupert hele øya og strukket ståltråd langs alle brinker fra Fuglefjellet nordover helt til Miseryfjellet.

Ved fabrikken var det en smie og bygninger med en stor dampkjele, 6 store spekk-kokere og en spekkelevator til annen etasje. Det var også blant annet flere steamvinsjer, en av dem stor nok til å dra opp hvalen med. Nå, etter 11 år, var nesten alt rasert. Alt som kunne knuses med slegge, var knust for å få tak i metallet i lagrene. Det var skutt hull i alle kjeler og klaringskar. Hærverk over alt. I 1926, da jeg var der igjen, var husene også revet ned.

Den 4. oktober hendte et forlis som lett kunne blitt en tragedie for alle oss som var med i redningen av mannskapet.

Om morgenen da vi gikk på arbeid, ble vi oppmerksom på at det lå og fløt en mengde materialer utenfor landet. De rak nordfra og sørover langs iskanten. Det var frisk NO vind med snøbyger. Da vi kom lenger fram på odden fikk vi se at det stod en lastebåt på grunn rett under Miseryfjellet. Vi forstod at materialene måtte ha kommet derfra. Alle bukter og havner var fulle av sammenpakket baks, så vi kunne ikke komme ut med båt fra Kvalrossbukta. Vi ble da enige om å gå opp til Kolbukta for å prøve å få båt på sjøen der, og så forsøke å komme til unnsetning fra den kanten. Fra Kolbukta kunne en ikke se havaristen, da sikten derfra ble hindret av landet. Den gang var det ikke noen trådløs, så vi visste ikke om det var liv ombord eller ei, men vi gikk ut fra at det var folk ombord som trengte hjelp.

Kartet viser vår vei nordover til Kolbukta og roruten sørover til S/S «Buxton» og videre til Sørhamna hvor vi fant livbåten ved iskanten. Her måtte vi forlate båtene og berge oss over land.

Dette var under den første verdenskrigen, og båtene til og fra Russland og de allierte havnene hadde lagt ruten langt mot nord. Tidligere på sommeren hadde vi sett flere båter passere rett sør for øya både på øst- og vesttur. Det var vel taktikk for å slippe unna de fiendtlige tyske marinefartøiene. Farten på Arkhangelsk var viktig for forsyningene av trelast til det krigsherjede Europa.

Vi var seks mann som gikk nordover til Kolbukta. Her lå det en vanlig fangstbåt, som vi fikk på vannet. Det var dårlig vær, som sagt, liten NO kuling. Få av folkene var sjovante. De som ble med i båten, var Bernhard Finbakken (nå Aspmo) fra Måls-

elv, Odin Jul og Lorentz Nordberg fra Tromsø, Thor Sørum fra Oslo og meg. Etter mange vankeligheter med sjø og is kom vi oss utpå og begynte å ro sørover langs landet. Det gikk unna været, og det gikk ganske bra til vi kom til Rifleodden. Her fikk vi noen forferdelige brottsjøer. Strømmen gikk mot vinden, og sjøen toppet voldsomt. Vi rodde alt vi maktet for å komme forbi, og flere ganger var det på nippet til at det skulle gå galt. Sjøen var så bratt at det var fare for at båten skulle endestupe. Sørum satt bak og styrte. Dessverre hadde han bare en åre å hjelpe seg med. Da vi endelig kom forbi, ble sjøen straks mere rolig, og etter en tid nådde vi fram til havaristen. Den stod vinkelrett på land. Baugen var ikke mere enn 40 meter fra fjæra.

Det viste seg å være en engelsk båt, S/S «Buxton», på 7000 tonn. Den kom fra Arkhangelsk med trelast til Rouen i Frankrike. De hadde forsøkt å kvitte seg med dekkslasten, men hadde gitt opp etter bare å ha fått krafset et litet hull i den. Det var disse materialene vi hadde sett reke utenfor Kvalrossbukta. Vi fikk senere vite at materialene var bestemt til fangeleire. Skipperen visste at det var Bjørnøya han var ved, men han ante ikke at det bodde folk der. En livbåt med førstestyrmannen ombord hadde allerede forlatt skuta og rodd sørover. De skulle ta seg over til Norge. Kapteinen oppfordret oss til å ro etter for å ta dem igjen. Han mente at de ikke hadde forlatt øya ennå. De hadde små sjanser for å berge seg over til Norge på denne tiden av året.

Vi gjorde oss klare med en gang. Nordberg, som kunne noe engelsk, ble igjen ombord i «Buxton» for å være los på den andre livbåten. De skulle komme etter oss sørover så snart som mulig.

Det var nå blitt kveld og mørkt. I Sørhamna fant vi livbåten. Her lå de og andøvde ved iskanten. Sørhamna var da full av is som lå fra Måkeholmen og ned mot sørspissen av øya. Drivisen var frosset sammen med store iser, som stod på grunn, slik at den ikke rak bort med vinden. I tillegg til dette gikk det en hel dønning mot iskanten. Der det ikke var is, var det bare bratte berget, så det var ikke mulig å komme i land for folk som ikke var kjent.

Da vi fikk kontakt med båten, var det klart at de alle var i en elendig forfatning, og hadde allerede fått store betenkeligheter

med å dra videre. De hadde ikke brukbare klær. De var klædd i singlet, dongery bukser, små sko og korte strømper, sixpence-luer og svetteduk rundt halsen. Ingen hadde votter. Noen engelske unggutter var allerede halvt ihjelfrosset. Bare styrmannen og båsen, som var norske, var nogenlunde bra klædd.

Hva skulle vi nå gjøre? Det var klart at de måtte på land så fort som mulig, om de ikke skulle fryse ihjel alle sammen. Det var nytteløst å ro nordover igjen for å komme til Kolbukta. Vi måtte på land her i Sørhamna. Etter noen forsøk kom vi opp på isen og tok oss innover mot land. Noen av de yngste måtte vi bære med oss — de klarte ikke å gå. Rundt Sørhamna er det bratte brinker alle steder. Bare på en plass, rett under Lernerhuset, hadde vi en wire som vi holdt oss fast i når vi skulle opp eller ned. Mannskapet var mere døde enn levende da vi fikk dem i hus. Båtene klarte vi ikke å dra over isen. De ble knust.

Da det lysnet neste morgen kom resten av mannskapet med den andre båten. De måtte gjøre det samme som vi hadde gjort, gå over isen inne i hamna. Båten måtte etterlates, den også. Alle 28 ombord i havaristen var nå berget.

Tre dager senere kom en ishavskute fra Tromsø, «Ringsel» tror jeg det var, med vinterprovianten vår. Den losset vi på to døgn i fint vær, så de 28 skipbrudne ble bare 5 døgn på Bjørnøya. Da «Ringsel» returnerte, var den overfylt. Foruten dens eget og «Buxton»s mannskap reiste mange av arbeiderne som skulle ha overvintret. De ville ikke overvintre da det ikke var lege på anlegget. Så alt i alt hadde «Ringsel» omkring 50 mann ombord. Av livbåter var det bare to vanlige fangstbåter — nå, det vil helst gå bra.

Lastebåten ble stående omkring 14 dager før isen skurte hull i den. Vannet fylte den til midt opp på sylindrerne.

Vi fant loggbøkene og maskinjournalen. Båten hadde gått gjennom noen strimler av issørpe en tid før den gikk på grunn, og det var notert at det var snøbyger. Båten hadde gått på med full fart, ca. 8 knop, og i baugen var vannlinjen to meter over vannet. Vi kunne ikke forstå annet enn at grov uaktsomhet hadde ført til grunnstøtingen.

De 14 dagene før båten fylte seg, benyttet vi godt. Det var lite

is, og vi rodde med to fangstbåter og fraktet på land alt som var av verdi for kullkompaniet. Det var maling, stålwire, taugverk, presenninger, verktøy, olje, proviant, køyklær og mange andre ting til en verdi av 70.000 kr.

Om vinteren frøs baten fast i landisen. Det var bare akterenden som stakk ut i landbrekket, og der gikk storisen fram og tilbake med tidevannstrømmen. Resultatet var at båten ble kuttet tvers av ved akterluken. Materialer fløt ut, og det var et berg av dem i sjøen.

Resten av vraket stod godt på land, og det gikk hele tre år før det forsvandt i Ishavets kalde bølger. Sommeren etter forliset ble mere materialer berget fra båten. Det var ikke lite, for det ble nok til all byggingen ved anlegget. Det ble billige materialer for anlegget i den dyrtiden som vi hadde under den første verdenskrigen.

I 1916 kom drivisen rundt øya i første halvpart av september. Det var stor baks, og det fulgte bjørn med den. Vi fikk vår første bjørn da. Den dagen skuta hadde gått på, hadde det vært åpent vann sør for øya, men nå i slutten av oktober kom det igjen drivis, og fra nå av hadde vi is rundt øya helt til neste sommer. Jeg reiste fra Bjørnøya i slutten av august 1917, og da lå isen hele 80 kvartmil sør for øya. Det året hadde det ikke vært mulig å drive fiske på Bjørnøybankene.

All den isen vi hadde om vinteren, gjorde at det var meget gode forhold for isbjørnfangst. Vi fikk i alt 13 bjørn — det ble i gjennomsnitt en på hver mann. Vi var bare 6 mann som fikk skyte bjørn, av dem fikk jeg to. Da vi alle arbeidet ved kullgruva, hadde vi ikke tid til å sette ut selvskudd eller drive regulær jakt. Egentlige ishavsfolk var ingen av oss den gangen, unntatt Finbakken som hadde vintret i to år. Det var flere bjørner som vi hørte rundt husene om natten, men som vi ikke fikk. Vi så mye spor av bjørn hele vinteren. Jeg vil påstå nå, med den erfaring jeg har etter mange overvintringer på fangst, at to erfarne mann med 30 selvskudd kunne tatt minst 60 bjørn den vinteren. Den største fangsten som var tatt før oss, var 16 bjørn av to fangstmenn i 1908—09. Året før, 1915—16, lå de to erfarne fangerne, brødrene Oxaas, på øya alene, og de fikk bare en eneste bjørn, men så var det ikke drivis rundt øya den vin-

teren. Senere har meteorologene fått større fangster, i 1964—65 20 bjørn. De drev da regulær fangst med selvskudd.

Sommeren 1916 tralet Norberg og jeg øya under kartleggingen, og vi så ikke en eneste rev. Om vinteren ble det skutt en hvit og en blå rev. Vi antok at de var kommet over isen fra Spitsbergen eller Hopen.

Under vandringen på øya så vi noen ryer og fant ganske mange gamle reinhorn, særlig oppe i Miserydalen.

En glemt polarforsker — Carsten Egeberg Borchgrevink

Av Hugh B. Evans og A. G. E. Jones.

(Oversatt av Asbjørn Omberg.)

Med forfatternes tillatelse gjengis nedenstående undersøkelse, som har vært offentliggjort i Polar Record nr. 8 for 1975, men har fått enkelte tilføyelser av A. G. E. Jones spesielt for Polarboken. Artikkelen er en interessant og åpenbart meget omhyggelig studie med detaljer som sikkert vil være ukjent for mange. Det er ikke tvil om at Carsten Borchgrevinks pionerinnsetts i høy grad har vært underkjent både av samtiden og av ettertiden, også her hjemme, og når det følgende også trekker frem enkelte kanskje mindre smigrende sider ved ham, bør de ikke overskygge den kjennsgjerning at hans seige, målbevisste utholdenhet og hensynsløse dristighet var verdifulle egenskaper som satte ham istand til å organisere og gjennomføre den første overvintringen som ble foretatt på det antarktiske fastlandet og som nødvendigvis må ha betydd mye for de store ekspedisjonene som senere fulgte med utgangspunkt i McMurdo og Hvalbukta. Selv kom Borchgrevink til å dele skjebne med så mange andre. Han døde fattig og uten helt å ha fått den anerkjennelse han hadde krav på. Det er sikkert riktig at man iallfall nå, lenge etterpå, trekker ham frem av glemselen og minner om hva han utrettet.

Hugh B. Evans var den siste gjenlevende av Southern Cross-ekspedisjonens medlemmer. Han var med i den gruppen som overvintret. Først deltok han som zoologiassistent, men måtte senere utføre alt innsamlingsarbeid alene, da zoologen døde. Evans døde i februar 1975 i en alder av 101 år.

C. E. Borchgrevink var født i Oslo, dengang Christiania, i 1864. Faren var norsk jurist, men moren var engelsk, født Ridley. Man vet lite om hans yngste år. Selv oppgir han at han blant

annet gikk på Gjertsens skole i hjembyen. Fra vinteren 1885 til utpå vinteren 1888, studerte han ved den kjente skogskolen i Tharandt i Sachsen, men det ser ikke ut til at han tok eksamen eller fikk noe avgangsvitnesbyrd. Han har senere nevnt at han var elev av professor E. Nobbe. Engang, han var da i tredve-årene, fortalte han til H. J. Bull at han hadde studert ved universitetet, men det er ikke noe som ser ut til å bekrefte det. Han sa også at i 1878 hadde han krysset Atlanterhavet som dekksgutt ombord på «Borghild», men det foreligger ingen nærmere enkeltheter. 1)

I 1888 kom han til Australia og arbeidet i seks år som landmåler i Queensland og Ny-Sør-Wales. Heller ikke om denne tiden vet vi noe mer, men det later ikke til at han har gjort særlig inntrykk på enkelte australiere, som nevner ham som «only a ditch digger» — en grøftegraver. I 1892 overtok han en stilling som lærer ved Coerwull Academy, en presbyteriansk skole som nå er nedlagt, og i Bowerfils nær Litgow i Ny-Sør-Wales. Han underviste i språk og naturfag. I 1896 nevnte «The Coerwull Magazine» ham som «an old master» — overlærer eller bestyrer som hadde hatt foretrede for den svenske kongen og som skulle lede en liten vitenskapelig ekspedisjon til Kapp Adare og Coulman-øya. Da han sluttet som lærer, uttalte skolen seg meget rosende om hans store iver og dyktighet. (Norsk Polarinstittutt.)

Borchgrevink snakket om at han hadde grunnlagt et museum i Coerwull, men noe mer vet vi ikke om det. I 1890 eller 1893 var han leder for en gruppe tindebestigere til toppen av Mount Lindesay i Ny-Sør-Wales. Om dette vet man ikke mer enn at klatringen ble regnet for meget vanskelig og at det var den andre bestigningen som noen gang var foretatt. 2) Men det blir også sagt at det var den fjerde, om en ser bort fra rent australske bestigninger. (National Parks Association of Queensland.)

I 1893 fikk Henry John Bull, en nordmann som da hadde oppholdt seg i Australia i noen år, overtalt Svend Foyn til å ruste ut en hvalfangstekspedisjon til Rosshavet ut fra de observasjonene Sir James Clark Ross hadde gjort femti år tidligere. Før den kjente fangstrederen Svend Foyn gikk med på forslaget, hadde Bull forgjeves forsøkt å få støtte på andre kanter. For de pengene Foyn stilte til rådighet kjøpte Bull «Antarctic», tid-

ligere «Nordkaperen», en tre-bark på 346 brutto registertonn, 216 netto, som hadde drevet selfangst i Nordishavet. 3)

Borchgrevink, som senere sa at han allerede fra sine unge dager hadde hatt antarktiskekspedisjoner som sin store ærgjerrighet, kom til Melbourne 14. september 1894, og med den norske konsul Hans Gundersen som mellomledd kom han i forbindelse med Bull og fortalte om sin lyst til å komme til Antarktis. Skipperen, Kristensen, var ikke særlig oppsatt på å ta med passasjerer, men til slutt fikk Borchgrevink bli med som alminnelig sjømann og selskytter og for å ta seg av skinnene. Fritiden skulle han få bruke som han selv ville. Borchgrevink forteller at han skaffet seg det som trengtes av varme klær, støvler osv., men Bull sier at det var skipet som sørget for det.

«Antarctic» gikk fra Melbourne 26. september 1894, men på 59° 20' mistet skipet en av propellene og måtte tilbake til New Zealand. Først i slutten av november la fortøyet ut igjen med kurs for Ballenyøyene, men møtte drivisen ved 65° 47' S og fant først åpent vann etter 36 dager ved 68° 12'. Bull la så kursen mot Sør-Viktorialand, som kom i sikte 17. januar 1895. De gikk inn ved Possessionøyene, og den første landstigningen fant sted på Kapp Adare 24. januar. På hele reisen fant ikke Bull noen av de hvalene han hadde håpet på, og kom tilbake til Melbourne 12. mars 1895. 4)

Arkivaren i Royal Geographical Society, dr. H. R. Mill, som kjente de fleste av dem som hadde hatt noe med antarktiskekspedisjoner å gjøre på den tiden, skriver:

Blant dem som var besatt av eventyrlyst var en ung mann, født norsk men delvis av engelsk familie, Carsten Egeberg Borchgrevink. Han hadde en viss erfaring som landmåler og la for dagen den mest hårdnakkede ærgjerrighet. Han slet verre for å få bli med «Antarctic» som passasjer, men kapteinen ville ikke. Borchgrevink tilbød seg å ta et hvilket som helst arbeid, og til slutt fikk han sin vilje igjennom ved å mønstre på som vanlig matros. «Antarctic»s reise er beskrevet av ekspedisjonens leder mr. Bull, kaptein Kristensen og av mr. Borchgrevink også, og de forskjellige versjonene stemmer overens når det gjelder de omstendighetene det her er tale om. (Mill, 1905, s. 180—81.)

Mill er nok taktfull i omtalen av de personlige motsetningene som var dukket opp her og H. J. Bull er adskillig tydeligere. Han hadde håpet å få med Eivind Astrup, som hadde vært sammen med Peary på Grønland, og dessuten William Spiers Bruce, som

senere ledet «Scotia»-ekspedisjonen. Men Astrup var død, og Bruce kunne ikke komme tidsnok til Melbourne. Bull kunne heller ikke få tak i noen australske vitenskapsmenn, og skrev:

Jeg hadde allerede forsonet meg med å måtte føre det vanlige ensomme og ensformige livet om bord igjen, da mr. Carsten Egeberg Borchgrevink en vakker dag innfant seg og fortalte at han var student fra Christiania Universitet, hadde de beste familieforbindelser og var ytterst interessert i å bli med på ekspedisjonen . . . Tidligere hadde vi tenkt å innrede en ekstra kahytt for de vitenskapsmennene vi hadde håpet å få med, men mr. Borchgrevinks kvalifikasjoner og introduksjonskrevlinger var ikke slik at de rettferdiggjorde de betydelige omkostningene ved å skaffe ham en kahytt. Bortsett fra å ikke avstå mitt eget lille kryp-inn og selv sove på bakken, vet jeg ikke om noe som ikke med rimelighet ble gjort for at han skulle ha det behagelig om bord og for å vise mitt vennskap for ham. (Bull, 1896, s. 106—107.) Etter kontrakten var Borchgrevink ansatt som selfanger, med del i utbyttet. (L. Kristensen: «Antarctic»s reise til Sydishavet. Tønsberg 1895, s. 178.)

I to måneder gjorde Borchgrevink sjomannsjobb ombord. Men etter at «Antarctic» hadde forlatt Australia, holdt han seg mest sammen med offiserene og hadde tid til både å male og tegne, stoppe ut fugler og studere Bulls bøker om utforskningen av Antarktis. Den vennligheten han møtte hos Bull ble ikke gjengjeldt fra Borchgrevinks side, for når han nevner Bull er det som supercargo, og han understreker forskjellen mellom Bull og kaptein Kristensen. 5) Skipperen understreker at Borchgrevink ikke var student, og etter hjemkomsten uttalte han at han aldri hadde ventet at noen ville oppføre seg så utiltalende overfor sin egen kaptein. (L. Kristensen: «Antarctic»s reise . . . s. 179, 202.)

Borchgrevink var en av dem som gikk i land på Possessionøyene 19. januar 1895, og det var der han gjorde sine første funn.

Prøver på lav, som mr. Borchgrevink fant i lune sprekker, ble det mest interessante resultatet av vårt besøk på øya, fordi oppdagelsen kullkaster de tidligere teoriene om at den strenge antarktiske vinteren er skjebnesvanger for alt planteliv. (Bull, 1896, s. 173.)

Borchgrevink var også med i den gruppen som gikk i land på Kapp Adare 24. januar 1895. «De første menn som satte sin fot på det antarktiske fastland.» (Bull, 1896, s. 181.) Men på Possessionøyene må han ha oppført seg litt merkelig: «Jeg henvendte meg til mine landsmenn med noen få ord og forklarte dem at vi var de nest første som satte foten i land på denne øya.»

(Borchgrevink, 1896, s. 439.) Han klatret opp til det høyeste punktet og kalte det Peak Archer, og et kapp på vestsiden oppkalte han etter baron Ferdinand von Mueller Men han hadde ikke noen rett til å foreta slik navnedåp, og navnene har da heller ikke overlevet ham. Tegningen hans av klatreturen opp til det høyeste punktet (forbedret av en artist) gav inntrykk av at det var en slitsom affære, men høyden var ikke mer enn 90 meter.

Lav-prøvene han fant, vokste i ti meters høyde over havflaten. Steinprøvene ble slått løs med en slegge, og da han kom tilbake til Norge, forærte han kong Oscar et stykke granitt til brevpresse på skrivebordet. 6)

Også på Kapp Adare fant han lav. Fordringen på å være den første som hadde vært i land 7) satte han frem i en artikkel i et tidsskrift:

Jeg vet ikke om jeg egentlig hadde tenkt å få tak i en marjet, eller om det var for å være den første på dette terra inkognita, men da det ble gitt ordre til å stanse med roingen, jumpet jeg over relingen. I det samme tok jeg livet av to fugler med en stein, og var førstemann inne på stranden. Da båten ble lettet for mine kilo, kunne den komme litt lenger inn, slik at kapteinen hoppet tørrskodd i land. Jeg hadde malt det norske flagget på en stor boks, som vi festet til en solid stang og satte opp like ved det stedet hvor vi hadde landet. Og mens jeg overlot til de andre å underholde seg med pingvinene, gikk jeg innover alene for å undersøke halvøen og se om det var noe interessant å finne. (Borchgrevink, 1896, s. 441.)

Bull nevner ikke noe om hvem som ble førstemann, mens Kristensen derimot sier noe ganske annet enn Borchgrevink. Skipperen forteller at han selv hoppet inn på strandbredden med ordene: «Nu er jeg den Første, der har sat min Fod paa Syd Victoria Land! Øyeblikket efter hoppet Borchgrevink over Baatridpen, vasset ind og ropte: «Saa er jeg No. 2.» (L. Kristensen, «Antarctics reise», Tønsberg 1895, s. 222.) A. H. F. von Tunzleman, som da var en 17-års gutt, sier at han selv stod i baugen men hoppet ut for å støe båten idet den skrapte inn i steinene, og denne påstanden holdt han fast ved i hele sitt liv. En skisse Borchgrevink tegnet, viser ham selv som den første. 8)

Borchgrevink var opptatt av noen underlige merker som de fant på selene de skjøt og mente at de skyldtes «eksistensen av en stor fiende som selen hadde på kontinentet.» (Borchgrevink,

1896, s. 448.) Men Bull, som fant ihjelfrossen sel inne på stranden, forkaster idéen om noen slags forhistorisk fiende, stor eller liten, og dr. C. Hart Merriam bemerker at siden arrene på enkelte sel i Nordatlanteren må antas å skrive seg fra angrep av hai, kan det samme være tilfelle i Antarktis også. 9)

Hjemturen viste seg å gå mye raskere enn reisen ned. Fartøyet møtte drivisen på $69^{\circ} 52' S$ og $169^{\circ} 56' O$, og kom ut av den etter seks dager på $66^{\circ} S$ og $172^{\circ} 31' O$. De kom til Melbourne 12. mars 1895, og økonomisk ble hele ekspedisjonen en fiasko. Fangsten var neppe verd 300 pund, og eierne tapte omkring 5.000. 10)

Bull og Borchgrevink prøvde å vekke interessen for en ny ekspedisjon, men uten hell. De holdt foredrag i Melbourne og Sydney, men skilte lag fordi « . . . han tilla seg selv som sjef æren for det hele og iallfall for resultatene av den ekspedisjon som han hadde fått bli med på under de omstendigheter som jeg har nevnt i et tidligere kapitel.» (Bull, 1896, s. 213.) I «Sydney Morning Herald» skinte det igjennom at det var Borchgrevinks ekspedisjon, og reporteren skrev om den «enkelhet og likefremhet en venter av en mann som er mer opptatt av handling enn av ord» og beskrev ham som «typen på en havets sønn, resolutt, kraftig og målbevisst av utseende og i måten å være på.» Bull ble kalt en mann «som var med på ekspedisjonen.»

Noe av det samme går igjen i Borchgrevinks skildringer i «First on the Antarctic Continent» (1901), der han ikke nevner Bull. Men H. J. Bull fortsatte nå tross alt sin virksomhet i Australia. I 1906 dro han, 62 år gammel, til Crozetøyene med kaptein Ree som fører på selfangeren «Cathrine.» Oppunder land havarerte de, og skipperen og to mann la ut med en liten båt i håp om å støte på et eller annet fartøy. Det var i juli 1907, og etter ti døgn ble de tatt opp av en tysk bark. Bull og de ti av mannskapet som var blitt igjen på Crozet, ble hentet senere. II)

Borchgrevink kastet ikke bort tiden når det gjaldt å gjøre seg selv kjent. Han sendte materiale fra ekspedisjonen til Royal Commission on Fisheries og forsikret at man ville finne både retthval, blå- og sperm- og andre hvalarter i Antarktis og at Sydney ville være det riktige utgangspunktet for fangstvirksomheten. Overfor Royal Geographical Society of Australasia (Vic-

torian Branch) beskrev han de store mengdene guano i Viktoria Land. (I selskapets takkebrev ble han karakterisert som en mann som er «beredt til å gjøre ofre.») Han skrev også til Royal Geographical Society og tilbød seg å komme til London og gjøre rede for alt han hadde sett, forutsatt at reisen ble betalt. Selskapet avsto, men han reiste likevel og forsømte ingen anledning til å uttale seg nedsettende om Bull og Kristensen. Til slutt gikk Sir Clements Markham med på at han ble æresmedlem i rådet, og Markham gratulerte ham med det. (R. G. S., Borchgrevink Correspondence, 1896.)

Skjønt Borchgrevink ikke var tatt med i programmet for British Associations møte i Ipswich i september 1895, ba han om å bli satt på talerlisten og gav en kort utredning om reisen til Viktoria Land og nærmere detaljer om sine planer. På det samme møtet gav Sir Joseph Dalton Hooker en oversikt over sine erfaringer sammen med Ross, og dr. John Murray var også blant talerne. Skjønt ingen likte Borchgrevink, anerkjente de hans dynamiske personlighet og målbevissthet. 12) Han fikk også i stand et intervju i Daily News (10. august 1895).

Borchgrevink var kommet til England i juli mens Den 6. internasjonale geografiske kongressen holdt sine møter i Imperial Institute. Her gav han, til H. J. Bulls forargelse, en rapport, hvor Borchgrevink selv innkasserte all æren og la frem planene for en ny ekspedisjon. Han gjorde inntrykk på forsamlingen, og general A. W. Greely skrev senere om Borchgrevinks «viljestyrke og pågåenhet» og tilføyde at «den kyndige forsamlingen festet seg ved hans saklige og tilbakeholdne fremtreden og lønnet ham med rikelig applaus.» (Greely, 1896, s. 432.) Blant de andre foredragsholderne på kongressen var professor Neumayer, admiral Sir Erasmus Ommaney og dr. John Murray (N.P.). Borchgrevink erklærte at hans planer hadde tatt form allerede i 1895. Men påstanden er tvilsom, for Bull sier at i 1894 var Borchgrevink uten enhver interesse for utforskningen av Antarktis og var glad da han kom til å lese Bulls bok. Senere, i 1900, fortalte Borchgrevink at som gutt hadde han med beundring lest Sir James Clark Ross' beretning om sin reise. Den var blitt publisert i Melbourne av Royal Geographical Society of Australasia, og derfra fant den veien til «Petermanns Mitteilungen.» 13)

Carsten Borchgrevink malt av E. Hillyard Swinestad i 1901. Maleriet henger nå på Norsk Polarinstitutt.

Men dette er ikke slutten på historien. Ved hjemkomsten fra Antarktis hadde kaptein L. Kristensen 19. mai 1895 sendt et brev fra Kappstaden til Royal Geographical Society of Australasia (Victorian Branch). Han hadde sendt med utdrag av sin journal og et kart over reiseruten, og begge deler ble tatt inn i selskapets «Transactions». På en eller annen måte hadde Borchgrevink fått for seg at dette materialet hadde gitt stoff til en artikkel som C. R. Markham hadde skrevet i «The Nineteenth Century». Hvoretter Borchgrevink skrev til «The Times» og påstod at Kristensens utredning ikke var skrevet av ham selv, men av en av redaktørene i «Transactions» sammen med sekretær W. Potter i Antarktiskomiteén i det australske selskapet, som hadde støttet Bulls foretagende. Potter sendte straks en utførlig og detaljert protest og til overflod også utskrifter av komitéens protokoller. I sitt svarbrev, som ble skrevet i Lindfield i Sussex, gjentok Borchgrevink påstandene, men etter det døde saken bort. 14)

Etter foredragene om Antarktisekspedisjonen foreslo Borchgrevink at det ble opprettet et selskap for å utnytte guanoforekomstene på Kapp Adare. Han mente de hadde stor økonomisk interesse og foreslo at et av selskapets skip skulle rustes ut som en vitenskapelig ekspedisjon til området, men planen ble oppgitt fordi han ikke fikk tilstrekkelig støtte for den i Australia. Mot slutten av 1895 lot han seg forlyde med at en sørafrikansk millionær var villig til å sende en ekspedisjon ned året etter, men denne ekspedisjonen ble det heller ikke noe av. Kort etter het det at et Londonsyndikat skulle sende ned en sel- og hvalfangst-ekspedisjon, og her skulle Borchgrevink ha med åtte eller ti vitenskapsmenn og to—tre skiløpere. Fra en base på Kapp Adare eller Coulmanøya skulle han ta seg frem til den magnetiske sydpolen sammen med et par mann, og i den forbindelse ville han gjerne ha nedsatt en rådgivende komité av geografer og andre vitenskapsmenn. Grunnen til Borchgrevinks hastverk var rykter om liknende ekspedisjoner, både fra Skottland, Tyskland og Norge, men ingen av dem kom avsted. Riktignok erklærte Borchgrevink under forberedelsene i 1896 at han var blitt invitert av flere utenlandske komitéer til å være med på forskjellige nye antarktisekspedisjoner, men det foreligger ikke noe om hvilke

ekspedisjoner det gjaldt, og da det kom til stykket bortfalt de alle sammen.

Den planen Borchgrevink skisserte i Royal Geographical Society har antagelig gått ut på å starte fra England 1. september 1896 med et hvalfangstskip på ca. 300 tonn og en liten 70-tonns damper. Det nevnte syndikatet skulle sette inn 5.000 pund, og de tolv deltagerne i ekspedisjonen skulle ikke bare dra inn til den magnetiske sydpolen, men også samle inn zoologisk og botanisk materiale, mineraler og annet av interesse langs kysten, og dessuten gjøre meteorologiske undersøkelser, pendelobservasjoner og måle strømminger i luft og vann. I en artikkel i januar 1896 erklærte Borchgrevink seg villig til å lede det partiet som skulle landsettes ved iskanten eller på land nær Coulmanøya og føre det videre innover. Men som H. R. Mill sa: «Alle dører han forsøkte å åpne, ble smekket igjen for nesen på ham.» (Mill, 1930, s. 158.) Og det var sikkert bra at Borchgrevinks økonomiske vågestykke ikke ble til noe, for guanoforekomstene hadde bare en begrenset mektighet. 15)

Mens han forsøkte å skaffe seg den nødvendige støtte i Australia, fant regjeringen i Ny-Sør-Wales det riktigst å bringe på det rene om Antarktisekspedisjonen under «professor Borchgrevinks» ledelse ble støttet av Royal Geographical Society og om det allerede var skaffet til veie 4.000 pund. Selskapet kunne bare svare at hverken det ene eller det andre var tilfelle. (R. G. S. Correspondence, 1896.) Tidlig i 1896 var Borchgrevink igjen tilbake i Australia for å prøve å skaffe midler. (R. G. S., Borchgrevink Correspondence, 1897.)

Men så var det at i London i 1896 hadde Borchgrevink altså møtt Sir George Newnes, en forlegger av populære magasiner. Og to år senere stilte Newnes penger til rådighet for en ekspedisjon som skulle fastslå den nøyaktige beliggenheten av den magnetiske sydpolen, og dessuten forsøke å nå Sydpolen i september eller oktober 1899. 16) Etter at Newnes hadde gitt sitt tilsagn, fikk han anføtelser og nevnte dem også for Sir Clements Markham. Men da var det for sent å trekke støtten tilbake. (R. G. S., CRM 1/13, Markham's Journal, 1896—98, Vol. XIII, 24.1. 1898.)

Mens Borchgrevink var i England, giftet han seg 7. september

1896 med Constance Prior Standen, Thorpe Hall, Thorpe-le-Doken i Essex. Han oppga da at han var naturforsker.

Newnes kjøpte den gamle barken «Pollux», som ble døpt om til «Southern Cross» og registrert i London, 17) Det var en treskute på 522 brutto registertonn, 277 netto, bygget i Arendal i Norge i 1886 av Colin Archer. Maskinen var på 100 HK.

«Southern Cross» seilte fra London 22. august 1898 og kom til Hobart 27. november. Ombord på «Antarctic» hadde Borchgrevink skrevet: «Jeg tror at Kapp Adare er stedet hvor en fremtidig vitenskapelig ekspedisjon kan være trygg og sikker, selv i vintermånedene . . . Det er rikelig plass for hus, telt og lagre.» (Borchgrevink, 1896, s. 443—44.) Han var ikke alene om å mene det, for både H. J. Bull og kaptein Kristensen hadde merket seg det samme. 18)

Det vellykkede forløpet ekspedisjonen fikk, forringer ikke inntrykket av Borchgrevinks dristighet ved å slå seg til på et sted hvor ingen hadde overvintret før. Han kunne ikke vite om de klarte å overleve og komme tilbake til sivilisasjonen igjen. En anonym forfatter(antagelig Frank Bullen), som hadde vært opptatt av Borchgrevinks arbeid under «Antarctic»-ekspedisjonen og kalte ham en ekspert i naturfag, skrev følgende: «Det antarktiske kontinent er beskyttet mot inntrengere av tre hindringer(drivisen, fastisen og selve barrieren.)» Han tilføyde at sydpolarlandet «øyensynlig mangler de tre betingelsene som gjør det mulig å foreta reiser over land i de nordlige polarstrøkene. Det er hverken rein eller moskusdyr der nede . . . kysten er det eneste som gir noe en kan leve av, og ellers er både hunder og menn avhengige av egne forsyninger som hverken kan fornyes eller suppleres.» (Spectator, 1895, s. 397—98.) 19)

Borchgrevinks plan gikk ut på at tolv mann skulle overvintre på Kapp Adare med tilstrekkelig proviant og utstyr, hunder, sleder og halvrunde hytter og med instrumenter for målinger i sjøen og inne på isen. De skulle drive naturstudier, foreta pendelobservasjoner, samle inn meteorologiske data og dessuten forsøke å nå både den magnetiske og den geografiske sydpolen.

Overfor offentligheten uttalte Sir Clements Markham, presidenten i Royal Geographical Society, seg rosende om Borchgrevink og Newnes for deres initiativ og sa: «Sannelig ønsker vi

dem alt mulig hell.» (Markham, 1898, s. 306.) Men ellers ville han ikke ha noe med ekspedisjonen å gjøre. Han betraktet Borchgrevink som inkompetent, «Southern Cross» som rått og sjødyktig — og dessuten: Newnes' penger kunne ha bragt et annet foretagende på bena: National Antarctic Expedition. Riktignok hadde mr. Llewellyn Longstaff gitt National Antarctic Expedition et bidrag som gjorde at ekspedisjonens skip «Discovery» kunne bli bygget, men med tanke på eventuelle konkurrerter bemerket Longstaff bare: «Jo flere, desto fornøyligere!» (Mill, 1934.) Resultatet av det hele var i alle fall at Sir Erasmus Ommanney (da 84 år gammel) ble den eneste som var til stede fra Royal Geographical Society under avskjedslunsjen før «Southern Cross» la ut. Ommanney hadde i sin tid vært sjef på «Assistance» under letingen etter den forsvunne Franklin-ekspedisjonen, og Markham hadde vært kadett om bord, og derfor kunne ikke Markham godt holde noen tordentale akkurat overfor ham. Men dr. H. R. Mill, bibliotekaren i Royal Geographical, som dessverre hadde ønsket Borchgrevink lykke på reisen, ble møtt av Markham med rynket panne fordi han i det hele tatt hadde vært med i lunsjen. Det hjalp ikke at Mill sa at han bare hadde vært der som privatperson og ikke som representant for selskapet. Men når alt kom til alt: Borchgrevink hadde støtte fra hertugen av York. 20) Gudstjenesten ved avgangen ble holdt av far til Hugh Evans, pastor Edward Evans. (Daily Telegraph, 19. august 1898.)

«Southern Cross» seilte fra Hobart 19. desember 1898 og møtte drivisen 30. desember ved 61°56'S og 168°55'O. Skipet kom ikke fri før ved 70-graden etter å ha vært stengt inne i 43 dager. Det betød tap av kostbar tid. Bernacchi (1901, s. 38) sa at det var den lengste tid noe skip hadde brukt på å komme i gjennom. En stund så det ut som om chansene for å nå Kapp Adare var nokså små. Likevel kom «Southern Cross» frem 17. februar 1899, og Borchgrevink fikk satt hyttene opp på brinken og kalte stedet Camp Ridley etter sin mor.

Vi var nå avskåret fra resten av verden, 2500 miles sonnenfor Australia, og alle følte vi hvor isolert vi var da fartøyet stevnet nordover igjen . . . Hva ville hende «Southern Cross» og oss selv . . . Ville skipet bli knust, og hvor lenge var det da sannsynlig at vi kunne klare oss i Victoria Land? (Borchgrevink, 1901, s. 100.) 21)

Vinteren gikk sin gang til været igjen gjorde det mulig å foreta undersøkelser. Den 2. februar 1900 forlot Borchgrevink Kapp Adare på «Southern Cross», var innom Possession søyene og Kapp Crozier og fortsatte langs Rossbarrieren, som viste seg å ha gått betydelig tilbake siden Sir James Clark Ross' reise for et halvt hundre år siden. Fra områdene ved Hvalbukten gjorde han en sledereise til 78°50', og andre medlemmer av ekspedisjonen foretok en reise til omtrent samme eller høyere bredde, men uten at det foreligger noe nærmere om det. Borchgrevink mente at shelfen var en isflate som senket seg nordover fra Sydpolen, mens Bernacchi mente at det var en is-tunge, som strakte seg østover fra Victoria Land og var omkring 50 miles eller 80 km bred, og 500 miles eller 800 km lang. 22)

Da Borchgrevink var tilbake i England igjen, gjorde dr. H. R. Mill store anstrengelser for å få ham til å oppsøke Sir Clements Markham, som denne gangen tok høflig imot ham tross sin tidligere holdning. På et møte i Royal Geographical Society 25. juni 1900 uttrykte han selskapets varmeste anerkjennelse av deltagerens entusiasme og utholdenhet. Han sa at Borchgrevink hadde «arbeidet intenst — jeg vil ikke si stivnakket, men utrettelig — for å få en ekspedisjon avsted under sin kommando, og han seiret.» Borchgrevink, 1900, s. 411—12.)

Markham bad Mill gå igjennom Borchgrevinks beretning. Men Mill svarte at «... hele den skurrende tankegangen som innholdet er preget av, er tydeligvis diktert eller inspirert av en journalist som ikke skjønner seg på den vitenskapelige verdien av det arbeidet som er utført.» Det har vist seg enda tydeligere i en større tysk utgave som kom ut senere. (Mill, 1951, s. 144.)

Det kan være at Mill kjente til historien som lå bak manuskriptet, men «First on the Antarctic Continent» er mindre journalistisk preget enn artiklene i «The Century» og «The Strand Magazine», som begge inneholder formuleringer som sannelig ikke er i Borchgrevinks stil.

Dr. Mill summerer opp hva ekspedisjonen kom til å bety:

Resultatene ble ikke så store som ventet. Det vitenskapelige materialet led stygt under hjemtransporten, og noen verdifulle notater av mr. Hanson forsvant. Bare en liten del handler om dyrelivet, samtidig som de fysiske fenomenene bare er ofret liten plass . . . «Southern

Cross» var det 19. århundres siste forsøk og er interessant som et imponerende stykke pionerarbeid, med nyttige erfaringer for senere fremstøt . . . » (Mill, 1905, s. 403.)

Hvordan endel av de naturhistoriske opptegnelsene forsvant eller ble ødelagt, er vanskelig å forklare. Men i det materialet som Natural History Museum fikk oversendt, var det et antall ukjente varianter av plante- og dyreliv.

Borchgrevink fikk ikke den anerkjennelse han hadde fortjent. For en del skyldtes det Sir Clements Markham, som hadde vært knyttet til Royal Geographical Society så lenge at han mente at *han* var selve selskapet. I femti år hadde han forestillet seg at det var marinen som skulle stå for polarekspedisjonene, og da Borchgrevink kom til England i 1895, erklærte Markham at «en antarktisekspedisjon må være en marineekspedisjon av samme grunn som «Challenger» var det, for på annen måte kan slike oppgaver ikke bli gjennomført effektivt.» (Markham 1895, s. 711.)

Borchgrevink hadde ikke nydt godt av Markhams støtte, for han var hverken brite eller sjøoffiser. Og i det telegrammet Markham sendte til Hobart i 1900 gjaldt gratulasjonene mest at Borchgrevink var kommet tilbake i god behold, og mindre de resultatene som var oppnådd. I Markhams «The Lands of Silence» har ekspedisjonen fått bare 28 linjer. 23)

En annen årsak var Borchgrevink selv. Hans ærgjerrighet var slik at han nødig anerkjente andres innsats, for bedre å kunne fremheve sin egen. Han hadde ingen erfaring i å organisere, og han manglet lederevner. Forholdet til de andre deltagerne i ekspedisjonen var ikke alltid godt, han kom ikke lett ut av det med dem. I en artikkel av Sir George Newnes (1899) var Borchgrevink bare med på to av fotografiene, men i Borchgrevinks egen beretning var han selv med på 20.

Da han var kommet tilbake til England, fikk han bestilt et maleri av seg selv i polarutstyr på ferdens sørligste punkt, og maleriet ble stillet ut i Newnes' hjem. Borchgrevinks temperament gjorde ham altså ikke populær. I St. Vincent ville han gi Hugh Evans sparken, og gav seg først da Colbeck og Bernacchi truet med å si opp og gå fra hele ekspedisjonen. (Evans, 1974, s. 24.)

Da det var spørsmål om å ta ut deltagere til ekspedisjonen,

sa Borchgrevink at fremfor spesialister foretrakk han vanlige, kyndige folk til a sta for innsamlingene. Men ogsaa dem var han sjalu paa. Nicolay Hanson var en fremragende zoolog og ypperlig tegner, som kunne nadd langt. Han hadde blant annet arbeidet med fuglestudier i Nord-Norge for Universitetet i Oslo sammen med dr. R. Bowdler Sharpe fra den naturhistoriske avdelingen ved British Museum. Men under overvintringen paa Kapp Adare dode Hanson. Kort for hadde han levert alle notatene sine til Borchgrevink, men endel av dem ble borte eller ble odelagt. Det het seg at Hanson dode av en sammensnevring av tarmene, men symptomene tyder mer paa beri-beri. Det er ikke gitt noen tilfredsstillende forklaring paa hans død, for han spiste samme maten som de andre. 24)

Bernacchi offentliggjorde senere et par av hans dyretegninger som viser hvor dyktig han var her. Hugh Evans sa alltid senere at Hanson hadde pa'dratt seg en uheldredelig skade paa Madeira. Det var denne Evans som overtok Hansons arbeid. Om varen da pingvinflokkene kom tilbake, drev han inngaende studier over dem, men notatboken ble levert til Borchgrevink i Hobart, og disse notatene ble ogsaa borte eller ble odelagt. Om de preparerte fuglene som ble bragt hjem, sa dr. Bowdler Sharpe at «finere arbeid enn Hansons og Evans' hadde han aldri sta'tt over for.» (Bowdler Sharpe, 1902, s. 107.) De andre eksemplarene var ikke fullt sa bra, dels fordi det hadde vaert vanskelig med konserveringsutstyr, dels paa grunn av uforsiktig behandling under hjemreisen. Bowdler Sharpe fant det no'dvendig a forsikre Hansons far om at sonnens arbeid ville bli vurdert fullt ut etter fortjeneste. (N.P.)

Borchgrevink mente at han visste alt bedre enn de andre. «Jeg innprentet uttrykkelig hvor viktig det var at hver enkelt av vitenskapsmennene arbeidet uavhengig av tidligere observasjoner paa disse breddegradene, ikke minst na'r det gjaldt de magnetiske observasjonene.» (Borchgrevink, 1901, s. 64.) Men hvorfor det skulle vaere no'dvendig med en slik innprenting overfor Colbeck med hans magistergrad, og overfor Bernacchi med hans erfaring, er vanskelig a se. Etter hjemkomsten fortalte Borchgrevink at han hadde overlatt noe av maale- og registreringsarbeidene til Colbeck, sa han skulle ha noe a gjøre, men dessuten

for å få litt avlastning selv. Men det er helt på det rene at Borchgrevink ikke var videre kompetent. Han klaget over Collbecks utakknemlighet og gjorde Bernacchi ansvarlig for feil i Observasjonene. Men det arbeidet disse to utførte i Antarktis senere, viser klart hvor feilen egentlig lå. (R.G.S., Borchgrevink Correspondence, 1900.)

Og dette er ikke alt. I den vitenskapelige rapporten som ble offentliggjort av British Museum (Natural History) ble det pekt på forskjellige data som manglet. Da Borchgrevink fikk se det, tok han det som en personlig fornærmelse og begynte en bitter polemikk i «The Times», der han kalte dr. Bowdler Sharpes rapport for «illoyal og hatefull» overfor ham. Direktøren for National History Museum dr. E. Ray Lankester, svarte:

Jeg er sikker på at det er tydelig for enhver som har lest mr. Borchgrevinks avisinnlegg mot meg at han er en person man nødvendig vil ha noe å gjøre med . . . Vi kjenner de dagbøkene som er ført av andre medlemmer av ekspedisjonen, og de bekrefter at Hanson skrev ned sine observasjoner. Men mr. Borchgrevink har ikke overlatt oss disse papirene.

I sitt svar på et annet innlegg av Borchgrevink skrev Lankester et par uker senere: «Mr. Borchgrevink har skrevet til meg og bedt om 500 pund som godtgjørelse for hans tjenester . . . (med en) forsiktig henstilling om å skaffe ham en doktorgrad.» Denne polemikken fortsatte noen uker før den stilnet av. 25)

I tillegg til den trykte rapporten om Antarktisreisen skrev dr. N. Wille en kort betenkning om forekomstene av lav, mosse og alger. (Nyt Mag. F. Naturvidenskab, Kristiania 1902.) Av selve den vitenskapelige rapporten ble bare et begrenset antall eksemplarer sendt ut. (Assisterende sekretær i Royal Society til Borchgrevink 6.1.03) (N.P.).

Når det gjelder det Borchgrevink sier om sledeturen sør over fra Hvalbukta bemerker H. R. Mill: «Noen enkeltheter om denne turen er ikke offentliggjort.» (Mill, 1905, s. 402.) Borchgrevink selv spanderte faktisk en hel setning på denne bedriften. «Jeg selv, ledsaget av løytnant Colbeck og Savio dro sørover og nådde 78°50', lenger sør enn noe menneske hadde nådd.» (Borchgrevink, 1901, s. 279.) I sin forelesning i Royal Geographical Society nevnte han turen med to setninger. (Borchgre-

vink, 1900, s. 400.) Denne sledeferden skal ha foregått 17. februar 1900. Senere hevdet han at han hadde nådd 30 miles (40 km) lenger sørover, men har ikke oppgitt noen detaljer. 26)

Colbeck fastslo «Southern Cross»s sørligste punkt til $78^{\circ}34'37$ S og $164^{\circ}32'45$ O. Borchgrevink, Colbeck og Savio var borte fra skipet i fire timer, men da de ikke hadde distansehjul på sleden, er det sørligste punktet (hvor Borchgrevink ble fotografert) en antatt posisjon. Den 19. februar dro Fougner, Evans, Bernacchi og Johansen ut fra et punkt fem miles (8 km) fra skipet. De startet tidlig om morgenen og var borte i åtte timer og ble kalt tilbake av skipsfløyten før kl. 13. De må ha startet ved en flokk weddellsel, som de først hadde tatt retning mot, og siden de kjørte over ti miles (16 km) anslo de det sørligste punktet de nådde til å ligge mellom $78^{\circ}45'$ og $78^{\circ}50'$, og der fotograferte Johansen de tre andre. Spørsmålet er altså om de kjørte lenger på åtte timer enn Borchgrevink på fem. Til sin siste dag hevdet Hugh Evans at hans parti hadde vært lenger sør enn Borchgrevinks. Kaptein Jensens journal kaster heller ikke noe lys over problemet. I en beretning som ble offentliggjort i 1911 (Festes Land . . .) gjentar Borchgrevink kort og godt påstanden og sier ikke noe mer. Colbeck har ikke latt etter seg noen opptegnelser, og antagelig er dette alt i alt en gåte som en aldri kommer til bunns i. I sin egen bok gjør Borchgrevink ingen hen-tydning til sledereisen de fire foretok, og han har heller ikke nevnt den til Royal Geographical Society. 27)

Den lange forsinkelsen i drivisen på reisen ned i januar og februar 1899 viste seg å være særdeles uheldig. Det var blitt foresent til å opprette en base i McMurdo, og de måtte skyte en hvit pinne etter å nå Sydpolen og den magnetiske polen. Først og fremst skyldtes det at Borchgrevink ikke ville høre på gode råd fra Colbeck som var uvanlig dyktig også som navigator, og visste mer enn de fleste om Bellingshausens, Ballenys og Sir James Clark Ross' reiser og om de erfaringene «Antarctic» hadde gjort. Han foreslo at «Southern Cross» på nedturen skulle holde seg nærmere den 180. lengdegraden, men under en diskusjon i St. Vincent ble han betraktet som en uerfaren unggutt. Borchgrevink hadde sin egen mening og ble villig støttet av kaptein Jensen. 28)

I Borchgrevinks rapport til Sir Newnes da «Southern Cross» var kommet tilbake etter å ha etterlatt vinterpartiet på Kapp Adare, skrev han: «Fredag den 30. fikk vi den svære drivisen i sikte . . . endel tidligere enn ventet.» Og da de kom til åpent vann igjen: «Kursen ble nå lagt mot øst for å komme inn i drivisen på et sted hvor det kunne være lettere å komme igjennom, og den 14. overgav det brave skip seg ennå en gang til iskossene.» (Borchgrevink, 1899, s. 281 og 284.) Etter foredraget i Royal Geographical Society forklarte Borchgrevink at han bevisst hadde valgt den første kursen for å komme nærmere det land Wilkes og Balleny hadde sett, men de kom tidligere inn i drivisen enn de hadde gjort regning med. Han anbefalte alle fartøyer som skulle til Victoria Land å gå øst for 170-graden. (Borchgrevink, 1900, s. 381.)

I forhold til senere tiders standard var «Southern Cross»-ekspedisjonen ikke godt utstyrt. Tildels ble det brukt vindtette klær, men stort sett gikk deltagerne i vanlig sjømannsantrekk med et eller annet ekstra over eller under. Sledeutstyret kunne vært bedre. Men dette var en pionerekspedisjon. Borchgrevink hadde ingen han kunne få virkelig sakkyndig råd hos, og han hentet da også proviant, klær, senger, hunder, sleder og utstyr ellers fra de militære lagrene på Waterloo Place i London SW. 29)

Antarktispartiet kom tilbake til England på RMS «Ortona» i juni 1900. De spiste lunch med Sir Erasmus Ommaney og Sir Leopold McClintock, som begge var venner av Markham, men ikke så forutinntatt som han mot Borchgrevink og hans ekspedisjon. (N.P.) Like etter holdt Borchgrevink sitt foredrag i Royal Geographical Society, og i november talte han i Den Norske Klubb i London og viste lysbilder. Mellom 11. og 15. januar 1901 fortsatte han med foredrag i Edinburgh, Glasgow, Dundee og Aberdeen og ble hedret med medalje og diplom som æresmedlem av Royal Scottish Geographical Society. Men i det store og hele var mottagelsen han fikk i Storbritannia nokså kjølig.

I sin anmeldelse av boken hans skrev «Nature» riktignok: «Mr. Borchgrevink har gjennomført en ekspedisjon han med rette kan være stolt av. Ukjent, uten synderlig innflytelse og bare i kraft av sin ærgjerrighet klarte han å oppnå støtte hos en rik-

mann. Uten hjelp og uten å la seg hindre av regjering eller lærde selskaper og komitéer av noen slags» hadde han gjenromført sine planer. Men anmelderen kritiserte også hans litterære stil og mangel på vitenskapelige kvalifikasjoner. («Nature», London, 14.3.1901, vol. 63, nd. 1637, s. 469—70.) I «South Polar Times» ble Borchgrevink latterliggjort av Robert Falcon Scott: «Det var engang en stor ekspedisjonsmann, B—k, som klappet en liten gutt vennlig på hodet og sa: — Hvis du er flink, kan du en dag bli en like stor mann som jeg er! — Jeg hadde nå fått noe å leve for.» Men dette var ikke videre pent skrevet av en mann som nettopp var blitt overdratt ledelsen av en ekspedisjon og hadde fått penger nok til både å forberede og utstyre den skikkelig. Bernacchi var med Scott på «Discovery», og hans datter og datterdatter forbereder nå utgivelsen av hans opptegnelser fra ekspedisjonen. I det nevnte møtet i Royal Geographical Society kom marinekaptein Creak med en utidig kritikk av Borchgrevinks magnetiske målinger, men ble imøtegått på en overbevisende måte. 30)

I 1902 reiste Borchgrevink til USA, hvor det amerikanske geografiske selskapet gav en middag til ære for ham. Der var også general A. W. Greely til stede. I denne tiden, i Washington DC, søkte Borchgrevink om amerikansk statsborgerskap. Tidligere, allerede i 1897, hadde han sagt at han gjorde foranstaltninger til å bli britisk statsborger. (R.G.S., Borchgrevink Correspondence, 1897.) Men det ser ikke ut til at han har gjort noe mer med disse sakene. National Geographical Society sendte ham sammen med to vitenskapsmenn til Martinique for å studere virkningene av vulkanen Mont Pelées utbrudd. 31) Men selskapet fant det riktignok også nødvendig å understreke at det bare hadde gått med på å bestyre pengesakene for ham, men ellers ikke hadde noe med ekspedisjonen å gjøre. (R.G.S., Borchgrevink Correspondence, 1902.) Borchgrevink vendte tilbake til England i 1902. 31)

Senere ser det ut til at han har bodd i Norge, nærmere bestemt på Slemdal. Han følte det bittert at den norske regjeringen sendte andre, og ikke ham, til polarmøtene i Brussel i 1906. (N.P.) I april 1909 var han i Berlin, hvor han sa at han skulle være leder for en sydpolsekspedisjon til sommeren, men at finansieringen ikke var i orden ennå. Tryggve Gran, som traff ham ofte i

denne tiden, kjente ikke noe til disse planene, og iallfall ble ekspedisjonen ikke noe av. Borchgrevink hadde også sagt at E. H. R. G. Evans ¹⁾ skulle være hans nestkommanderende, og at dr. E. A. Wilson ²⁾ skulle være med. (Morning Post, 17. september 1909.) Men det finnes ikke noe som bekrefter det. I 1912 søkte Borchgrevink konsesjon for å drive hvalfangst i områdene ved Campbell- eller Aucklandøyene, men regjeringen i New Zealand avslø. (N.P.)

Borchgrevink skal ha vært bestyrer av den biologiske stasjonen på Tømte en tid, men man vet lite om hans virksomhet der. Dessuten var han opptatt med å skrive, var interessert i idrett, leverte bidrag til vitenskapelige tidsskrifter og utgav selv i årene 1920—25 en publikasjon som het «The Game of Norway.» ³²⁾

Til sin 60-års dag fikk han hilsener fra det geografiske instituttet i Monaco og fra Royal Scottish Geographical Society, og fra Brock og H. H. Gran. Det geografiske selskapet i Genève utnevnte ham til æresmedlem. (N.P.)

Han har neppe hatt mye penger. Selv hadde han ikke lett for å håndtere dem heller. I 1930 skrev hans kone Constance fra Tømte Stemsgård på Dal, og bad admiral Sir William Goodenough, som da var president i Royal Geographical Society, om å henstille til den britiske regjeringen å gi Borchgrevink en viss rimelig godtgjørelse for hans oppdagelser. Som et eksempel minnet hun om Sverdrup. Hun nevnte «disse 33 arene som vi har ventet.» Og skrev: «Vi har så å si levet fra hånd til munn . . . Hvis England skulle finne det rimelig å gi min mann en passende kompensasjon for hans arbeid, ville han kunne tilbringe iallfall noen år uten å være tynget av økonomiske sorger.» (Borchgrevink, Mrs. C., 1930.)

Den 23. juni 1930 hadde Borchgrevink vært tilstede ved feiringen av Royal Geographical Societys hundreårs jubileum og ble hedret med Patron's Medal, først og fremst etter innrettede henstilling fra dr. H. R. Mill. Presidenten, som da var Sir Charles Close, ville ikke innrømme at Borchgrevink var blitt

1) Løytnant Edward Evans, senere admiral Lord Mountevans. (O.a.)

2) Den kjente dr. Edward Wilson, som omkom på Robert Scotts annen sydpolekspedisjon 1910—12. (O.a.)

urettferdig behandlet av Sir Clements Markham. Men Close tilføyde også at først etter at beretningene fra Robert Scotts nordparti var blitt offentliggjort, forstod man at «omfanget av de vanskelighetene som mr. Borchgrevink overvant, hadde vært undervurdert . . . (og) at vi først da innsa at ingen oppdagelsesreisende kunne ha utrettet mer i Kapp Adare-distriktet enn Borchgrevink gjorde.» (Close, 1930, s. 181.) Oberstløytnant Howard sa: «Først da ble det tydelig at det ikke var ydet rettferdighet overfor denne tidlige ekspedisjonen hans.» (Close 1930, s. 187.)

Hjemme i Norge ble Borchgrevink syk. Han kom seg aldri mer. I de siste tre månedene lå han til sengs uten håp om bedring, en tilværelse som passet hans temperament dårlig. I flere år hadde helsen vært skrøpelig, ofte med feberrier, og da han døde i Oslo 21. april 1934, kom det ikke uventet. 33) En dyktig mann, men han hadde fått mange imot seg med sin taktløshet.

Det kom ingenting ut av forsøkene på å skaffe ham en godtgjørelse eller belønning. Noen dager etter hans død skrev hans hustru nedtrykt i et brev til Mill: « . . . han sa ofte til meg at det er gjerne slik at først når folk er døde, får de det de har krav på, men takket være dr. Mill har jeg ikke behovet å vente helt til jeg er vandret hinsides.» Hun tilføyde at selv hadde han ikke hatt noe ønske om å leve lenger. (Borchgrevink, Mrs. C., 1934.)

Raymond Priestly skrev i sin innberetning om Robert Scotts nordparti:

«Kapp Adare . . . var et meget dårlig utgangspunkt for reiser med hundesleder . . . på alle kanter viste fjellandet seg å være så å si ugjennomtrengelig, og vår ekspedisjons arbeid led svært under det. Ikke desto mindre gjorde Borchgrevink en god pionerinnsetning ved å åpne et nytt område for utforskning, og de som fulgte i hans fotspor har innsett at han ikke fikk den anerkjennelse han med rette fortjente for det han utrettet. (Priestley, 1914, s. 22.)

Disse ordene fra en mann som hadde tjent under Shackleton og Scott, kan ha trøstet pioneren Borchgrevink noe i en tid da han ble glemte av andre.

HENVISNINGER:

- 1) Borchgrevink, 1896, s. 432-33; *Who's who*, 1914; informasjon fra Archivist, Technische Universität, Dresden, 19 November 1973.
- 2) *Australian Encyclopedia*, Vol. 5, s. 323; *Who's who*, 1914; informasjon fra A. J. Gray, Scone, New South Wales, 6 september 1973, og fra J. K. Jarret, Brisbane, 11. januar 1974.
- 3) Bull, 1896, s. 6, 7, 25, 26; *Lloyds Register*, 1899-1900.
- 4) Borchgrevink, 1896, s. 433, Bull, 1896, s. 108, 109, 123, 125, 167, 168, 172, 173, 180, 181, 209; *Westminster Gazette*, 31. mars 1898.
(Denne og en del andre opplysninger er gitt av H. G. R. King, bibliotekar ved Scott Polar Research Institute.)
- 5) Borchgrevink, 1896, s. 433.
- 6) *Argus* (Melbourne), 7. januar 1896; Borchgrevink, 1896, s. 433; Bull, 1896, s. 172, 173, 180, 183, 184; Kristensen, 1896, s. 92, Quartermain, 1967, s. 92.
J. J. H. Tealls rapport om det geologiske materialet fra Possessionøyene og Kapp Adare (Appendix II, Bull 1896, s. 240-43) foregriper på en forunderlig måte teorien om kontinentaldriften 15—20 år før Alfred Wegener fremsatte den.
- 7) Etter all sannsynlighet ble den første landstigningen på det antarktiske kontinentet foretatt i Graham Land av ukjente selfangere i 1820-30-årene, men det foreligger bare sparsomme opplysninger om denne perioden.
- 8) Borchgrevink, 1896, s. 441; Bull, 1896, s. 184; Quartermain, 1967, s. 55, 58.
- 9) Borchgrevink, 1896, s. 437, 448; Bull, 1896, s. 184.
- 10) *Argus* (Melbourne), 13. mai 1895; Borchgrevink, 1896, s. 437, 439, 445-47; 1897, s. 345; Kristensen, 1896, s. 157.
- 11) *Argus* (Melbourne), 23. mars 1895; Bull, 1896, s. 106-07, 211, 213; *Daily Telegraph* (Sydney), 20. april, 30. april, 3. og 4. mai 1895; *Lloyd's Weekly Shipping Index*, 4. april 1907; *Sydney Morning Herald*, 24. april 1895.
- 12) *Argus* (Melbourne), 20. mars 1895; *Daily Telegraph* (Sydney), 30. april 1895; *East Anglian Daily Times*, 13. januar 1895; *Geographical Journal* 1895b, s. 461-62; Mill, 1930, s. 157; 1951, s. 142.
- 13) Borchgrevink, 1895, s. 375, 377; 1901, s. 7, 8; Bull, 1896, s. 213, *Geographical Journal*, 1895a, s. 224.
- 14) Kristensen, 1896, s. 73; Markham, 1895, s. 706, 711; *The Times*, 6, 7, 8 og 11. januar 1896. Det blir ikke sagt noe mer i forbindelse med adressen Lindfield i Sussex, men i landsbyen bodde det noen ved navn Ridley på den tiden. — I *The Strand Magazine* offentliggjorde Borchgrevink i mars 1897 et bilde med underskriften «Kapp Adare — det første og eneste fotografi fra Sør-Victoria-Kontinentet.» I virkeligheten var et annet foto derfra offentliggjort av kaptein Kristensen allerede et år før. (Kristensen, 1896.)

- 15) *Argus* (Melbourne), 14. oktober 1895; Borchgrevink, 1895, s. 44-4; 1897, s. 349-50; *Geographical Journal*, 1896, 205-06; *The Times*, 24. desember 1895.
- 16) St. James Budget, 28. august 1898. Newnes stilte til rådighet 38.000 pund.
- 17) «Southern Cross» led senere havari i begynnelsen av april 1914 ved Kapp Race, og 175 omkom. 14 dagers leting var uten resultat. (Lloyd's Weekly Shipping Index, 9. og 23. april 1914.)
- 18) Kristensen, 1896, s. 89.
- 19) Borchgrevink, 1897, s. 351; *Morning Post*, 20. august 1898; *Westminster Gazette*, 31. mars 1898.
- 20) Markham, 1899, s. 9; *Morning Post*, 20. august 1898; Mill, 1930, s. 142, 144. Dr. Mill's invitasjon til farvel-lunsjen er i arkivene til Scott Polar Research Institute.
- 21) Bernacchi, 1901, s. 17, 38-52; Borchgrevink, 1901, s. 52, 83, 85, 100; Bull, 1896, s. 186; FitzGerald, 1900, s. 245. Borchgrevinks beretning (1901) ble godt mottatt i *The Spectator*, 2. november 1901, s. 633-34, og ble kommentert uten stillingtagen i *The Review of Reviews*, februar 1901, s. 291.
- 22) Borchgrevink, 1901, s. 253, 254, 280; *Review of Reviews*, februar 1901, s. 291.
- 23) Markham, 1921, s. 433; *Mercury*, 9. april 1900.
- 24) Hanson ble begravet på Kapp Adare. (Bernacchi 1901, s. 211.)
- 25) *The Times*, 8., 26., og 27. juli, 12. august og 8. september 1902.
- 26) *The Times*, 9. mars 1912.
- 27) Bernacchi, 1901, s. 173-75, 329, 330.
- 28) Evans, 1974, s. 24-25.
- 29) *Daily News*, 18. august 1898.
- 30) Bernacchi, 1901, s. 278; Borchgrevink, 1900, s. 412; Markham, 1901, s. 340; *The Times*, 26. juni og 29. november 1900.
- 31) *National Geographic Magazine*, Vol. 13, nr. 5, 1902, s. 177-78; nr. 6, s. 182-83.
- 32) Brown, 1934; Swan, 1960.
- 33) Borchgrevink, Mrs. C., 1930; Mill, 1934, s. 534.

LITTERATUR:

- BERNACCHI, L., 1901: *To the south polar regions; expedition of 1898-1900*. London. Hurst and Blackett, Ltd.
- BORCHGREVINK, C. E., 1895: The voyage of the «Antarctic» to Victoria Land. *Nature*, Vol. 52, nr. 1346, s. 375-77.
- BORCHGREVINK, C. E., 1896: The first landing on the Antarctic continent, being an account of the recent voyage of the whaler «Antarctic». *Century Illustrated Monthly Magazine*, NS. Vol. 29, s. 432-48.

- BORCHGREVINK, C. E., 1897: Antarctic exploration. *Strand Magazine*, Vol. 13, nr. 75, s. 344-52.
- BORCHGREVINK, C. E., 1900: The «Southern Cross» Expedition to the Antarctic, 1899-1900. *Geographical Journal*, Vol. 16, nr. 4, 381-414.
- BORCHGREVINK, C. E., 1901: *First on the Antarctic continent, Being an account of the British Antarctic Expedition, 1898-1900*. London, George Newnes, Ltd.
- BORCHGREVINK, Mrs. C., 1930: Letter, Dal, Norway, til Admiral Sir William Goodenough, 24. november (SPRI MS 92 (Borchgrevink, C. E.)).
- BORCHGREVINK, Mrs. C., 1934: Letter, Oslo til H. R. Mill, 26 april (SPRI MS 92 (Borchgrevink, C. E.)).
- BOWDLER SHARPE, R., 1902: Aves. In: *Report on the collection of natural history made in the Antarctic regions during the voyage of the «Southern Cross»*. London, British Museum (Natural History), s. 106-107.
- BROWN, R. N. R., 1934: Mr. C. E. Borchgrevink, *Nature*, Vol 133, nr. 3368, s. 750.
- BULL, H. J., 1896: *The cruise of the 'Antarctic' to the south polar regions*. London, Edward Arnold.
- CLOSE, C., 1930: Meeting: session, 1929-30 (remarks on the presentation on medals). *Geographical Journal*, Vol 76, nr. 2, s. 180-92.
- EVANS, H. B., 1974: The «Southern Cross» Expedition, 1898-1900: a personal account. *Polar Record*, Vol 17, nr. 106, s. 23-29.
- FITZGERALD, W. G., 1900: Mr. C. E. Borchgrevink (Illustrated interviews, nr. 72). *Strand Magazine*, Vol 20, nr. 177, s. 243-58.
- GEOGRAPHICAL JOURNAL, 1895a: The Sixth International Geographical Congress. Vol 6, nr. 3, s. 269-74.
- GEOGRAPHICAL JOURNAL, 1895b: Geography at the British Association, Ipswich, 1895. Vol 6, nr. 5, s. 460-65.
- GEOGRAPHICAL JOURNAL, 1896: An expedition to the Antarctic. Vol 7, nr. 2, s. 205-06.
- GREELY, A. W., 1896: Borchgrevink and Antarctic exploration. *Century Illustrated Monthly Magazine*, NS, Vol 29, s. 431-32.
- KRISTENSEN, L., 1896: Journal of the Right-whaling cruise of the Norwegian steamship «Antarctic» in the south polar seas . . . 1894-5 . . . *Royal Geographical Society of Australasia (Victorian Branch) - Transactions*. Vols 12-13, s. 73-100.
- MARKHAM, C. R., 1895: The need for an Antarctic expedition. *Nineteenth Century*, Vol 38, nr. 224, s. 706-12.
- MARKHAM, C. R., 1898: (Remarks before) Seventh ordinary meeting, 14. februar 1898. *Geographical Journal*, Vol 11, nr. 3, s. 306.
- MARKHAM, C. R., 1899: Address to the Royal Geographical Society. *Geographical Journal*, vol 14, nr. 1, s. 1-14.

- MARKHAM, C. R., 1901: Address to the Royal Geographical Society. *Scottish Geographical Magazine*, Vol 17, nr. 7, s. 337-47.
- MARKHAM, C. R., 1921: *Lands of silence; a history of Arctic and Antarctic exploration*, Cambridge, Cambridge University Press.
- MILL, H. R., 1905: *The siege of the South Pole; the story of Antarctic exploration*, London, Alston Rivers, Ltd,
- MILL, H. R., 1930: *The record of the Royal Geographical Society, 1830-1930*, London, Royal Geographical Society.
- MILL, H. R., 1934: Mr. Carsten E. Borchgrevink. *Geographical Journal*, Vol 83, nr. 6, s. 534-35.
- MILL, H. R., 1951: *An autobiography*. London, Longmans, Green and Co.
- NEWNES, G., 1899: The «Southern Cross» Antarctic Expedition. *Strand Magazine*, Vol 18, nr. 105, s. 278-88.
- PRIESTLY, R. E., 1914: *Antarctic adventure; Scott's northern party*. London, T. Fisher Unwin.
- QUARTERMAIN, L. B., 1967: *South to the pole; the early history of the Ross Sea sector, Antarctica*. London, Oxford University Press.
- Spectator*, 1895: Is Antarctic exploration possible? Nr. 3509, 28. september, s. 397-98.
- SWAN, R. A., 1960: A nineteenth-century «new Australian» in the Antarctic: the remarkable achievements of Carsten Egeberg Borchgrevink, leader of the British Antarctic Expedition, 1898 to 1900. *Royal Australian Historical Society. Journal and Proceedings*, Vol 46, Part 1, s. 1-23.
- WICHMANN, H., 1895: Geographischer Monatsbericht: Polargebiete. *Petermann's Mitteilungen*, bind 41, hefte 8, s. 223-24.

Overføringer av moskusokser i Alaska

Av Peter Lent.

*Alaska Cooperative Wildlife Research Unit,
University of Alaska.*

I 1960 skrev Odd Lønø (Medd. N. Polarinst. nr. 84) historien om overføringer av moskusokser til nye områder rundt på jorda. I dette året var det i Alaska bare moskusokser på Nunivak-øya. Disse nedstammet alle fra 34 dyr som ble overført fra Nordaust-Grønland i 1930. Først ble disse moskusokser, fra et halvt til to år gamle, holdt i en innhegning ved Survey Experiment Station ved College nær Fairbanks. Her var det et tap av 9 dyr, hvorav 6 ble drept av svartbjørn. I 1935 og 1936 ble de gjenværende 25 dyr ført til Nunivak.

Flokken på Nunivak fortsatte å vokse og nådde en topp på omkring 750 dyr i 1968. Da var det tydelig at flokken var blitt så stor at det var fare for at vinterbeitene ble for hardt utnyttet, særlig på strandområdene sør på øya. Problemet med den for store bestand og hva som burde gjøres, har blitt belyst av Spencer og Lensink (J. of Wildl. Manage., 34, 1970) og Lent (Biolog. Conserv., 3, 1971).

Det eneste tiltak en kunne bli enig om var å overføre dyr til fastlandet i Alaska. En slik overføring ville være i tråd med den opprinnelige plan for overføring av moskusokser fra Grønland: Å få arten tilbake igjen i de områder hvor den tidligere levde.

Den første overføring ble gjort en sommer hvor 23 kalver ble tatt til Alaska universitetet i Fairbanks hvor arbeidet med å temme dem — gjøre dem til husdyr — startet. Planen var, og er fremdeles, å etablere besetninger i eskimolandsbyer, hvor innbyggerne ventelig vil få en inntekt ved salg av produkter laget av underulla, qiviut, fra moskusoksen. Den innfangede flokk økte i antall og er nå over 100 dyr. Den første landsby-besetning fra disse dyr ble opprettet i 1975 i Unalakleet på vestkysten av Alaska.

Fig. 1. Overføringer av moskusokser fra Nunivak-øya i Alaska. 1. Nelson-øya, 2. Barter-øya, 3. Kavikelva, 4. Seward-halvøya, 5. Cape Thompson, 6. Eskimolandsbyen Unalakleet, hvor en flokk holdes som husdyr, 7. Fairbanks. Ved universitetet drives det forsøk med moskusokser for å tilpasse dyret til husdyrhold.

I 1966 gjorde Alaska Department of Fish and Game i samarbeide med U. S. Fish and Wildlife Service, et eksperiment ved å overføre fra Nunivak dyr til Nelson-øya i nærheten. Åtte dyr ble overført første år, og ytterligere 14 ble overført i 1967. Nelson-øya er en del av fastlandet, bare adskilt av et bredt elveløp som er frosset mesteparten av året. Allikevel har dyrene holdt seg i den mest bergfulle delen og ikke spredt seg utover. Dyrene i denne gruppe har formert seg meget godt. Kuene har fått kalver ved tre års alder, og noen kanskje også i en alder av to år. Antallet er nå minst 44 dyr.

I 1969 ble et større foretagende satt i verk, 52 moskusokser ble fanget på Nunivak og sluppet ut på Barter-øya. Den ligger på ishavskysten mot grensen til Canada. Dette var den første overføring tilbake til de arktiske områder som moskusoksene holdt til i, før de ble utryddet sent i det 19. århundre. Det har vært stor dødelighet og spredning blant disse dyrene. En ung ku

og en voksen okse har gått nesten 3000 km østover og over grensen til Canada. De ble skutt nær deltaet til McKenzieelva i august 1969. Yukon Territory hadde den gang ikke moskusokser på sitt område og heller ikke noen lov som forbød å skyte dem. Siden den gang har flere dyr vandret til Yukon Territory. De er nå beskyttet, og de er fortsatt der. En halv voksen moskusokse gikk sørover og tvers over fjellene i Brooks Range og ble skutt nær indianerlandsbyen Arctic Village. En indianer tok det langhårede dyret i mørket for å være en grizzlybjørn.

Etter 1971 har de overlevende fra denne overføring slått seg til ro og begynt å formere seg. I 1970 fikk disse tilskudd av 13 dyr som ble sluppet løs ved Kavikelven som er rett vest for Barterøya. Fire adskilte grupper har blitt sett på tundraen ved kysten, tre av dem i Arctic National Wildlife Range, et viltreservat i det nordvestlige hjørne av Alaska. Minst 7 kalver ble født i 1972 og et tilsvarende antall året etter. De grupper en kjenner til, består av omkring 50 dyr. Noen få av de utsatte dyrene har også slått seg ned i det nordlige Yukon Territory.

To andre overføringer ble gjort i 1970. På Seward-halvøya ble 36 dyr sloppet nordvest for Nome. Dette har vært meget vellykket, og dyrene har allerede fått kalver. Ved Cape Thompson, et vindfullt kystområde ved nord for Beringstredet, ble 36 dyr sloppet ut. Disse har spredt seg vidt utover, enkelte mere enn 160 km. Et par små grupper synes nå å ha slått seg til ro på bestemte områder, og det er å håpe at de trives. Dette er jo innenfor det området hvor de opprinnelig holdt til.

De første innfangningene på Nunivak ble gjort ved å bedøve moskusene med «Cap-chur guns» fra helikoptre. Senere innfangninger ble gjort med en billigere teknikk, og så var det mere spennende. Eskimoene på Nunivak lærte seg å bruke nett og tau. Dyrene ble nå fanget inn a la «cowboy style» fra snescootere. Denne teknikk er særlig egnet for unge dyr, dødeligheten er mindre enn ved bedøvning.

I løpet av 9 år fram til 1975 har det blitt ført vekk fra Nunivak omkring 200 dyr, inkludert noen som døde før utsettingen. Men fremdeles er bestanden av moskusokser på Nunivak et problem som vekker bekymring. Harde vintre i 1969, 1970 og 1972 resulterte i høy dødelighet. Populasjonen ble redusert til

Fig. 2. En nylig fanget moskusokse med benene surret sammen venter på å bli transportert med slede til landsbyen på Nunivak.

omkring 600 dyr, etter disse vintre. Men likevel ble vinterområdene for hardt beitet, og videre tiltak er nødvendige for å lette presset på vinterbeitene.

Innbyggerne i Alaska og andre kan nå slå seg til ro med at moskusoksen igjen flakker rundt på tundraen i det arktiske Alaska. Det målet en satte seg for 40 år siden er nådd.

I april 1975 ble 40 moskusokser overført fra Nunivak til Russland. Denne historiske begivenhet var en del av et samarbeid i naturvern mellom Amerika og Russland. To russiske biologer var med på å fange inn dyrene. Moskusoksene ble fløyet i små-

fly til Bethel i Alaska, hvor de ble overført til et sovjetisk firemotors transportfly. Fra Bethel ble dyrene fløyet til Cape Schmidt i Russland hvor de ble delt i to grupper med 20 dyr i hver. Den ene gruppen ble fløyet til Taimyr-halvøya og der andre til Wrangeløya. Det var første gang siden siste verdenskrig at et fly fra Russland landet i Alaska.

Disse moskusokser var et tilskudd til en mindre gruppe som ble overført fra Canada i 1974. Men biologene i Russland ønsker likevel å holde moskusoksene fra Canada og Nunivak adskilt.

Etter denne siste overføringen fant sted har en også blitt enige om en begrenset jakt på Nunivak. Høsten 1975 ble 10 moskusokser skutt av troféjegere som ble ledet av øyas eskimoer. En kvote på 20 vil bli skutt våren 1976. Myndighetene i Alaska har også planlagt en ny overføring av dyr til Cape Thompson eller til Seward-halvøya. Alle disse foretagender hjelper i alle fall en del til å lette presset på vinterbeitene på Nunivak.

Norske fangstmenns overvint- ringer. Del 3, 1892 til 1905.

(*The Norwegian winter hunting expeditions.*
Part 3, 1892 til 1905.)

av Odd Lønø.

FORORD.

Den første periode av Norske fangstmenns overvintringer, 1795 til 1892, er tidligere omtalt (LØNØ 1972). I denne del (del 2 er om vinterfangsten på Jan Mayen, LØNØ 1974) behandles fangstovervintringene i tiden 1892 til 1905 på Svalbard og Frans Josefs Land. Året 1905 er ikke noe naturlig skille til de ekspedisjoner som kommer senere. Tvertimot, de senere ekspedisjoner følger i samme spor og vil bli omtalt senere.

Isfjorden 1893—94. Sivert Brækmo's overvintring.

Fangstmann og fisker SIVERT BRÆKMO reiste i 1893 fra Vardø sammen med den 17 år gamle JOHAN CHRISTIANSEN til Spitsbergen i en åpen båt for å seile hjem en notbåt. De kom ikke tilbake om høsten, og deres skjebne forble ukjent helt til neste sommer. BRÆKMO var en våghals, men en meget dyktig sjømann. Sommeren 1892 hadde han vært på Spitsbergen i en liten fembøring og kom hjem i oktober med last av dun og rein. (Tromsø Stiftstidende, nr. 10, 1894.) BRÆKMO var blitt tvunget til å overvintre, og vi gjengir her hans egen beretning trykt i Morgenbladet (nr. 478, 1894). (Ortografien er forandret):

«Vi reiste fra Vardø den 19. juli i en åpen haksbåt for å sette i stand og drive fangst med en hvitfisk-notbåt som jeg hadde kjøpt året i forveien. Jeg hadde i 92 seilt over i en fembøring og tatt med materialer for å sette istand notbåten, men fikk bare tid til å legge bordene igjen da det var så sent på året, og jeg ikke ville risikere overvintring.

Vi brukte 13 døgn på overfarten med haksbåten med stadig storm av nordost. Vi lå pådreiet i 2 1/2 døgn og nådde innløpet av Storfjorden. Vi seilte mot Sydkapp og så nordover til Grøn-

Skipper SIVERT BRÆKMO. (Etter Tromsø bys historie II.)

fjorden hvor notbåten lå. Materialene fra året i forveien var borte. Straks etter kom den tyske turistbåten «Admiral» med en hvalbåt inn i Grønnfjorden. De hadde på veien skutt en hval, og den gav de meg. Losen Stenersen på «Admiral» fortalte meg at det på svenskehuset på Kapp Thordsen fantes materialer. Jeg reiste med haksbåten dit hvor jeg fant en del høvlet last som jeg førte til Grønnfjorden. Etter å ha reparert notbåten lastet vi hvalspekk og en del rein, kobbe og 1 bjørn som vi hadde fanget, og gikk til Norge.

Alt gikk vel og bra til vi kom til norskekysten og fikk kjenning av Nordkapp. Det ble vindstille og svær dønning. Langskottet i lasten gikk løs, og spekket gled over i den ene siden så vi holdt på å kandre. Mens vi arbeidet med spekket, brøt en storm av SV løs, og vi mistet roret. Jeg fikk spikret sammen en slags styreåre og holdt unna været — etter tre døgn passerte vi Bjørnøya. Båten var nå blitt svært lekk så mens den ene styrte, så måtte den andre øse. Vi bestemte oss for å holde til Spitsbergen for å tette båten og lage nytt ror. Vi nådde Grønnfjor-

den uten ishindringer og fikk båten i fjæra. Vi hadde våket i flere døgn og var meget utmattet. Etter å ha hvilt, losset vi fangsten, tettet lekkasjen, laget nytt ror, lastet båten og seilte ut Isfjorden. Ved utløpet møtte vi drivis. Her fant vi dog en åpning. Øksen hadde vi mistet på overreisen, og nå forsøkte vi med en hammer og et kubein å utvide åpningen for å fa farkosten gjennom. Det lyktes, og vi krysset videre.

Under bautingen slo bommen meg overbord, men jeg tok fatt i et fiskesnøre som hang ved rekka. Slik fikk jeg holdt meg oppe og skreket til Johan at han måtte fire ned forseilene. Jeg kom meg så ombord. Jeg var syk i flere dager etter badet.

Imidlertid ble vi omringet av masse drivis og av isen ført tilbake til Grønfjorden. Vi skjønnte nå at en overvintring var uunngåelig og ble ombord i båten til 12. november. Vi gjorde både den dag og den 18. forsøk på å komme over isen til Kapp Thordsen, men vi klarte det ikke.

Først den 21. november kom vi over. Til transport av våre sengklær, et gevær, en reinkalv, noe ammunisjon og salt hadde jeg laget en liten vogn på tre hjul. Foran brukte jeg en slipestein til hjul og bak to tonnebunner. Isen var meget vanskelig å å komme frem på, med skarpe tagger som slet på bakhjulene så de ble avlange, og vognen ble svært tung å kjøre.

Fra Grønnfjorden til Kapp Thordsen er det omtrent 10—12 mil som vi tilbakela på 2 1/2 døgn. Vi levde på rått kjøtt og snøvann. Johan forfrøs fingrene og var ytterst utmattet ved ankomsten. Det var ingen proviant i huset. Vi satte et værelse i stand for vinteren. Brendsel fantes det nok av, men ikke fyrstikker. Varme fikk jeg ved å legge vattdotter av et sengeteppes i geværløpet og så skyte dem i brann.

En dunke med minerkrutt var vi så heldige å finne, uten den hadde vi ikke klart oss mange dagene da ammunisjonen slapp opp. Jeg hadde kun 20 blykuler igjen som jeg gjemte. Jeg fant et stykke pukkenholt, og på en slags dreiebenk som jeg laget, dreiet jeg kuler. Disse viste seg gode nok til å drepe reinsdyr med. Knallhetter hadde jeg nok av.

Fra den 6. desember og til nyttår var fjorden fri for is. Den 18. desember var jeg så heldig å skyte en rein. Det var på høy tid, da vi ikke hadde hatt mat på 2 døgn. Det var nu blit ganske

mørkt om dagen. Natten med noe nordlys var lysere, og vi forandret derfor natt til dag. Vi sov fra kl. 9 til 6, spiste to ganger om dagen, om morgen og ettermiddag, stekte kjøttet til frokost og kokte det til aftens. Vi gikk mye på ski som jeg hadde laget, og drev på med forskjellig når vi ikke gikk på jakt. Vi støpte lys av bjørnefett og brukte til veke et stykke lintøy som jeg hadde tenkt til en skjerm for å dekke meg bak på kobbeangst. Til stor underholdning var en del gamle svenske aviser fra Nordenskiöld's tid. Den 1. januar 1894 opprant med nydelig, mildt sommervær, men den 8. var fjorden igjen full av is. Den 19. januar reiste vi til Sassen og skjøt 2 rein. Vi var da meget sultne og ventet knapt til dyrene hadde sparket fra seg før vi drakk blodet og skar stykker av kjøttet. Det var et stort arbeid hele vinteren utover å komme seg til Sassen og bære reinen tilbake på ryggen.

Den 21. januar, kongens fødselsdag, feiret vi med en kanonsalutt på 24 skudd, for vi følte oss så takknemlige mot broderfolket. Vi hadde dem å takke for huset og at vi oppholdt livet gjennom den lange vinter. Svenskene har gjort mye for å hjelpe forliste i de nordlige egne.

Den 6. februar var vi igjen i Sassen og skjøt 2 rein. Nå tiltok lyset hurtig, og den 23. februar så vi øverste rand av solen over horisonten. Den 24. februar reiste vi til Grønnfjorden for å se etter båten, kistene og de andre sakene vi hadde etterlatt. Vi brukte 2 døgn på veien. Ved fremkomsten fant vi at bjørnen hadde brutt opp lugarkappen og forsynt seg med selspekk. Den hadde også forsøkt å brette opp lukene og hadde flådd store stykker av dem, men de var så tilfrosne at den ikke hadde fått dem opp. Vi fikk en svær snøstorm og måtte bli ombord i 7 døgn. Heldigvis hadde vi reinsdyrkofter, som jeg hadde laget, men vi slet likevel ondt av kulden.

Den 5. mai begynte vi på veien tilbake til Kapp Thorsden. Vi ble overfalt av en kraftig snøstorm fra NV, og det var nesten ikke til å komme frem på isen. Jeg brakk den ene skien. På veien møtte vi 3 store bjørner, som var svært nærgående da jeg hadde puttet i støvleskaftet et stykke hvaltunge som de tok teften av. Jeg hadde ikke lyst til å spandere kuler på dem, da vi ikke kunne få dem med oss til Kapp Thorsden. Jeg hadde litt

hagl i lommen. Det la jeg i geværet og skjøt i ansiktet på en av dem. Dermed la de på flukt, og det var høyst morsomt å se bevegelsene til den som hadde fått hagleladningen. Johan forfrøs igjen kinn og hender, men jeg fikk gnidd frosten tilbake med sne. Etter 3 døgn var vi fremme på Kapp Thordsen. Det var nå så kaldt at kvikksølvet hadde frosset.

Den 12. mars så jeg den første sel på isen. Den 16. var vi igjen i Sassen og skjøt 2 rein, likeså den 31. mars. Fra den 2. til 8. april raste en forferdelig storm. Den 16. april var vi igjen i Sassen etter 2 rein. Den 20. april gjorde jeg et funn i 2. etasje. Bak en seng fant jeg et brev som var skrevet av Bernt Lilji, en av de som omkom og som var med Otto Andreassen fra Vardø. Brevet var datert 13. januar 73 og lød: «Idag skal vi til Sassenbay og skyde Ren i Maaneskinnet. Isen er nu 7 Dage gammel. Gud ved hvorledes det vil gaa med os». Unnsetningsskipet fra Vardø ville altså sannsynligvis ha funnet dem i live og reddet dem, hvis det ikke hadde vendt om.

Den 26. april reiste vi til Grønnfjorden hvor vi kom den 27. om kvelden. Det lå da 3 alen og 17 tommer snø på dekket av båten. Dyr hadde det ikke vært der. Vi ble ombord til 11. mai, da måtte vi på grunn av snø og kulde igjen vende tilbake til Kapp Thordsen. Natten til 26. april så vi midnattsolen. Da vi den 12. mai kom tilbake til Kapp Thordsen, så vi åpent vann lengst ute i fjorden. Vi lengtet svært etter å se isen bryte opp. Vi var to turer i Sassen og brakte hjem 4 rein. Inntil 31. mai hadde vi skutt 12 kobber og 1bjørn. Den 18. juni regnet det for første gang så vi fikk vann uten å smelte snø.

Den 25. juni var vi på bjørnejakt. Jeg skjøt med tre kule på en bjørn som var i fullt sprang og traff den i magen. Kulen gikk langt inn, og bjørnen kom på to mot meg. Da jeg skulle legge ny patron i geværet, fikk jeg den ikke inn da hylsen som var gammel, var utvidet. Jeg måtte da slenge geværet og trekke en 9 tommer kniv som jeg hadde smidd om vinteren. Jeg kom inn på livet av bjørnen som slo mot meg med venstre labb. Jeg fikk avparert noe av slaget som traff meg tungt i hodet, så jeg hadde vondt lenge etter. Jeg fikk bare et ubetydelig sår som var en tomme langt. Det lyktes meg samtidig å få satt kniven inn under venstre bog, hvorpå bjørnen ramlet overende. Den for-

søkte å bite, men traff ikke og døde. Den 3. juli var vi igjen i Sassen etter den vanlige maten, to reinsdyr. På tilbakeveien på Gåsøya, skjøt vi to rever. Det var nå åpent vann, og den 4. juli fikk vi se langt ute i fjorden et dampskip, antagelig en engelsk lystyacht, og straks deretter et fangstfartøy. Vi signaliserte alt vi kunne og skjøt 3 kanonskudd, men ble ikke sett.

I løpet av vinteren hadde jeg bygd en liten flatbunnet båt, og med den drog vi utover den 5. juli. Vi trakk den på isen 1/4 mil til åpent vann. Vi rodde så til Adventfjorden, men yachten var allerede borte. På veien utover til Grønnfjorden fikk vi igjen se yachten og fartøyet langt ute, men da det begynte å blåse, torde vi ikke ro ut til det.

Til Grønnfjorden kom vi 7. juli, og fant baten skadet, alt løs-øret var kastet utover på stranden, en kiste brukket opp og innholdet, klær etc. tatt. Av fangsten savnet vi 1 bjørneskinn, flere rev og reinskinn o.s.v. Ankerfortøyningene og ankeret var også borte. Flere kjøttønner var slått i stykker, og kjøttet spredt utover. Den 12. juli kom kaptein Edvard Johannesen oss til unnsetning. Han hadde hele tiden trodd vi var i live og hadde flere ganger om våren forsøkt å trenge inn til oss. Vi fikk proviant og ammunisjon av ham, og han fortalte at han hadde sett besetningen på den engelske lystyacht «Saide» i ferd med båten og våre saker. Han hadde sendt sine folk til engelskmannen, men disse hadde straks heist det engelske flagg på min båt og erklært den for å være vrak, som de hadde funnet først. Johannesen gikk da ombord i engelskmannen, fikk dens navn og skrev en beretning om hva som hadde skjedd. Den gav han meg for at jeg kunne overlevere den til myndighetene her.

Jeg holdt nå på til 1. august med å reparere båten og riggen. Så seilte vi til Kapp Thorsden og tok inn fangsten vi hadde gjort om vinteren og satte kursen for Norge. Vi hadde pent vær, men mye vindstille, og kom først frem til Tromsø den 25. august i god behold.

Vi har i det hele vært friske og raske hele vinteren og ved godt mot. Edvard Johannesen har jeg å takke for all god hjelp. Ved hjemkomsten fikk jeg vite at en del av de tapte saker var innlevert av lystyachtens reder til stiftamtmanden. Gjennom

ham har jeg forsøkt å få erstatning av engelskmannen for den skade de gjorde.

Ovenstående beretning er et nøyaktig utdrag av den dagboken som jeg har skrevet hele vinteren.»

Etter det BRÆKMO har nevnt, fanget de i løpet av vinteren og den følgende sommer 17 rein, 12 kobber(antagelig mest snadd), 2 bjørn og to rev (neppe noe verdt da de ble skutt 3. juli). I tillegg til dette kommer det de hadde skutt den første høsten, og som han angir til en del rein (kjøttet saltet i tønner), noen kobber, 1 bjørn og noen rev. Etter HOEL (1949) ble den samlede fangst: 6 bjørn, 14 rev, 27 rein og 5 tonn spekk til en verdi av kr. 8.000,-.

Bjørnøya 1893—94.

I Norsk Polarinstituttts arkiv finnes et notat om denne ekspedisjonen med henvisning til Tidens Tegn 1894. Denne avis fantes ikke dengang, og det har ikke lyktes meg å finne frem til den rette avis. Da ekspedisjonen er omtalt av JACOBSEN (1911) uten at han nevner navn på deltagerne, vet vi likevel ganske mye om denne ekspedisjonen.

Høsten 1894 reiste 4 mann fra Tromsø for å overvintre et sted i Storfjorden. Lederen het HALFDAN JOHANSEN. Et par av karene hadde tatt godt til seg av alkohol før avreisen. To til tre døgn etter de forlot Tromsø, viser det seg at to av karene har en eller annen venerisk syke. De hadde ingen ting av medisiner mot dette. Av medisiner hadde de bare med seg nafta og lakserolje.

De kom ikke særlig langt nord om Bjørnøya før de ble stengt av isen, og de bestemte seg da til å gå tilbake til Bjørnøya for å legge seg til der. Etter Jacobsens mening var det vanskelig for overvintrerne å returnere til Norge på grunn av at de ikke kunne betale tilbake til utrusteren frakt og forskudd som de hadde fått.

To mann innredet seg på Ingebretsens hvalstasjon, og de to andre i Tobiesens hus i Herwigshamna. Begge hus var i dårlig forfatning. De laget revefeller og bjørneganger og rigget til signal for fangst av bjørn ved husene.

Etter meget dårlig fangst om høsten legger den ene, MARTIN STRØMMEN, seg til, taper motet og gidder ikke å stå opp

om morgenen. Han fyrer i ovnen mens han ligger i køya. Det nytter ikke å gå over terrenget — det blir ingen fangst likevel. Skjorbukken viser seg snart hos denne karen, og kameratene tar ham med over til de to andre på hvalstasjonen. Fra nå av blir alle her resten av tiden, og her dør STRØMMEN 17. mai. Etter at STRØMMEN ble syk, ble kameraten hans noe rar, og senere ble han også angrepet av skjorbuk. Lederen, JOHANSEN, fikk skjorbuk i mai måned og var meget dårlig da de tre gjenlevende ble hentet. Den siste var frisk hele tiden. Hans jaktiver og turer hele vinteren igjennom, sier JACOBSEN, hadde holdt ham i god form.

Fangsten ble bare 6 bjørn og 8 rev.

Edgeøya og Barentsøya 1894—95. Martin H. Ekrolls ekspedisjon.

Beretningen er skrevet etter opplysninger i Tromsø Stiftstidende (1894, nr. 49, 1895, nr. 73) og Finnmarksposten (1895, nr. 72 og 73).

MARTIN EKROLL, forretningsmann fra Skroven i Lofoten, reiste i juni 1894 fra Tromsø med sin skonnert «Willelm Barentz» med i alt 11 mann til Spitsbergen. «Formaalet er kombinert Fangst- og videnskapelig spesielt i Løbet af Vinteren at iagttage Isforholdene i Olgastrædet og ovenfor Franz Josefsland med eventuel senere Slædebaadsexpedition til Nordpolen for Øie.»

De seilte opp Storfjorden og bygde en hytte på vestsiden av Kvalpynten på Edgeøya og en hytte på Anderssonøyane vest for Barentsøya. Fire mann bodde på Anderssonøyane og fire mann på Kvalpynten. Tre mann lå i skonnerten som ble lagt i vinterhamn ved Hvalrossøya på Kvalpynten. Den ble i løpet av vinteren skrudd på land av isen, men den var fullt brukbar våren etter. Alle drev fangst — dog ikke i de to mørkeste måneder. EKROLL lå syk to-tre måneder midt på vinteren. De fire på Kvalpynten kom til å få et ufrivillig opphold på Kong Ludvigøyane. «Den ene af hans Baade med 4 Mands Besætning, hvori blandt den uforfædede Harpuner Brynjulf Johannesen af Balsfjord, blev paa en Fangsttur overrasket af Is og Storm og maatte for at berge Livet gaa i Land paa Rusøerne. Senere blev det disse Folk umuligt at naa frem til Vinterkvarteret. Af

MARTIN HOFF EKROLL: (Etter MOBERG 1960).

nogle Vragstumper lavede de sig saa en liden Hytte. Bjørnekjød og lidt Renkjød var kosten, og Bjørnespæk afgav det fornødne Brændsel i de næsten 4 måneder, de var henvist til sig selv.»

De mistet en mann. I februar skulle styrmannen ta seg en mosjonstur, men han ble borte i snøføyka og aldri funnet igjen.

I april gikk de ombord i «Willem Barentz». Husene lot de stå. De hadde ikke seilt langt før de satt fast i isen, og de kom seg ikke fri før i juli måned. De tok ombord den fangsten som lå på Kong Ludvigøyanne og seilte rundt Sørkapp til Bellsund. Her satte de en syk mann ombord i jakten «Hvidfisken» som var på hjemtur. Ferden fortsatte til Norskøyane hvor de ble hindret av isen fra å komme videre. De kom tilbake til Hammerfest i september.

Fangsten var 64 bjørn hvorav en levende bjørnunge, ca. 100 storkobber og noen rein, og 100 tonner spekk. Etter HOEL (1949) fikk de også 50 rev.

En av deltagerne beskyldte EKROLL for blant annet å være årsak til at styrmannen omkom. Vi skal her referere hva Tromsø (1901, nr. 95) skriver om denne sak:

«Den 16. nov. var det retslig Forundersøgelse her i By-en mod Simon Strøm, som har beskyldt Martin Ekroll for under Overvintringen paa Spitsbergen i 1894—95 at være Aarsag i at en

af Deltagerne, den 22 aarige Emil Evensen fra Kristiania, døde der oppe.

Ekroll reiste herfra Høsten 94 med 11 Mand. Paa Andersons Ø la de ned et Depot og satte igjen 4 Mand, mens Skipet seilte til Walles Pynt, hvor det tog Vinterhavn. Efter en Maanedes Forløb blev en af de 4 syg. Han ble værre og værre, og saa bestemte de 3 at bringe ham til Skibet, skjønt det var lang og besværlig Vei. Men Ekroll erklærte, at han var frisk, og vilde ha dem til at ta ham med sig igjen. Dette vilde de nødige, men alligvel blev han med dem tilbage.

Om Vaaren kom de tre tilbage til Skibet og kunde da meddele, at den fjerde, — han som hadde været syg — var død. De forklarte, at han var blitt borte paa en Skitur. De hadde søgt efter ham uden Resultat.

Strøm er en 50—60 Aar gammel Mand. Han laa samme Vinter sammen med 3 Mand paa Russøen. Om Vaaren kom de tilbage til Skibet, men da begynte Strøm at bli syg. Ekroll bestemte da, at Strøm skulde lægges i et lidet Seildugstelt, som opsattes paa en liden Ø i Nærheden, Tenøen. Teltet var saa lidet, at Benene stak ud gjennom Teltdøren. Han ble daarligere for hver dag og hovnede op, saa han knapt kunde faa Benklæderne af og paa. Ekroll tog det altsammen svært let og harcelerte med Strøms Sygdom. Ekroll skulle endog ha sagt til det Vidne, som ble afhørt, Oluf Nilsen her fra Byen, at det var best at lægge en Strikke med en Sten i om Halsen og søkke Strøm ned. Tilslut ble da Strøm bragt tilbage til Skibet, fik ordentlig Hus og kom sig. Strøm paastaar at Ekroll under Sygdommen har villet forgi ham med Rævegift. Han paastaar ogsaa, at den syge Mand, som døde, ikke er bortkommen paa en Skitur, men døde i Stationen, og at de andre har fortiet dette for at redde Ekroll.

Strøm er blidt undersøgt af Læger, og disse erklærer ham da for ikke helt tilregnelig.

Efter Oluf Nilsens Vidneprov synes dog Martin Ekroll at være en merkelig Ekspeditionsleder, og svært lidet omhjertet for sine Kamerater og Undergivne maa han være. Oluf Nilsen, som var Stuert ombord, hadde mange andre Klagemaal ogsaa over Ekroll.»

Isfjorden 1895—96. Holms overvintring.

Den 8. juni 1895 gikk skøyten «Elida» fra Tromsø til Spitsbergen. Formålet var først og fremst småfangst om sommeren. De hadde også løse planer om overvintring, men det var isforholdene om høsten som nærmest tvang dem til å overvintre. Vi kjenner denne historien meget godt fordi skipper ANDREAS HOLMS dagbok fra 15. januar til 19. juni og harpuner KLAUS N. THUES dagbok for hele turen, finnes som avskrift på Norsk Polarinstitutt. I tillegg til dette kommer et fyldig utdrag av hele HOLMS dagbok som er trykt i «Aftenposten» 1896, nr. 465, 467 og 469. og i Spitsbergen Gazette (1897, nr. 4). Foruten disse to var NILS E. OLSEN KRISTOFFERJORD, Ramfjord og JENS OSKAR KNUTSEN, Ramfjord og ANTON NILSEN KVÆNDALEN fra Aaafjorden med. KNUTSEN ble syk og reiste ned om høsten med en annen skute. Det ble derfor bare fire som overvintret. Dagbøkene stemmer overens unntagen på et par punkter.

De fikk en storm ved Bjørnøya og skøyta ble temmelig lekk. Den 27. juni var de i Storfjorden. Etter at vinden løyet gikk de rundt Sørkapp og opp til Dunøyane og plukket noe dun. Derfra gikk de til Bellsund, og her sier HOLM: «Vi la opp tre tønner mel og tre tønner kavring og forskjellige småsaker der, da vi var bestemt på å ta vinterkvarter på Akseløya».

Tanken var nå å gå på nordsiden, men da de kom til Isfjorden, ville skipperen inn der for å skyte rein til proviant. De kom til Adventfjorden 13. juli. Herfra tok de jaktturer på land, seilte med skøyta og rodde med fangstbåten på fangst i den innerste del av Isfjorden. I slutten av august kom dampskipet «Columbia» og to fangstfartøyer inn der også. Føreren av det ene var SIVERT BRÆKMO, som bare ett år tidligere hadde gjennomført sin vel kjente overvintring. Av «Colomiba» fikk de en sekk poteter, 4 hvetebrød og to flasker brennevin.

I de siste dager av august tok de en tur til Bellsund og hentet sine saker der, og gikk tilbake til Grønnfjorden og hakket 50 hektoliter kull. Av en hvalrossfanger fikk de vite at det var mye is nordpå, og det kunne tyde på at de kunne bli stengt inne av is. Her skriver THUE: «Men likevel ville skipperen inn i Sassenfjorden for å få flere rein, for nå hadde sneen ligget så lenge at

vi kunne vente at reinen ville komme ned mot fjæra slik at det ble lettere transport for å få den ned. Vår fangst besto da av 106 reinsdyr, 7 a 8 voger ederdun, 1 storkobbe og 8 små kobber».

I Adventfjorden møtte de nå to skuter til som var kommet inn for å skyte rein. Den siste av disse reiste hjem 3. oktober. THUE skriver da: «Jeg spurte da skipperen om ikke vi skulle seile, men han ville ha mere rein. Jeg forela ham at isen ikke var langt borte, men han sa at hadde han hatt en jakt som «Berntine» av Tromsø, så skulle han ha ligget like til jul. Jeg ble da litt ergelig, og mente som så at han kunne komme til å få ligge lenger fast i isen enn da han seilte «Berntine» fast ved Moffen, så de lå i tre måneder på samme plassen. Da ble han så sint at han slo både i bord og benker og mente at ikke jeg, men han skulle kommandere når vi skulle seile hjem».

De ble liggende og fange rein og fikk en del. De skar leggene av dem og stuet dem hele og frosne i rommet. De seilte ut Adventfjorden med kurs hjem den 14. oktober. De hadde da 168 rein, 1 storkobbe, 13 små kobber og dun. Ut på havet stilnet det av, de fikk sterk kulde, og det la seg tykk sørpe. For liten bris seilte de sørover til de kom på høyde av Dunderbukta. Her var det så mye is at det var vanskelig å seile i mørket. De lå derfor og bakket for små seil til om morgenen. Da var det is nesten overalt, og de forsøkte å seile inn Bellsund. Her ble de også stengt. THUE forteller her: «Da det led langt på dagen så hadde vi ikke mere enn et par timer å seile i. Vi vendte og seilte nordover igjen. Det var et stygt vær med snøkave og storm om natten, og ved morgенens frembrudd var vi kommet til munningen av Isfjorden. Her satte vi alle seil for å komme tilbake til Adventfjorden, men traff også her på is, så det skulle stor forsiktighet til å seile uten å støte på den. Vi krysset hele natten mellom is, men utpå morgenen hadde vi åpent vann foran oss. Skøyten var meget lekk, og masten gikk løs i dekket, riggen slakket meget, og i den sterke kulden ble fartøyet så tungt og så meget forover at det ville ikke vende. Vinden falt ut Isfjorden, og det var dertil storm så vi krysset snart for 2, snart for 3 rev i seilene og kom tilbake til Adventfjorden den 19. oktober med skuten full av vann. Søndagen 20. oktober begynte vi å føre på land

proviand og å arbeide for å sikre oss for vår eksistens for et vinteropphold der. I tilfelle av forlis på skøyten hadde vi da proviand så vi ikke skulle lide nød av den grunn. Vi arbeidet oss ned i en stor haug som var tilfrosset så vi måtte hugge med øksen. Vi fikk da hugget ut en firkant vel en alen dyp, som vi satte sperrværk over og tekket over med seil og reinskinn. Den 14. november var vi oppe i dalen og fikk skutt noen rein. Vi gikk da på isen både den 4., 5., 6. og 7. og fikk ombord 14 rein. Vi brukte kjelke og den siste dag vi var i dalen, altså 7. november, dro vi 8 rein på kjelken. Det var da så kaldt at jeg sårfroste min høyre hånd bare ved å skyte noen få skudd. Den 8. november var jeg og Nils inne på stranden etter ved og ved vår tilbakekomst viste termometeret 27° R. Det begynte å bli så fuktig ombord at vi begynte å flytte i land. Den 11. tok vi vårt nye hus i besittelse. Den 12. november skjøt vi en rein på elveøra her, tett ved vår bolig, men det var så mørkt om dagen at det var så å si et slumpetreff å få den. Været har vært svært godt hele tiden fra slutten av oktober til dato (i dag er det nyttårsdag) så i den tiden vi har hatt har jeg ikke sett så rolig et vær noen vinter i Norge. Natten mellom 31. desember og 1. januar viste termometeret 28° kulde, dette er det kaldeste hittil. Ja selve juledagen tok vi oss en springdans innover fjorden som var tilfrosset og var oppe i den nærmeste reindal».

I begynnelsen av januar nevner THUE i dagboken at de har bestemt seg til å dra over til svenskehuset på Kapp Thordsen fordi de ikke har mere brensel. De laget seg kjelker, sydde reinskaller og pelser av reinskinn. Den 15. januar om kvelden startet de på turen. Men de var bare kommet til første nes (Revneset), så måtte de sette igjen den ene av de to kjelker. Det ble for tungt. Da de var kommet til Hyperitthatten måtte de legge igjen endel av lasten. Nå drog bare tre kjelken. THUE sier at ANTON NILSEN ble så dårlig at det var bare såvidt han kunne følge «lausreipa» med bak kjelken. Det begynte å blåse da de var kommet ut for Billefjorden, og NILSEN forfros seg slemst både i nesen, munnen, øynene og ørene. THUE forfros seg også noe. Vi skal nå høre hva HOLM skriver om det samme: «Været var godt og isen slett og god å gå på. Kvikksølvet var antagelig frosset. Da vi kom lengere inn til Kapp Thordsen var vi bare

tre til å dra kjelken fordi Anton Nilsen gjorde seg lunet som sedvanlig og ikke ville trekke. Vi befalte ham å ta på seg en stor renpesk som vi hadde sydd til ham. Endelig gjorde han det, men gjorde seg vrang og ville ikke gå så vi måtte true ham til å følge med hvis han ikke ville fryse ihjel. Vi trakk da tre mann og det gikk ganske fort. Da vi var omtrent tre kvart mil fra Kapp Thordsen fikk vi en liten vind fra Billefjorden eller rettere sagt fra Sassenfjorden, men dog ikke av noen betydning. Jeg sa da at vi skulle ta på oss våre renpesker hvilket vi også gjorde. Anton Nilsen gjorde seg aldeles vrang. Han ville gå innover mot Sassenfjorden og jeg måtte forlate kjelken og springe etter ham, men han ville ikke høre. Da jeg nådde ham igjen ville han ikke lyde meg å vende den rette veien, og jeg måtte ta i ham for at få ham vent den rette veien. Vi ankom til Kapp Thordsen om middagen klokken ett 16. januar, altså 14 timers vandring. Anton Nilsen hadde da frosset ørene og nesen. De to andre hadde frosset på ørene uten å merke det, og Nils Olsen hadde frosset litt på det ene kind, men dog ikke av noen betydning. Jeg alene var uskadd.»

De oppholder seg på Kapp Thordsen til 26. januar, da starter tre av dem på tur tilbake til Adventfjorden for å hente mere proviant og redskaper. HOLM skriver den dagen: «Været var godt, men føret tungt. Klokken var passert ti da vi gikk fra huset på Kapp Thordsen, og vi nådde til Adventfjorden samme dag klokken syv. Anton Nilsen ble tilbake fordi vi kunne ikke ha ham med da han hadde frosset nesen. Av proviant hadde han nesten en hel rein, omtrent en vog havregryn, omtrent en vog kævring og kaffe tilsrekkelig til fem a seks uker. Kull hadde vi båret inn i stuen i en stor kasse og kull hadde vi båret inn i nøstet. Ellers var han frisk, både sang og bannet som var hans naturlige vane. Kulden var den dagen gått ned til 27 grader R og barometeret 750.»

I de kommende dager arbeidet de med forskjellig og ventet på anledning til å gå tilbake til Kapp Thordsen. THUE gir oss en liten bit av dagliglivet her i Adventfjorden, den 29. januar: «Storm av syd med snøfokk og streng kulde. Skipperen holder på å sette opp et skur eller en slags fordør av tomme fat og et gammelt seil, men det ble så lavt at vi måtte krype på alle fire

når vi skulle ut og inn av hytten. Jeg skulle steke vaffelkaker av samfengt rugmel, men det ville ikke gå på alminnelig vis. Jeg måtte lage deigen så tykk som til annet bakverk for ellers rant det ut av jernet så det ble ingenting igjen. Alt vel.»

Den 7. februar gikk de tilbake til Kapp Thordsen på 10 1/2 time, selv om de hadde tungt lass. NILSEN som da hadde vært alene i 11 dager, var ved godt mot da frostskadene var grodd unntagen nesen som ennå ikke var helt god.

De oppholdt seg nå på Kapp Thordsen i 13 dager og brukte tiden til å lage ski og gå på jakt etter rein. Rein så de ikke noe til. Ski hadde de ikke brukt tidligere, synes det å fremgå av dagbøkene.

Den 20. februar tok de igjen turen tilbake til Adventfjorden. Her gjengir vi hva THUE skriver: «Vi reiste fra Kapp Thordsen og til Adventfjorden etter proviant. Vi drog avsted om morgenen, Anton måtte være igjen da hans frostsår ikke er grodd igjen. Vi dro da avsted på våre ski med to kjelker. Jeg dro den ene og Holm og Nils dro den andre. Da vi var kommet midtveis på fjorden fikk vi se en slik polar røyk som vi antok var frostrøyk, men da vi kom nærmere så fikk vi se at det var åpent vann. Her var gode råd dyre, enten måtte vi vende om eller å gå til lands for å ta fjellveien over til Adventfjorden. Vi fortsatte dog vår vandring langs iskanten og den gikk i retning tvers over fjorden. Vi så en mengde små kobber langs kanten, og da vi var kommet nesten til lands fikk vi se to bjørner. De begynte å springe opp mot landet og sprang da utover et stykke hvor de forsvant. Da vi kom til lands måtte vi sette igjen begge kjelkene, skiene og det øvrige som vi hadde og gjorde oss i stand til å ta fjellveien fatt. Etter å ha gått et lite stykke traff vi på bjørnesporene. Vi gikk oppover en liten bakke og fikk da se hodet på den ene bjørnen for de hadde gravd seg en hule. Vi gikk dem inn på livet og skjøt dem begge, en hun og en hann. Vi flådde disse og la skinnene på snøen og begynte vår vandring oppover mot fjellet. Da vi var kommet et par hundre meter fra det stedet hvor vi skjøt bjørnene, fikk vi se friske reinspor. Straks fikk vi også se 4 reiner. Vi skjøt disse, flådde dem og la kjøttet og skinnene sammen. Jeg sier at vi flådde dem, og det gjorde vi i den hensikt at hvis vi ikke kunne komme over den

bratte fjellknaus for å komme bort i en dal som fører mot Adventfjorden, så tenkte vi på å grave oss ned i snøen hvor vi hadde skinnene liggende. Det hadde mørknet på så det var ikke godt å se noe. Vi forsøkte å gå, og det viste seg at det gikk på den måten at vi hugg oss trinn med skistavene. Da vi kom opp den bratte fjellknausen så gikk det godt i den dalen selv om vi var trette, sultne og tørste. Vi nådde hytten ved Adventfjorden kl. 10 om aftenen. Vi var glade over at alt var bra og etter et godt måltid la vi oss til å sove. Vi sov til den følgende dag kl. 10 og da var gårsdagens stabaser glemt.» Dagen etter skjøt de ei binne med en ett års gammel unge ved hytta.

Meningen var å komme seg over til Kapp Thordsen igjen, men det klarte de ikke. Isen brakk opp i fjorden. Storm, drivis, nyis, sørpe og senere sykdom hindret dem i å ta turen både til lands og i båt. Den 1. mars skriver THUE: «Isfjorden holder på å fryse på nytt igjen. På enkelte steder er det gammel is, men der er store strekninger som der danner seg ny is. Vi har således ikke adgang til å komme til Kapp Thordsen om det så å si gjaldt vårt liv, for ikke kan en gå og ikke kan en ro. Våre ski og kjelker ligger igjen et stykke innom Hyperitthatten så vi er blottet for disse nødvendige ting. Det har nu vært styggevær i 9 dager. Vi har måttet holde oss inne i vår trange hytte og det har vi ikke godt av, da vi ikke er vant til å holde oss i ro. Forøvrig alt vel.»

Brendsel fikk de ved å grave fram rekved i fjæra og å hakke kull ut av fjellet. THUE skriver 7. mars: «Idag har vi vært utover i Lilledalen (må være Bjørnedalen) og hentet både kull og ved. Vinden var spak og det var fritt for is på den kanten. Under arbeidet med å få løs kull i fjellet hadde det nær kostet Holm livet. En hel del store og små steiner og en mengde grus falt ned ved hans side så nær at de falt på hans høyre arm, slo hans hakkeskaft istykker og rev hans lue av hans hode. Den farst jeg ved å grave opp hele dyngen. Jeg og Nils var fraværende da det skjedde da vi var gått et stykke innover stranden for å klyve opp noen stokker som lå der. Vi fikk da ikke så mye kull som vi tenkte da vi ikke ville utsette oss for flere katastrofer. Til Kapp Thordsen har det vært umulig å komme for storm og is. Isen i Bille- og Sassenfjorden er gått opp så det er umulig både med båt og å gå fjellveien, så vi kan komme Anton Nilsen til hjelp.

Hva han sa enten er levende eller død, så har vi ingen råd for det. Alt vel.»

Den 13. mars skriver THUE: «I dag har vi våget oss så langt inn fjorden som til Hyperithatten. Vi seilte for en fin bris ut fjorden og inn til grunnene. Der tok vi seilet ned og rodde resten av veien. Vi var så heldige at vi fant igjen kjelken og skiene, men våre bjørneskinn var omtrent ødelagt. Bjørnen hadde vært der og holdt nadvær både på bjørneskinnene og på de 4 reiner som vi skjot samme gang. Vi så ikke mere av reinene enn to benrader og reinskinnene så vi ingen ting av unntagen hårdynger hist og her omkring på marken. Været så ikke pent ut i dag, men det har holdt seg så vi kom lykkelig til Adventfjorden igjen kl. 7 aften. Til Kapp Thordsen kunne vi ikke komme da det falt en frisk vind ut av Sassenfjorden. Hadde vi klart å seile over fjorden så hadde det vært livs fortapelse å komme på land der for snøbakken er så høy alle steder at det er umulig å komme på land ei heller å berge båten.»

Isen inne på Adventfjorden brøt også opp etterhvert, og den 11. mars måtte de fortøye «Elida». Den var nå så nedføyket at en så bare det øverste av rekka. Den 17. mars løsnet skøyta fra isens favntak og hevet seg en alen i været. Den var svært lekk.

Skipper HOLM blir dårligere etterhvert. I midten av mars er han så plaget av gikt at han har vanskelig for å gå. Det skulle vise seg at det var langt farligere enn gikt, skjorbuken hadde begynt å virke. Den 6. april skriver THUE: «Holm er like dårlig ennå. Gud vet alene hvorledes det vil gå ham, enten til liv eller død». HOLM selv skriver: «Fra og med søndag 5. april 1896 og til og med mandag 13. april. Vinden har vært sydostlig med storm og snøfokk liketil den 11. og 12. april var det stille og godt vær. Luften har vært mild hele tiden. Jeg må være til køys og kan ikke være oppe når jeg skal kvittere det nødvendige. Bena og senene kan ikke bære det allerminste så jeg vet ikke hva det blir av meg, men jeg håper dog med Guds hjelp at jeg blir bedre. Jeg har satt all min lid til Gud så han får gjøre med meg som han ser det er best for meg. Ja, Gud være lovet og takk for all den miskunhet som han har tildelt meg og priset være hans hellige navn. Amen.»

Det gikk stadig nedover med HOLM og han døde i hytten den

*Hytta på Hotellneset hvor skipper HOLM og hans mannskap overvintret.
(Etter Spitsbergen Gazette 1897.)*

The cabin at Hotellneset where captain HOLM and his crew wintered.

30. april. Det siste han skrev var (legg merke til hva han skriver om overvintringsplanene): «Jeg må nu slå sammen fra og med 20. april til og med 25. april. Guttene er så meget ute fra meg, at det har vært så kaldt for meg at jeg ikke har kunnet skrevet. Svetten har aldeles villet ødelagt meg mest om nettene. — Jeg har oppgitt alt håp om at bli frisk mere, og er ferdig til å følge med, hva tid Herren vil kalle meg til seg. Derfor vil jeg love og prise hans dyrebare navn natt og dag. Da jeg nu forstår at Herren vil kalle meg hjem til seg fra denne jammerdal, så vil jeg gi en kort beretning om denne ulykkelige tildragelse. Jeg må si for mitt vedkommende, at jeg ingen skarp lyst hadde til å være på Spitsbergen i vinter, men Klaus var så påståelig til enhver tid, når jeg talte om å seile hjem, at han var storvred på meg. Jeg hadde ikke standhaftighet til å avslå hans ytringer, men jeg vil tilgi for alt, det er nu for sent og kan ikke endres . . . »

THUE ble også meget syk av skjorbuk etterhvert. Derimot klarte OLSEN seg nogenlunde bra, selv om også han fikk merke sykdommen. THUE nevner sykdommen første gang i slutten

av mars: «Jeg og Nils er nokså friske, skjønt jeg er plaget av gikt tildels».

I mai straks etter HOLM var død, fikk THUE sykdommen i stadig sterkere grad. De så nå bare fram til å komme i kontakt med andre mennesker så de kunne berge livet. Den 11. mai reiste de fra Adventfjorden til Bellsund for å søke etter fartøy. Været var godt til de kom til Lågneset, men her ble de liggende til 17. mai da de kom seg inn til Midterhuken.

Den 21. står det i dagboken: «Nils har vært ute og skutt 7 alker og det er alt vårt kjøtt til Pinsehelgen. Jeg blir dårligere for hver dag og kan ikke komme ut av køyen. Nils er også meget dårlig med verk, men han er dog oppe. Ja, Gud måtte sende oss redning snart».

NILS drev nå stadig jakt for å berge maten, den 29. mai står det: «Jeg holder køyen og blir mere matt for hver dag. I dag har Nils skutt en gås og det alt vårt kjøtt. Snart blir vi fri for kavring også, så kommer det ikke fartøy snart, så vet jeg ikke hvorledes det vil gå med oss. Verst blir det for Nils som er frisk og trenger mat. O Gud, se ned til oss med din barmhjertighet og din nåde. Amen.»

NILS klarte i alt å skyte 14 gås, 1 storkobbe og noen alker og plukket 5 gåseeegg. Denne ferskmaten gjorde vel at situasjonen ikke ble verre. Dagboken dreier seg nå bare om håpet å se et annet fartøy. Endelig den 18. juni kom hjelpen. THUE slutter dagboken slik: 18. juni. «I dag kom Oluf Eikrem med skøyten «Fortuna» seilende opp Bellsund. Det er første fartøy som vi har sett siden 3. oktober 1895. Ja, vi er glade og særlig jeg som har ligget tilkøys i 31 dager. Vi rodde ombord og ble godt mot-tatt og alle var oss imøtekomne.» Den 19. juni: «Stille og godt vær. Vi har hatt det godt siden Eikrem kom. Ja, Gud være takket derfor.»

Hvilken skjebne ANTON NILSEN fikk etter at de så ham siste gang på Kapp Thordsen 20. februar, vet en ikke, bortsett fra at det står i avisene at han skulle være omkommet i isen da han forsøkte å gå over til Adventfjorden.

Fangsten, etter THUES dagbok, ble 188 rein, 4 isbjørn, 3 storkobber, 18 småkobber (snadd), 3 rev som de fanget levende om høsten i Bellsund og 6—7 våg (1 våg er: 18 kg) dun.

Etter forhøret (Tromsø Stiftstidende 1896, nr. 53) i Tromsø gikk det fram at det var skipperens mening å overvintre og at THUE hadde sagt ja til det — de andre ikke. Da de om høsten lå i Bellsund, hadde de vært i kontakt med jakten «Hvidfisken». Denne jakten tok da inn fangsten til «Elida», som da var 106 rein. Her fremgår det videre at HOLM skulle gå nordover til Danskeøyane og ta Pikes hus i besittelse, og at skipperen på «Malygen», som de traff i Adventfjorden, hadde advart HOLM å ligge lenger.

Både THUE og OLSEN ble snart friske igjen. THUE var født i 1856 i Gudbrandsdalen og døde i 1929 på Tromsø Gamle hjem.

Akseløya 1898—99.

Skipper JOHAN HAGERUP, Tromsø, hadde fart på ishavet i mange år da han i 1898 bestemte seg for å forsøke vinterfangst på Spitsbergen. Han ble leder for en fangstekspedisjon på fem mann. De reiste opp med turistskipet «Lofoten».

Det har ikke lyktes å få opplysninger fra dagbøker eller aviser om denne tur, så her refereres fra MOBERG (1960), som har sine opplysninger fra hans sønn JOHAN:

«Den første som fant ut det var verdier å hente opp i isens rike, var skipper Johan Hagerup i Tromsø. Han hadde hørt snakk om at blårevskinn ble betalt med hundre kroner og mer til, hvis de var av beste kvalitet, altså vinterskinn. Han slo frempå til Gammelkonsulen, Conrad Holmboe, om støtte til et forsøk. Holmboe kunne styre sin begeistring, men ga etter og satset et beløp, og den 12. juli 1898 kunne Hagerup sammen med fire unge karer fra Tromsø gå ombord på Vesterålske turistbåt «Lofoten» for å bli skysset nordover. Åtte dager senere ble de satt i land i Bellsund på vestkysten av Spitsbergen. Ekspedisjonen hadde med seg tre småbåter og hyttmaterialer. Hovedstasjonen ble reist på sørspissen av Akseløya, den ti kilometer lange korken i munningen av Van Mijenfjorden. Dette betraktet man som et høvelig sted til både det ene og det andre. Huset ble solid bygd, 4 x 2,70 meter i størrelse. På Midterluken ble det oppført bistasjoner like ved et fuglefjell som reven burde være interessert i, og dessuten oppe i Stordalen eller Reindalen. I august skjøt karene seksti rein, og dermed var matspørsmålet

Skipper JOHAN HAGERUP sen. (Etter Tromsø bys historie II.)

ordnet for vinteren. Senhøstes ble det satt ut revefeller i terrenget, det vil si ingen visste nøyaktig hvordan en slik felle egentlig skulle være. Selvsagt aktet de å skyte bjørn, og for å gjøre det hele enkelt og effektivt, fant Hagerup på at bamse skulle melde sin ankomst også midt på svarte natten, ellers kunne det bli vanskelig å komme ham på skuddhold. De surret et fleskestykke fast til en ståltråd, og fikset det på den måten at bamse kom til å dra ut en pinne inne i hytta, slik at en blikkboks falt i gulvet, dersom han kom borti fleskebiten.

Den 12. desember klokka fire om morgenen våknet alle fem ved at boksen deiste i gulvet. Alarm, utrykning med gevær! Men den hvite skyggen de skimtet, forsvant inn i mørket. Her måtte nok en ny teknikk til. Neste bjørnesignal kom den 15. januar. Da skjøt de mot bjørnen fra døren. Det hørtes et forferdelig brøl, men bamse sprang sin vei. Mennene fulgte blodsporet, og etter en mils vei fant de bjørnen, forblødd. Da de var i ferd med å flå den, dukket det opp enda tre hvite skygger fra mørket. Men alle geværene klikket, oljen i mekanismen frøs allerede ved 25 kuldegrader.

I alt ble ni bjørner felt den vinteren.

Revefellene viste seg å være ufarlige for Mikkel, men etterat de hadde endret konstruksjonen, fikk de en novembernatt elleve rev. Før sesongen var slutt, ble det ytterligere 59. Omtrent halvparten var blårev.

De fem karene levde som en familie. Skjemt og prat hørte til dagens orden, ikke minst i mørketiden. Arbeid var det ikke mangel på, og skjorbuken holdt seg på avstand. Hagerup hadde med seg en diger bunke med vittighetsblad, særlig ble noen årganger av salig «Vikingen» svært populære.

Verdien av fangsten var omkring 8.000,- kroner, en hel liten formue.

Den samlede fangst ble: 11 bjørn, 60 rev, 60 rein, 5 tonn spekk og 200 kg dun (Arkiv N. Polarinst.).

Hotellneset 1898—99.

Sammen med HAGERUPS folk ombord i «Lofoten» var også syv personer fra Lofoten. Disse hadde fått lov av Vestrålske Dampskipselskap til å bo på hotellet i Adventfjorden vinteren 1898—99. Avtalen var: «Hotellet er velvillig overladt dem til Afbenyttelse, mod at Dampskipselskapet forbeholder sig Journalen.» Hotellet var bygd i 1896 og var i drift somrene 1896 og 1897. Sommeren 1898 var hotellet bare tilfeldig besøkt. Beretningen er etter et utdrag av dagboken til FURFJORD, trykt i Tromsø Stiftstidende (1898, nr. 64, 68, 76 og 1899, nr. 70, 72, 74, 76, 77 og 78).

De som vintret var HANS FURFJORD, MARTIN PEDERSEN, LARS NISJAA med konen JETTE og barnet RAGNA (3 år) og EMIL ELIASSEN med konen ANNA. Det er første overvintring hvor norske fangstfolk har hatt hele familien med. ANNA ble plutselig syk 17. august. I Adventfjorden lå tilfeldigvis Prinsen av Monacos yacht, og en fransk dame ombord pleiet den syke. Språkvanskelighetene var store. Legen ombord snakket bare fransk. Prinsens sekretær oversatte til engelsk, og den norske losen oversatte igjen til norsk. ANNA ble hurtig frisk og gjennomførte overvintringen.

På forhånd var de advart mot å slå seg ned i Adventfjorden. Det var en dårlig fangstplass, og det viste seg også å være til-

felle. Som HAGERUPS folk, så var også disse uvant med vinterfangst. Resultatet ble dårlig. Om høsten fartet de en del omkring. De var i Sassen og på nordsiden av Isfjorden. Fangsten til jul var 38 rein og ca. 50 kobber. De hadde ikke redskaper etter bjørn. Redskaper for revefangst satte de opp, men da erfaringen manglet, ble resultatet elendig.

Bjørn fikk de først se og nesten føle den 3. februar: «Da Lars, som vilde gaa sig en Tur ned til Sjøen, var kommen omtrent 200 Meter fra Turisthytten, fik han se 100 Meter fra samme en Bjørn, der satte Kursen lige mod ham. Han havde intet Gevær med sig og tog derfor til at springe det forreste han kunde tilbage til Hytten. Bjørnen satte efter ham. Lars havde Forspranget og fik saa vidt kommet sig ind og smelde Døren i, før Bjørnen var ved Siden af. Da han havde pustet ud saa meget, at han var istand til at fortælle Begivenheden, fik vi frem vore Geværer og satte ud efter Bjørnen.»

Da lyset kom tilbage, gjorde de turer på isen inn til Kapp Thordsen og utover til Grønfjorden, men fangst ble det lite av. Det ble bare noen reiner.

De er antagelig de eneste fangstfolk som har hatt en tam svalbardrein. Fra dagboken, 24. desember: «Jeg har glemt at fortelle om Renkalven vi fangede sidste Sommer. Den er ude paa egen Haand om Dagen; men hver eneste Aften kommer den ned til Husene, den faar gjerne et stykke Brød. Om Morgenen gaar den saa bort igjen, men ikke før den har faat sin vante Morgenbid.»

12. april: «Idag kom endelig en Bjørn indover Bayen. Den fik se Renkalven ved Iskanten og vilde fange den. Det var interessant at iagttage Kampen mellem disse. Renen sprang opover mod Hytten, — Bjørnen fulgte efter. Renen sprang hurtigere end Bjørnen og fik Tid engang imellem at vende sig om og betrakte denne. Dog naar Bjørnen var lige ved, satte den afsted i fuld Fart. Kommen 30 Meters Afstand fra Hytta sende vi Bjørnen en Kugle; den faldt til Jorden, reiste sig igjen, men tumlede om for en ny Kugle.» 30. april: «Har inat mistet den tamme Renkalv, den var bleven en kjær Husven. Grunnen til dens Død tror vi at den har forspist sig paa noget sigtet Rug.»

FURFJORD forteller om en sjelden opplevelse med en snadd,

1. mai: «Idag havde jeg en Kamp med en Kobbe, der varede i 20 Minuter. Det høres næsten utroligt at en Kobbe med sin plumpe Krop, sine 9 Tommer lange Hænder skal greie sig saalenge i Kamp med en voksen Mand, og tillige paa denne dog korte Tid, skal kunde være istand til at trætte en Mand saa ud, at han næsten giver tabt. Men det hændte mig idag. Jeg havde Kobben paa Skudhold, skjød, Kobben faldt om som død. Jeg sprang til og trak den omtrent 10 Meter fra Hullet. Den laa fremdeles som død. Jeg gik efter Kjælken og Geværet, gaar tilbage til Kobben, der pludselig vender sig, ser paa mig og sætter afsted i fuld Fart til Hullet. Jeg slap Kjælken og sprang af al Kraft for at komme først til Hullet, hvorover Kobben rasende kastede sig op til mit Bryst, sønderev min Trøie og bed sig fast. Jeg puffede den væk med Hænder og Fødder, men den kom stadig op igjen. Først efter en Kamp paa tyve Minuter gav den sig over.»

De unngikk ikke skjørbuken, 4. april: «Lars maa idag holde Sengen. Han er daarlig i Benene. Han har sansynligvis overanstrengt sig.» Men det var nok ingen overanstrengelse, 30. april: «Den før omtalte syge Mand er fremdeles daarlig, og jeg frygter, det er en Gren av Skjørbug.» Sykdommen utvikler seg til til det verre utover våren. De andre unngikk skjørbuken. Derimot fikk MARTIN en meget alvorlig verkefinger. De var så heldige å få besøk av den italienske kronprins den 21. juni. Her fikk de all den legehjelp som kunne skaffes: «Prinsen, Prinsessen, Kapteinen med flere kom straks paa Land og op til os. Kronprinsessen undersøgte selv Sykdommen, sendte Bud ombord efter diverse Sager, hun behøvede. Hun behandlede selv Martins Værkefinger, holdt paa i over to Timer, badede Haanden, fik ud-pussed endel af Værken og forbandt den. Lars fik Medicin.» Bedring viste seg straks, allerede 25. juni står det: «Lars er saapas at han kan gaa over Gulvet ved Hjælp af Stok. Han har faat lidt Appetit og Tænderne er begyndt at fæstne. Ligeledes er Smerten i Martins haand nu mindre, saa han faar sove.»

MARTIN var den som trengte hurtigst hjelp antagelig, for den 13. juli reiste han ned til Norge med «Augusta Viktoria» mens de andre ble igjen og kom senere ned med «Lofoten».

Fangsten ble 7 bjørn, 70 rev, 40 rein og 100 kg. dun (Arkiv N. Polarinstittutt).

DANIEL NØIS (1925) forteller at alle ombord i «Augusta Viktoria» var meget interessert i overvintringen, og de bad FURFJORD om å heise flagget dersom alle levde når de kom tilbake året etter. Da den store damper ség inn i Adventfjorden, heiste de flagget på hotellet, og straks lød «Sønner av Norge, det eldgamle rike» fra orkesteret ombord. Denne kjente melodien satte liv i fangstfolkene.

Halvmåneøya og Kong Ludvigøyane 1898—99. Første overvintring på Halvmåneøya.

N. HAMBORG (1899) i Tromsø rustet i 1898 ut en ekspedisjon på 4 mann for vintring på østsiden av Spitsbergen. De seilte fra Tromsø 18. juni 1898.

De delte seg i to partier. KARL MØLLER og IBENHART JENSEN FLADSETH slo seg ned på Halvmåneøya. Ingen norske hadde vintret der før. O. ENGVIG og kamerat (HENRIK ?) seilte til Kong Ludvigøyane (Ruseørne). De delte all proviant og utrustning likt. Båten hadde de på Kong Ludvigøyane. Høyst sannsynlig drog de båten på land, ellers er det vanskelig å forstå hvorledes de klarte å berge båten på et slikt utsatt sted.

Dette var første planlagte overvintring på Kong Ludvigøyane. I 1894—95 hadde fire av EKROLLS menn måttet oppholde seg der ufrivillig i fire måneder.

ENGVIG og kamerat kom tilbake til Tromsø alene året etter. Overfarten hadde vært meget hard, men de var i full vigør «—omend med tarveligt fangstutbytte, hvoriblandt maa nævnes et par levende bjørneunger, der hadde gjort dem selskap siden mai måned.» De bragte den triste nyhet at de to på Halvmåneøya var døde av skjorbuk.

JENSEN hadde skrevet ned noen dagboksnotater som fortalte hvorledes det hele hadde utviklet seg på Halvmåneøya. Den 31. august hadde de hatt besøk av en fangstskute og fått noe medisiner og sild. Fra 16. til 26. oktober hadde de besøk av kameratene fra Kong Ludvigøyane.

De må begge ha vært i meget dårlig kondisjon da de begynte overvintringen, for allerede 20. september står det i dagboken: «Karl er syg.» Det samme står 9. november. JENSEN ble syk

senere og noterte den 19. desember: «Jeg syg, 20gr. kulde.» Etter de få notater de har etterlatt seg, går det fram at de var meget lite aktive. På et løst ark i dagboken står det: «Lysset er nu vendt tilbage, saa vi kan notere 4 timers skudlys dag. Kulden jevn streng 20 a 27 gr. Klimaet er svært tungt, tiden synes os meget lang, da vi har været inde i en tid af 10 uger (!). Vi har ikke været ude siden 16/11 98, da vi skjød 2 bjørne, og i dag skriver vi 26. januar 1899.» Den 9. februar: «Hode- og mavepine.» Det går stadig nedover med dem, men de holder ut til i april måned. De siste notater er: «27/3 Syg begge to, jeg er daarlig minus 20 gr. 30/3 Vi lider meget ondt. 3/4 Vi er bra frisk idag ÷ 12 gr. 5/4 Vi er noget daarlige begge to ÷ 13 gr. 6/4 Frostrøg, vestlig vind, spag ÷ 14 a 15 gr.» Her slutter dagboken. Bare en eneste gang er ordet skjorbuk brukt. Det er på det løse arket, og antagelig er dette det aller siste de skrev: «Meget syg, forkjølelse. NB. skørbug.»

De hadde skutt 7 bjørn. Redskaper til fangsten brukte de høyst sannsynlig ikke. Den første bjørnen skjøt de allerede 15. september. På en tur var det nære på at bjørnen hadde fått overtaket, 6. februar: «Svag østlig vind. 16 til 30 gr. kulde. Vi har gaaet en tur i dag. Vi var saa nær blit opspist af en bjørn, da vi ikke fik brug af geværene. Det var i sidste øieblik, at jeg fik skuddet til at gaa af.»

De hadde lagt opp nok rekved, men fikk ikke dratt den hjem, antagelig fordi de var avkrefte av skjorbukken. Den 11. februar: «. . . Vi er ganske fri for noget at brænde, har 1/2 hltr. kul igjen og er begyndt at brænde af gulvet.» Det samme gjentas 16. mars.

Men de må likevel ha følt at de hadde noen krefter, for 18. februar står det at de planlegger å gå til Kong Ludvigøyanne. Den 24. mars gjorde de et forsøk, men måtte snu. Hvor langt de kom, sies det intet om.

ENGVIG forsøkte å gå på ski til Halvmåneøya den 12. mars, men han ble stanset av åpne råker. I begynnelsen av juli ble isforholdene slik at de kunne seile til Halvmåneøya. «De fant dem begge ligge i sine senge i omgivelser, der skildres som fæle og skrekkelige.» De reiste senere tilbake til Halvmåneøya sammen med andre fangstfolk og begravet de to døde i en felles grav.

På tross av slike triste erfaringer så uttalte ENGVIG ved tilbakekomsten at han ønsket å dra nordover igjen.

Franz Josef Land 1898—99. Wellmanns polarekspedisjon.

Sommeren 1894 var amerikaneren WALTER WELLMAN med en ekspedisjon nord for Spitsbergen. Formålet var å nå Nordpolen. Neste gang WELLMAN forsøkte å nå polen, var i 1898, og da fra Franz Josef Land. WELLMAN leide D/S «Fritjof» av Tromsø til frakt av ekspedisjonen. Foruten WELLMAN var det tre amerikanere med. I Tromsø hyrte WELLMAN 5 norske ishavsfolk til ekspedisjonen. Vi skal her ikke ta for oss hele ekspedisjonen, man kort fortelle om overvintringen til de to ishavskarene fra Tromsø, PAUL BJØRVIG og BERNT BENTSEN. BJØRVIG hadde også vært med WELLMAN i 1894. Verre forhold under en overvintring har neppe noen andre overvintretere hatt. BJØRVIG klarte å gjennomføre den, men BENTSEN døde.

WELLMANS ekspedisjon ble satt i land på Cape Tegetthof på Franz Josef Land den 3. august 1898. Allerede dagen etter dro nestkommanderende BALDWIN og tre nordmenn nordover på isen med sleder og hunder. Telt hadde de ikke med. — det var unødvendig, mente BALDWIN. De to siste nordmenn rodde noe senere nordover og sluttet seg til disse. For det meste ble båter brukt på denne sommerekspedisjonen. De havnet alle på Cape Heller i begynnelsen av oktober, hvor de bygget seg et skjul. Dette kryppinn, fem meter langt, bestod av en meter høye steinvegger på en snøfonn. Til tak hadde de kvalrosshuder og en steinhelle til gruve. Til pipe hadde de en blikkboks. BALDWIN viste seg å være en meget dårlig leder. Han lot de andre spise nesten bare bjørn- og kvalrosskjøtt, mens han i smug spiste av medbragt proviant.

BALDWIN bestemte at to mann skulle overvintre på Cape Heller for å passe på 35 av hundene og noe proviant som ble lagt igjen. De andre skulle reise sørover til hovedkvarteret. Merkelig nok meldte alle fem seg til vintringen frivillig.

BJØRVIG og BENTSEN ble utpekt av BALDWIN til å bli igjen. Med det utstyr som stod til rådighet, var dette nesten en umulighet. BJØRVIG mente at BALDWIN også anså det for umulig å komme levende gjennom en vinter her. Noe proviant

Skipper PAUL BJØRVIG. (Etter Tromsø bys historie.)

var det på Cape Heller. Av kjøtt og spekk var det rikelig, for de hadde skutt 35 kvalross og flere bjørner. BALDWIN gav skriftlig ordre om hva de fikk lov til å bruke. Kaffe, bjørne- og kvalrosskjøtt kunne de bruke så mye de ville av. Videre kunne de få en beskøyt per dag og et halvt kilo hermetisk kjøtt per uke. Tobakk for et par måneder og fire stearinlys til hele vinteren. Ingen medisiner. Det fantes ikke rekved på Cape Heller så de var henvist til å brenne bare spekk. Veke laget de av mose som de fant på steiner. De to startet sin vintring 22. oktober.

Huset, eller rettere sagt hulen, de bodde i, kunne ikke ha vært mer primitiv. Foran åpningen hadde de et bjørneskinn, men det dro hundene stadig ned. Senere når alt føyket ned, gravet BJØRVIG en tunnel i vinkel slik at det ikke føyket direkte inn. Temperaturen inne holdt seg nærmest konstant på 20 kuldegrader samme hvilken temperatur det var ute. De hadde felles sovepose og meget dårlig med klær. Klærne var spekkete etter fangsten, og de hadde ingen mulighet til vask av klær eller seg selv.

Hytta og livet i den var nærmest en kopi av det som NANSEN

og JOHANSEN hadde under sin vintring to år tidligere, bare 50 km lenger nordøst.

Allerede etter en uke ble BENTSEN syk, han fikk et mageonde. Han måtte ligge i soveposen hele tiden, og BJØRVIG måtte passe ham som et barn. Hans avføring bestod nesten bare av blod, og han ville bare drikke kaffe. Han klaget ikke enda han hadde det så mørkt, kaldt og elendig som noen kunne ha det. Han ble til slutt uten følelse fra underlivet og ned.

BJØRVIG spurte ham en gang hva han skulle si til familien i Tromsø når han kom hjem. BENTSEN sa at han bare skulle fortelle dem hvordan de hadde hatt det. Det var alt.

Før jul hadde de besøk av flere bjørner på taket. Når BJØRVIG var redd de skulle ramle ned i hula, skjøt han gjennom taket. Blodspor viste at han traff, men aldri ble noen liggende.

BENTSEN ble stadig dårligere, og i desember begynte han å fantasere. Han så personer og snakket med dem. Den 24. desember sa BENTSEN at han ikke hadde lenge igjen og ba BJØRVIG dra til Cape Tegetthof, så i alle fall han kunne berge livet. BENTSEN kviknet litt til igjen for noen dager. Om kvelden 1. januar krøp BJØRVIG ned i soveposen ved siden av sin kamerat. Neste morgen da han snakket til ham, fikk han ikke svar. BENTSEN var død. BJØRVIG hadde lovet sin kamerat at han etter han var død, skulle ta vare på ham så han ikke ble spist av bjørn og rev.

BJØRVIG lot ham ligge i soveposen, og så lenge han var på Cape Heller, måtte han kripe ned i soveposen til sin stivfrosne kamerat når han skulle sove og hvile. Soveposen var tross alt det sted hvor det var best å være i den mørke og kalde ishula som nå var fullstendig nedføyket.

Tiden ble nå uendelig lang for BJØRVIG. For å få tiden til å gå sang han viser og salmer, talte høyt med seg selv og med den døde. De to hadde mye å snakke om, for de hadde vært skolekamerater i Tromsø.

Den 27. februar hørte BJØRVIG lyder på taket og krøp ut med geværet klart til å skyte på bjørnen, noe annet tenkte han ikke på i øyeblikket. Men det var WELLMAN og de tre andre nordmenn som kom. Det første WELLMAN gjorde var å gripe om hendene på ham. Senere fortalte han at han gjorde det fordi

han trodde BJØRVIG var blitt sinnsyk. Han hadde klart livet i hula meget bra, og han hadde ikke vært syk en eneste dag. Det hadde selvfølgelig vært en voldsom psykisk pakjenning.

BENTSEN ble begravet på en bar bakke ved at de dekket ham med steiner. BJØRVIG laget et kors av to båttofter og plasserte det på graven.

På tross av hendelsene han hadde gjennomgått, ønsket BJØRVIG å bli med nordover. De forlot Cape Heller 7. mars. Den 23. mars mens de lå i telt i drivisen nord for Franz Josef Land, ble de utsatt for en voldsom skruing. WELLMAN fikk foten mellom to isknulter og ble hardt skadet. Mellom isens brak hørte de forferdelige hyl — 14 av hundene ble klemt ihjel. De mistet nesten all provianten, alle instrumentene, all hundematen og reserverklærne. De berget tre rifler med noen patroner.

De måtte øyeblikkelig snu på dette nordligste punktet, 82°5' N. WELLMAN måtte kjøres på sledene. Allerede dagen etter var de heldige og fikk skutt en bjørn til mat. Den 4. april var de på Cape Heller og 5 dager senere på Cape Tegetthof. Her hadde BJØRVIG sin første varme natt på 9 måneder.

Fra 26. april til 29. mai var de fire nordmenn på tur med BALDWIN. Ekspedisjonen ble hentet av selfangeren «Capella» den 27. juli.

BJØRVIG likte meget godt WELLMAN som leder, og han mente at han aldri ville ha tillatt de to å vintre på Cape Heller hvis han hadde visst hvorledes forholdene var.

Beretningen er etter Tromsø 1927 (nr. 1.), BJØRVIG (1931) og STEINBØ (1932).

Akseløya 1900—01.

Sommeren 1900 rustet skipper JOHAN HAGERUP igjen ut en ekspedisjon for vintring på Spitsbergen. Denne beretning er etter hans dagbok (HAGERUP 1901) som er skrevet meget nøyaktig, men i en knapp stil. Dagboken er trykt i Tromsø Stiftstidene 1901, nr. 57—66, men flere av disse nummer eksisterer ikke lenger. Det som er sitert fra dagboken, er omarbeidet til vår rettskrivning.

HAGERUP forlot Tromsø 13. august med jakten «Elina» med

i alt 7 mann ombord. Blant dem var PETTER TRONDSEN og HJALMAR JENSEN, to mann som senere skulle bli velkjente overvintre. Så hadde han sin sønn JOHAN med. Videre PEDER SOLBERG og to mann til som bare omtales som ALFRED og ALBERT:

Planen var å vintre «ett eller annet sted på Spitsbergen». På grunn av usedvanlig mye drivis så havnet de på HAGERUPS gamle terreng i Bellsund. Den 27. august ankret de opp i Akseløyhamna og fortøyde jakten der for vinteren. Materialer som de hadde med, ble brukt til å bygge et provianthus ved hovedstasjonen på Akseløya, en bistasjon, Nordhuset, mellom Bellsund og Isfjorden og en bistasjon ved Midterhuken.

Denne fangstekspedisjon er den første norske som hadde med trekkhunder. De hadde med 4 stykker som de hadde god bruk for, særlig på vår—vinteren. De bygget hus til hundene da de var redd de skulle skremme vekk reven og bjørnen.

Drivisen hadde de allerede fra midten av september, og vinteren ble kald og stormfull. De leste av temperaturer ned til $\div 44^{\circ}$ C.

De hadde bare ett uhell, en alvorlig skyteulykke, 10. okt.: «Vi har i dag hatt et særlig uhell, i det Alfred har skutt den ene hånden ganske av over håndleddet.» I dagboken videre framover er det bare et par korte notiser om at ALBERT blir bedre, og til slutt 17. des.: «I dag har Alfred tatt kluten av hånden så han ser seg nå utskrevet av sykehuset.»

Etter noe reinjakt med småbåtene langs nordsiden av Van Mijenfjorden var planen for vinteren klar, 22. okt.: «Jeg har bestemt meg til omkring 1. november å dra ut med sirka 100 stykker revefeller, og så fordeler vi oss på 3 forskjellige plasser og forsøker å lure mikkell, omskjønt den ikke er den snaresten å lure.» På grunn av det dårlige været så ble det langt ut i januar før de brukte bistasjonene. Humøret og trivselen var likevel i orden, 18. jan.: «I dag har det vært et forferdelig uvær med SO-storm og snøkave. Vi har ikke kommet et skritt utenfor døren i dag. Kortstokken og det vesle instrumentet, akkordiumet, er det som holder liv og rørelse i oss.» Instrumenter laget de også, 28. jan.: «Tiden fordrives med musikk, helst Albert er en god instrumentmaker. Han har nå arbeidet en lovende violin med

strenger av bjørnetarmer. Denne gnager nå Petter stadig vekk på, han blir god med tiden.»

Reven var ikke så lett å fa tak i denne vinteren, så HAGERUP skriver 8. feb.: «Vi har nå vært på innlandet til fellene, men ingen mikkell fatt. Jeg må nå si om reven som gamle Ole Eriksen sa om kjerringen sin da hun julaften hadde hatt sort pepper på julegrøten istedenfor kanel. I kveld vil jeg ikke banne på en høytidskveld, Ingeborg, men i morgen skulle han inderlig torne galle henne. Sådan tenker jeg om mikkell.» Noen rever ble det etterhvert, men de var ennå ikke fullarte fagfolk, og de forsøkte også denne vinteren å forbedre sine feller. HAGERUP noterte seg at det denne vinteren er mindre av den verdifulle blårev.

De satte ut tre apparater etter bjørnen, men det framgår ikke av dagboken at de fikk noen på dem. Derimot fikk de flere på signalet. Selv om det var mye is, så lot bjørnen vente på seg, 4. des.: «Bamsefar eller Spitsbergenlensmannen som man også kaller ham, har ennå ikke innfunnet seg eller gjestet oss. Ja, ja, han skal være kjærkommen nar han kommer. Der er nå 3 apparater til ham. Vær så god. Vi begynner nå å bli plaget av søvnløshet.» Den 30. desember fikk de den første bjørnen. Den trakk i signalet: «Så nå har da far sjøl ringt til oss. Han var tung i handtaket, det var kl. 6 om ettermiddagen. Brennført var vi oppe, men kunne ingenting se. Han bare ringte og ringte til oss. Så la vi i vei hvor vi antok at den var og traff godt på. Vi skjøt med 3 rifler med en gang. Da vi kom til, viste det seg at det var en hunnbjørn med en unge. Den ble også skutt. Så nå har vi 2 å begynne med. Den var meget kjærkommen som ferskmat til nyåret.»

De kom gjennom vinteren uten å merke noe til skjorbukken, men var redd for den, 25. feb.: «Smått gjør vi oss utflukter for ikke å holde oss for mye inne. Vi er likesom redd for at hvis der blir for meget rolighet, kan snart han skjorbukfaen gjøre en visitt og vil likesom se innom til oss også. Vi har utenom oss flere av russerne i den gamle tid som skjorbukken har besøkt. Det ligger nok av skjeletter utenfor døren hos oss.»

I mai fikk de igjen en del storkobbe. Den 20. mai så de en kvalross, og 3. juni en til som de jaktet på: «Vi var i dag 4 manns til Sørfjorden og de andre til Nordfjorden på fangst. I nærheten

av Midterhuken var vi oppe på noen høyder for å speide etter fangst da utsikten derfra er god. Kommet der opp, fikk vi til vår store glede øye på en kolossal stor kvalross som lå like i nærheten av fjellet på noen isflak. Men her var imidlertid gode råd dyre da vi umulig kunne nå den med båt, da isen var for tett. Den lå sirka en kilometer fra land, og skulle vi tenke på å nå den, måtte vi gå til den. Vi tok de redskaper vi hadde for hånden, harpun, gevær, harpunstang og hakapik og begav oss på turen mot den over råkene og revene. Gamlingen lå våken og smått slog med sveivene etter stormåsen som gikk og plukket marflo av ørene hans. På 20 skritts avstand angrep vi, Johan med harpunen, Petter etter med linen og jeg med geværet. Jeg satte særlig mitt håp til herr børsemaker Andresens stålspisskuler. Det var jo om å få den drabelig såret så han ikke på noen måte kunne unnsnippe, for om harpunen satt fast, kunne den likevel unnsnippe. Petter holdt harpunlinen og hadde laget tørt om hakapikskaftet. Så brente jeg løs og traff den midt i dauleen. Den bare rettet på seg litt og syntes å ta det med knusende ro. Jeg gav han 4 pulvere til. Da ropte Petter at nå har han lagt auan igjen. Imidlertid hadde Johan fått harpunen godt inn, og vi så oss som seierherrer. Ved nøyere ettersyn viste det seg at det var en riktig sværing. Gammel var han visst, det var riktig en metusalem å se til. Den var skjellbevokst over en del av kroppen. Gleden var stor hos oss kan man tenke da vi stod å så på han. Vi syntes det var en seier langt større enn Thor da han drepte trollet med Hammeren sin. Derfor skrek vi et hurra for seieren.»

Jakten «Elina» hadde klart vinteren stort sett bra, noe skruing var den ikke blitt utsatt for. Men den var blitt lekk — ja, så lekk at det var nytteløst å lense den. De lot den ligge full av vann fastfrosset i isen. Den 9. juni fikk de den løs: «Det er da riktig storskjønt her oppe når været er godt. Solen står like høyt kl. 12 midnatt som kl. 12 middag. Utenkelig hva naturskjønt angår. Vi var ombord i jakten i dag for å lense den. Mens vi holdt på med det, gikk den løs av isen og formelig spratt opp. Den har vært fast og nedtrykket av isen, og derfor var det også at den lakk. Det var overvannsbordene som ikke var tette. Nå er den aldeles tett igjen, og det kommer vel med.»

Med småbåtene tok de turer rundt i terrenget og samlet egg og dun. En båt dro til Forlandsøyene og kom tilbake med 3000 egg og 12 sekker dun.

Den 2. juli kom BERNER JØRGENSEN, den senere så kjente BEISAREN, roende på besøk. Han var mannskap på Svendsens båt som lå på kvitfiskfangst i Van Keulenfjorden. Beisaren var ivrig etter å høre om fangstlivet vinterstid — selv gikk han med planer om overvintring. Da HAGERUP to dager senere forlot Akseløya med kurs for Tromsø, så hadde han også BEISAREN og to til av Svendsens mannskap med. De skulle ha «Elina» med på en kommende vintring.

Etter dagboken ble fangsten 15 bjørn, 42 rev — herav angis 13 blå og 16 hvite mens 13 ikke er gitt fargen på, men høyst sannsynlig er disse hvitrev —, 27 rein, 1 kvalross, 24 storkobber, 40 snadd, 4500 egg og 4 våg pluss 12 sekker dun.

Revneset og Colesbukta 1900—01.

I slutten av juli i 1900 reiste HANS J. FURFJORD som leder for en ekspedisjon fra Vesterålen til Isfjorden med «Lofoten». De andre deltagere var MARTIN JØRGENSEN FURFJORD, KARL HERMANSEN SKAGEN, KARL SANNAN, DANIEL NØIS og en 16 års gutt, SIMON HERMANSEN. De bodde til å begynne med på Hotellneset. De bygget hus, gammer, på Revneset og i Colesbukta. Senere bygget de også ei gamle på Kapp Thordsen, som de bruke senere i sesongen. DANIEL NØIS (1925) har selv fortalt meget interessant om sin første overvintring:

«Klokken 5 om morgenen den 3. august såes kun en rand av gamle Norge i S.O. Den 5te var vi i Wigohamn hvor den svenske ekspedisjon lå med sine fartoier, kanonbåten «Svensksund» og jakten «Gjøa». Det var denne «Gjøa» som Roald Amundsen senere kjøpte og seilte gjennom Nordvestpassasjen med. Etter å ha losset kullene gikk turen om Isfjorden og vi landsattes i Advent Bay den 9de, hvorefter «Lofoten» forlot oss under saluterende høitidelighet.

Foreløbig blev vi i Turisthotellet hvor vi hadde adgang til kjøkkenet. Den 10. bar det til Reindalen, og det var en sann fryd å begi sig til et slikt jaktfelt, som jo i fantasien var det gildeste

Daniel NØIS. (Etter BERSET 1953.)

man kunde tenke sig. Et par gode matskiver til manns måtte være nok, — vi måtte vel slippe å gå så langt. Vi fem skulde iveri, mens Simon skulde bli som vakt nede.

Efter lediggangen ombord var vi kåte og det bar med stor hurtighet oover dalen. Vi gikk, tittet, og gikk videre, og efter nær tre timers marsj kom vi inn på den første rein som også blev skutt. Ja det var liv det, — det var noget annet enn å skyte en rype eller kråke hjemme. — Klem bare på gutter! Vi ser tre reiner til. Vi lurte, skjøt, og lurte igjen, og det hele gikk som en dans. — Vi har jo fem reina nu, vi får vel tenke på nedturen, sier Hans Furfjord. — Ka meiner du Karl Hermansa? — Nei, æ' trur vi må sjå etter fleire. Ja det trur æ' og, bemerket den yngste av de andre, og så bar det videre inntil vi alt hadde ni reiner.

De fleste forsøkte å drikke litt blod, efter fullblods ishav-måner. Det var lite tillokkende å stikke hodet inn i bringen på reinen, og å høre blodet slurke ned gjennom en «legerlig» manns hals, og det gjorde ikke billedet vakrere da et par stykker straks efter måtte gi det op igjen. —

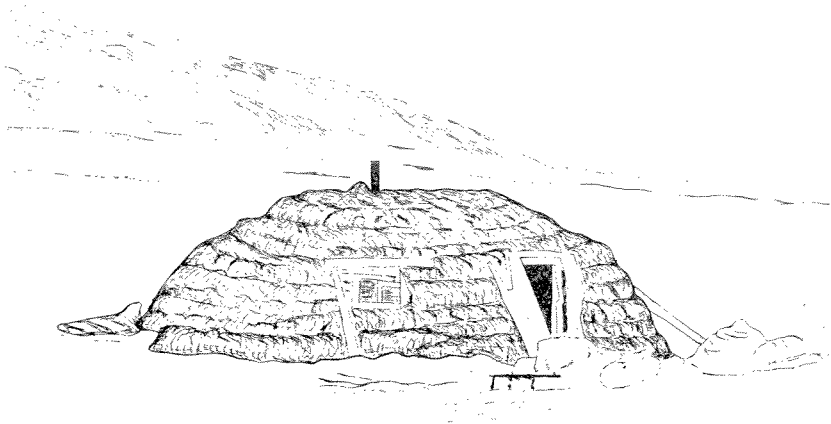
Vi var nu blitt litt slokjen, og efter å ha spist matskivene våre bar det til å ordne hver sin rein på ryggen, og vi syntes ikke

den var så voldsom tung heller. Men vi hadde jo ni reiner, — det var vel dumt at vi skjøt så mange. Efter at vi alle fem hadde båret hver vår rein et stykke frem måtte de fire gå tilbake efter de fire gjenværende, mens den femte mann bar de fem reiner videre fremover et passende stykke til de fire innhentet ham.

Time efter time gikk, og det blev næsten utholdelig å slepe sig fremover myrene slik som føret var, da man vadet til midt på støvlene i leire og mose så støvlene vilde bli sittende igjen. Ingen vilde riktig tilstå hvor elendig trett og sulten han var, og et rått reinhjerte kunde da gjøre underverker. Tilslutt nådde vi endelig båten, og hvor trette vi var er umulig å skildre. Halvt sovende rodde vi over bukten; men før vi rakk helt over bleknet en av karene av, og man måtte bruke Kneips vannkur for å få bevisstheten tilbake. Endelig kom vi til Hotellneset, og det var da godt å ha et hjem hvor vi kunde hvile ut efter 22 timers stamping i blautmyren, — de siste 17 timer med en rein på ryggen. Begeistringen for den herlige jakttur blev tilslutt temmelig blandet.

Vi hvilte nu godt ut efter reinturen, og begynte så å sette op huse. Den ene gamle bygget vi på Revenaset ved Advent Bay og den andre i Cål (Coles) Bay. Kull hakket vi i Fuglefjellet mellom Advent Bay og Cal Bay, og vi strevde flittig med å få alt i orden til vinteren. Innimellem blev det fangstturer og som regel var Reindalsturene overmenneskelig anstrengende fordi jaktiveren slo under sig alle tidligere bitre erfaringer. Båtferder blev ofte utført; men da dette år var meget plagsomt isår drev vi alt for meget på med disse ferder.

Sist i oktober reiste vi tre mann til Kapp Thordsen, ca. fire mil fra Advent Bay, og bygde en liten hytte der. Båten var i godt vært opsatt på en stenvoll nedunder en steil bergfront. En natt blev det så voldsom sjø at båten nær var blitt knust. I siste øyeblikk fikk vi den berget, idet vi med en talje heiste den op, en ende ad gangen. Morgenen efter denne urolige natt var det smul sjø, og vi begav oss på tur til Advent Bay. Det var nemlig umulig å gå tilfots mellom Kapp Thordsen og Advent Bay. Isen var da innkommet, og vi kom kun midtfjords før det blev mørkt. Vi måtte arbeide og stake hele natten, og vi var ofte nær ved å gi tapt. Til all lykke nådde vi dog land ved Bjørndalen morgenen

*Gamma som ble bygd i Colesbukta i 1900. Tegnet etter foto i And-Ungen
1925.*

*The cabin built in 1900 at Colesbukta.
Drawing after a photo in And-Ungen 1925.*

etter, og vi var berget. Den store Isefjord var fylt med is i åtte dager, og vi hadde vært dødens sikre bytte om vi ikke hadde kommet oss til lands i siste øieblikk. — Som elendige kryp vadede vi i sneen til hotellet etter å ha arbeidet, nær sagt for livet i 25 timer, og kun en gang i mellom bitt i et stykke kavring. Dertil kom kulde og snestorm, — våkenatten før, med berging av båten, ikke å forglemme.

Den 6te november skiltes vi slik at tre av oss reiste til Cål Bay og de andre tre til Revnes. Vi hadde da næsten ingen dag. — Under det bratte Fuglefjell møttes isen, og det var umulig for oss å nå frem til hytten med båten. Den måtte vi sette op i en fjellkløft, og ved å løfte den beste klatrer opover en bratt berg-hindring, for å sette fast et taug, kunde vi alle derved komme op og gå til hytten på ca. 2 1/2 time. Sengklær og kokekar tok vi med, samt parafin i et halvkannspann. Båten blev der i 14 dager inntil en østlig kuling satte isen ut fjorden, og vi seilte båten til hytten med de mange nødvendighetsartikler vi hadde med.

Høsten forløp med meget uvær; men endel godværsdage kunde gi anledning til 8 a 10 timers ture selv om det var mørkt. Man hadde hver sin kokedag. To gange ukentlig måtte der stekes

en pøs røre til vafler. Vann fikk vi ved å smelte is. Dessuten stelte vi fangstredskaper, lappet lugger, vasket klær og stelte med annet småtteri så tiden gikk bra.

Reinkjøttet som jo så å si næsten var vår eneste kokemat var vi uheldig med i det vi lot det henge op i fordøren om høsten efter at det hadde ligget litt i salt. Det blev således meget harskt; men vi ante ikke at dette var kost til å få skjorbuk av. Poteter hadde vi ikke, og vår proviantering ellers var meget slett, med hensyn til de klimatiske forhold vi var undergitt. Eksempelvis kan nevnes at hele medesinforsyningen til 6 mann kostet 15 kroner, deri medtatt en flaske sterk bitter som eneste middel mot magesyke.

— — —
Som civiliserte mennesker lot vi ikke den 24. desember passere upåaktet. Gulvet som vi ellers vasket omtrent hver lørdag fikk da et storvask, og vi ryddet ellers op så godt vi kunde. Maten blev det ikke stor forandring på. Vi hadde lite å velge mellem. Kun en del reinkjøtt blev kokt til opskjær eller pålegg.

Juledagsmorgenen tok vi litt bladre klær på enn vanlig, og en av kameratene holdt en liten andagt, som var preget av de varmeste følelser for hjem og fedreland; og man føler sjelden slik lengsel til sine barndomshjem som ved slike tilfeller. For mine kamerater som var familjefedre var det særskilt rørende, skjønt man måtte mest mulig bekjempe trykk på humøret. Begge juledagene gikk vi litt ut; men mørke og snetykke tillot ikke lange turer. Vi måtte sette en løkt ved hytten for å finne tilbake.

I disse ensomme juledagene laget jeg et lite juledikt som jeg gjerne tar med her. Det lød:

*Julens høitid er oprunnen i dette mørke land,
Minnene er ei forsvunnen fra den kjære hjemmets strand, —
der hvor vi har været glad, mang engang på juledag;
men hvordan skal vi nu trede for å finne hjemmets glede?*

*Nei det nytter ei å spørre — vi må blive hvor vi er.
Vi kan ei begynd' å sørge om det stundom langsomt er.
Best å være vel tilfreds, om vi ei er hjemmesteds,
Man bør være muntre glade medens vi er uten skade.*

*Dog de mange kjære minner fra vårt glade barndomshjem —
Frem til oss nu veien finner, og livagtig titter frem.
Ubegag og slit er glemt, lyse minner er kun gjemt, —
fra foreldre, søster, broder minnest vi nu bare goder.*

Nyttårsdag fikk vi pent vær med måneskinn. Tidlig på formiddagen var vi på benene for å få oss en skitur. Om ettermiddagen røk det igjen op med snestorm og dermed var den lysmånen forbi. Tiden gikk og vi følte oss så som så til helbred, dog ikke riktig vel.

Den 7de februar gikk Karl Hermansen til Revnes i besøk til kameratene der. Det var da begynt å bli bra dagslys. De derværende var i bedre befinnende enn vi, da de hadde skutt noen reiner og hadde hatt ferskt kjøtt hele mørketiden. Fangsten var der heller ikke overdreven, da de også hadde hatt sterk føling av uværet. — Efter denne tid var været bedre, og fangstturer blev flittig gjort; dog med vekslende held.

Den 17. februar fordelte vi oss i tre fangsthytter, og Karl Hermansen flyttet ut fra oss. Karl Sannan hadde på denne tid tegn til skjorbuk, men kunde gå oppe. La mig så ta med noen dagbokoptegnelser fremover våren. —

24. februar: Idag skinte solen oppe i fjellbakken, og vi var ikke useine med å komme dit op. Vi gledet oss som barn over atter å få se denne umistelige verdensregulator som vi ikke har sett på hele fire måneder.

26. mars: Karl Sannan måtte til køis idag da skjorbukken satte megen verk i føttene. Karl Hermansen har også vært plaget av verk i føttene, dog helst under lange fotturer.

4. april, skjærtorsdag: Det er nu lyst, dag som natt. Jeg tar daglige turer i skibakken som er min eneste adspredelse da min kamerat fremdeles holder sengen. Han ser forresten mørkt på situasjonen, og er litt traulich når jeg går ut, som ventelig kan være. Han har vanskeligheter med å spise da tennene er løse og tannkjøttet helt opratten. Den beste næring for ham nu, er nystekte blodkaker. — Kameratene besøker oss av og til, og de har det bra. Litt fangst får vi, men det blir ingen stor forretning.

22. april: Idag kom der en bjørn til hytten på Revnes. Den stod

lenge og glante inn gjennom vinduet. Hunden gjorde alarm og bjørnen blev skutt. Det var nr. 7 av den slags.

28. april: Karl Sannan er nu i forbedring. Som medisin er brukt Citronsyremikstur.

7. mai: I februar, mars og april var været nogenlunde bra, men mai ser ut til å bli dårligere og med meget sne. Idag måtte vi således grave oss ut gjennom vinduet da stormen hadde føket over hele ytterdøren. Hytten står forresten på en samlingss plass for sneen.

26. og 27. mai, pinse: Vi er nu alle samlet i Cål Bay, det er første gangen efter 6te november. Det er en sann fryd for oss å komme sammen, da der under fangstlivets stræv har forekommet situasjoner som har vakt betenkeligheter iblandt enhver av fangstpartiene. Alle har undertiden vært utsatt for overrumpning av snestorm, hvilket ofte har vært slemt, da landskapet flere steder er så flatt og ensformig at orientering er vanskelig selv ved lys dag, langt værre i den tiden det var mørkt både dag og natt. —

I de første dagene av juni tok isen til å gå op såpass at vi kunde begynne med fangstturer på båt. Det blev en gledelig forandring da vi lenge hadde følt oss leie av de lange og slitsomme skiturer. I den siste tid hadde vi også vært meget plaget av sneblindhet og voldsomme smerter i øinene, da vi var dårlig rustet med snebriller. Simon hadde da i den siste tid vært endel praktet av skjorbuk, mens Karl Sannan var helt bra igjen.

Efterhvert som isen gikk op foretok vi mange gilde turer på fangst efter storkobbe. Han var så interessant å lure på. Frem i mot midten av juni tok vi til å finne egg. Og disse gav en deilig avveksling i vårt ellers så ensformige kosthold.

Fra 20. juni og en tid utover foretok vi turer på våre fangstbåter, inntil ca. 15 mil, efter egg og dun. Disse turene kunde tildels være meget slitsomme; men også interessante. Vi gikk op på holmene i blandt hundreder av erfugl som utålmodig kokret og knurret over slike besøk. Efter at dunsamlingen var slutt, førte vi hele vår fangst og alle våre eiendeler til Advent Bay for om muligens å få leilighet til Norge. Vi hadde ofte sett efter fartøier, og flere gange ropt hurra for den første seiler; men

dessverre hadde denne gledesrus blitt skuffet av en seilende — storis —.

I midten av juli kom det endelig en engelsk turistbåt som hadde norsk los. Denne kunde berette mangt og meget fra hjemlandet, som påhørtes med den største interesse. Og vi følte likesom at overvintringen og ensomheten var helt slutt. Nogen dage efter kom «Augusta Victoria», og efter endel forhandlinger, som førtes ved en tolk fra Stavanger, fikk vi følge med hjem med alt vårt utstyr og all vår fangst. Dette blev den største av alle dage for oss. Og tyskerne var svært hjelpsomme med å få alle våre pakkenelliker ombord. Det var stiv kuling ut bukten, og en av våre fangstbåter kantret. Tyskerne kom straks med sine raske motorbåte og slepte både fangstbåten og spekkfatene til skipssiden så vi berget alt.

Ved midnattstider blev ankeret lettet, og «Augusta Victoria» dampet ut Isefjorden. Det var ingen tåke, ingen skyer, bare lyst. Hele landet lå badet i midnattsolens glød! Vi stod oppe på dekket. I disse øieblikk og med omgivelsene i dette lys hadde vi lett for å glemme det bryderi de mørke høst- og vinternetter kan volde den streifende pelsjeger, det bryderi som også vi hadde hatt nok av.

Skjønt der ombord var ca. 400 turister og en besetning med oppvartere m.m. av samme antall, fikk vi anvist efter våre forhold en meget koselig lugar. Livet ombord var i det hele et liv i velvære. En danske fortalte oss meget om sine reiser viden om. Av de andre turister blev vi spurt om det mest utrolige, og flere av dem skrev det vi hadde å fortelle.»

HILMAR NØIS (pers. med.) oppgir fangsten til 98 rev, 7 isbjørn, en del kobbe, rein, egg og dun.

Sassen 1900—01.

Fra Vesterålen var det mange som ville søke lykken på Spitsbergen vinteren 1900—01. Foruten de 7 på Hotellneset var det en ekspedisjon ledet av PEDER NILSEN FURFJORD, som bygde en hytte i Sassen og fanget der. De andre deltagerne var NARS NISJA, JOAKIM PEDERSEN, MARTIN PEDERSEN og JACOBSEN (Berset 1953).

Det har ikke lyktes å finne noen beretning om denne første ekspedisjonen i Sassen. NØIS (1960) nevner at de klarte vinteren godt.

Fangsten oppgir ISACHSEN (1920) til 47 blårev, 52 kvitrev, 1 isbjørn, 90 rein, 101 sel og 137 kg urensset dun.

Isfjorden høsten 1901. «Petrellen»s forlis.

Denne historie hører strengt tatt ikke hjemme her, men da den forteller om en stor heldåd utført vinterstid tas den med likevel. Den er etter Tromsø (1901, nr. 86, 87 og 94) og BERSET (1953, her nevnes 1903 som er galt år).

Skipper SØREN ZAKARIASSEN rustet seg ut sommeren 1901 for røyefiske (spitsbergenlaks) i Isfjorden. Han ville som førstemann på Spitsbergen legge fisken ned hermetisk for å få et bedre økonomisk utbytte. Han førte «Petrellen», og mannskap var G. JENSEN og LUDVIG HANSEN — senere sydpolareren. Stasjon hadde de i Grønfjorden.

Fisket var ikke det beste den sommeren, så de ble liggende til langt ut i september. Etter å ha sluttet av fisket seilte de innover Isfjorden til Adventfjorden, Kapp Thordsen og Sassen for å skaffe seg en last med reinkjøtt før de reiste hjem. De ble hindret i jakten av stormfullt vær, og da været ble verre og verre, ble de liggende å vente på bedre vær før de satte kursen hjemover. De ankret opp i Adventfjorden, men her forliste «Petrellen» på grunn av storm og isskruing. De hadde da 600 bokser hermetisk røye, men det hele var så nediset at de ikke fikk det på land.

Alle andre fangstskuter hadde nå forlatt Spitsbergen. Den eneste som vintret dette år, var BEISAREN, og han lå helt borte på Edgeøya. De hadde meget små muligheter for å klare en vinter. De hadde ikke mat, dårlig med vinterklær og ikke noe til belysning.

Da hele oktober gikk, og «Petrellen» ikke viste seg i Tromsø, ble det organisert en hjelpeekspedisjon. Den 10. november gikk «Frithjof» fra Tromsø for om mulig å nå fram til Spitsbergen. Erfarne sjøfolk hadde liten tro på at det ville lykkes, og det viste seg at det var i siste øyeblikk. Vi refererer fra avisen: «Om bord paa «Frithjof» var der en Besetning og et Førerskap som det vel

sjelden har vært paa noget Fartøi herfra. Skipper Kjeldsen og flere af de dyktigste Ishavsskipperne ombord. Men der trængtes ogsaa dyktige Folk, ti «Frithjof» fik et ordentlig Basketag. Vest for Bjørnøen fik de en voldsom Orkan med Svære Sjøer, og Kulden var saa sterk, at alt frøs til Is. Svolkelemmerne frøs til, og hver eneste Sjøskvæt som kom ind paa Dækket blev til Is. Over hele Dækket laa et tykt Islag, og hele Fartøiet lignet tilslut et drivende Isberg. Til dette kom, at Stormen og Sjøerne holdt paa at gjøre rent Bord — Maskinskylliget og Kjedelruffet knastes sammen, og saaledes fik Sjøen banet sig en uhyggelig Adgang til selve Maskin- og Fyrrummet. Saa gik Pumperne i staa, og Situationen blev yderst farlig. Skulde man gaa lengere?

I saadane Stunder ligger der et tungt Ansvar paa Føreren, men her var ogsaa et andet Ansvar, som veied tungt til den anden Side. De nødlidende Kamerater paa Spitsbergen. Da blev der holdt Skipsraad ombord, da der var lidet Haab om at komme videre. Men saa sa Kaptein Kjeldsen: «Vi skal prøve han en Tørring til!» Til rattet surredes et Par Mand, og Pumpen fik sine — saa bar det iveri igjen. Sjø i Sjø vælted indover de haardføre Gutter, men de holdt Stand, trods Kulden var op i de 20 Grader.»

De klarte å ta seg inn til Grønfjorden hvor de fant en beskjed på døren om at de tre var i Adventfjorden. Her kom de inn 21. november, og alle tre var i god behold. Men «Frithjof» var så nediset at mannskapet arbeidet i 12 timer før de fikk ankrene ut. KJELDSEN gav seg bare tid til å berge den hermetiske laksen. Derimot ble flere tusen tombokser igjen og gikk tapt. Bortsett fra en hard tørt for å komme gjennom isen utenfor Isfjorden, gikk alt greit på hjemturen.

To år senere ble «Petrellen» berget og seilt til Tromsø av fire mann. To av disse var mannskap på Beisarens overvintring 1901—03. (Tromsø Stiftstidende 1903, nr. 74).

Kvalpynten og Zieglerøya 1901—03 — Beisarens overvintring.

Den 14. august 1901 seilte jakten «Elina», 24 tonn, Hvidfiskens rederi, ut fra Tromsø med BERNER JØRGENSEN med tilnavnet BEISAREN, som fører. Han hadde med seg PETTER

BERNER JØRGENSEN, best kjent som BEISAREN.

(Etter MOBERG 1960.)

BERNER JØRGENSEN, known as BEISAREN.

TRONDSSEN, HJALMAR JENSEN, PEDER PEDERSEN (ULLSFJORDING), ALFRED EILERTSEN og hans halvbror BERNT PEDERSEN.

Beretningen er etter JØRGENSENS dagbok trykket i Tromsø Stiftstidende (1903 nr. 92—96, 98, 99, 101, 105 og 1904 nr. 5, 7, 10, 12, 14, 15, 17, 19, 20, 25, 26, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54), Tromsø Stiftstidende 1903 (nr. 59, 67, 74), MOBERG 1960, ØRNES 1968 og Norsk Fiskeritidende 1904.

De hadde med seg materialer til to hus. Da de den 1. september ankret opp ved den lille Senøya (nå en av Bjørnholmene) nord for Kvalpynten, begynte de med en gang å bygge huset der, 7 x 6,5 alen stort. De spikret never på veggene og murte godt opp med stein. Så seilte de til Duvebayøyane (nå Zieglerøya) og satte opp det andre huset.

På Senøya slo TRONDSSEN, JENSEN og BEISAREN seg ned,

og de satte i gang å gjøre terrenget klart. Etter dagboken å dømme så brukte de bare sakser etter reven, og selvskudd satte de ikke ut før senere.

Som alle fangere så håpet de på god fangst. De ble en del skuffet, og særlig det at de ikke fikk en eneste bjørn før jul. Fangsten til da var 8 blårev, 2 kvitrev og 5 rein. Men humøret hadde de likevel, og en spiss på det hele var julepakkene — den ene inneholdt to flasker sprit. I dagboken står det: «At beskrive hvorledes sprittoddy smagte, synes for meg at være aldeles overflødig, da en og enhver som har drukket saadan, ved hvorledes den smager i sin almindelighed, og ved en saadan anledning som i aften her oppe paa Spitsbergen, saa smager jo den endnu bedre. Efterat man har drukket endel glass og efterat stemningen begyndte at blive god udbragtes en del skaaler; saaledes kan nævnes at vi udbragte en skaal for «Hvidfiskens» rederi og dens disponent og for «Hans Høihed» Hagerup i Residensstaden. Man fordrev tiden udover aftenen med musik, hvoros vi tog i brug de nye spillkort.»

På årets første dag fikk de den første bjørnen, og framover nå fikk de flere besøk av denne ismarkens kjempe. Den 22. januar: «Jeg og Peter har idag ogsaa været ude og sat ud endel rævsakser. Paa denne tur saa vi spor efter bjørnen; det saa nærmest ud, at bjørnen i vinter har færdes meget paa det strøg, hvor vi idag var . . . Vi bestemte os til at lægge ud selvskudd til bjørnen saa snart ske kan.» 23. jan.: «Idag var jeg og Peter afsted med kanonen, der udstilledes til selvskudd for bjørnen. I morgen har vi tænkt os at lægge ud et selvskudd til. Bjørnen har ikke i den senere tid været at se udenfor huset eller der i nærheden.» Bjørnen besøkte ikke selvskuddene, så de forsøkte andre måter å få tak i bjørnen på. Den 7. mars: «Vi har nu lavet vei til bjørnen paa tre forskjellige strøg. Disse veie er istandbragt derved, at vi har trækt en kobbhund med spækket langs sneen. Denne maade at lage vei til bjørnen er opfundet af Hans Høihed Hagerup og har vist sig være meget praktisk for at narre bjørnen til at gaa efter den.» De rigget til ennå et selvskudd, men det ble ikke bjørn på de tre selvskuddene den vinteren. De bjørnene de fikk, fikk de ved hytta eller på jakt i terrenget. Den 25. april skjøt de ei binne og fanget hennes to unger levende. Den

PETTER TRONDSSEN og HJALMAR JENSEN. (Etter MOBERG 1960.)

ene ungen måtte de avlive to dager senere da den var blitt skadet.

Revefangsten var heller ikke av den beste. Fangsten den 10. juni var 19 bjørn, 20 rev, 25 rein og noen snadd og kobbe.

Hos BEISAREN var alle friske og i godt humør, men på Zieglerøya stod det dårlig til. HJALMAR og PETTER gikk dit 12. mars og kom tilbake fire dager senere sammen med PEDER. De fortalte at ALFRED var syk av skjorbuk. BEISAREN hadde sine teorier om hva sykdommen skyldtes, 21. april: «Veiret hindret mig i at komme over til Duvebay i dag ogsaa, hvilket er hoist kjedeligt, for jeg føler stor trang i at faa se den syge mand, før der hengaar længer tid. Grunnen til sykdommen synes nu tvilsomt at være den, at han nægtet at spise kogt bjørnekjød med

tørrede grønsager til, samt den fuktighet som omtrent til enhver tid hersket inde i huset; vi har nemlig til enhver tid passet paa, at der inde i huset ikke har hersket fuktighet, ligesaa lidt som det nogensinde har været for varmt. Naar der har været op til ca. 30 kuldegrader saa har vi fyret saapas at det har holdt sig omtrent 10 varmegrader inde i huset — vel at merke saalænge der var varme i ovnen —; derimot om morgenen, naar vi stod op, kunde det ofte hende, at det kunde være helt op til en 10 kuldegrader.» PEDER gikk tilbake 30. april, men BEISAREN kom ikke av gårde før i juni. Han forteller om besøket: «Da jeg de 14de juni kom til Duvebay, fandt jeg der situasjonen at være høist kritisk. Bernt Pedersen var sterkt angreben af skjorbug, saa voldsomt, at han var ikke istand til at røre paa sig i køien, trods alle anstrengelser derpaa. Alfred var aldeles dødssyg, saa for hans vedkommende saa jeg strax, at der ingen redning var, ligesom jeg ogsaa skjønte, at han ikke vilde komme til at leve mange dage, hvilket viste sig at slå til. Den 23de juni kl. 10 1/4 om aftenen hensov han stille og rolig. Den paafølgende dag blev han begravet paa den — efter vores forholde heroppe heldigste maade. At det var en sørgelig dag for os begravelsesdagen, siger sig jo selv, uden at den nærmere kan beskrives, og det som verre er, er at det ser ud til at det ikke blir saa svært længe for at en saadan sørgedag vil indtræffe igjen.» BEISAREN rodde tilbake 20. juni. De to andre hadde skutt 20 rein mens han var borte.

Det var tid til å begynne å tenke på hjemreisen. De hadde en syk mann som burde under behandling så raskt som mulig. Men båten hadde fått en hard medfart i løpet av vinteren der den hadde ligget ankret opp i en lun bukt ved Bjørnholmane. I dagboken står det: «Den 11 og 12te februar var det storm af NO med snedrev, 24 kuldegrader. Fartøiet — der siden slutningen af Oktober maaned f.å. har været indefrossen, og — som helt til begyndelsen af februar md. har været aldeles tæt — har nu faaet en styg lækage. Det er noksaa vanskelig at holde den læns, da pumpene er frosen, og saaledes ikke kan gjøre tjeneste; vi maa saaledes holde fartøiet læns ved at øse søen ud af rummet, hvilket er noksaa besværligt, —men saafremt det ikke blir mere læk, end det nu er, saa maa det vel gaa paa denne maade. Det er

noksaå mærkeligt at det netop nu er bleven læk, da det ikke har faaet nogen tryk eller stød af isen.» På grunn av ishindringer tok de ikke båten på land før i begynnelsen av august og tettet med de remedier de hadde. PEDER og HJALMAR hentet den syke fra Zieglerøya 30. juli. Det var litt av en transport der syke måtte gjennom. Først ble han rodd til østsiden av Kvalpynten, og så måtte de på grunn av ishindringer hale og dra ham over land til hytta på vestsiden. Det er langt over. Han var dårlig. Den 1. aug.: «Bernt Pedersen blir for hver dag som hengaar daarligere og daarligere; han udtaler selv, at hans dage ere talte, hvilket er noksaå troligt.», og den 9. aug.: «Det har vakt min store beundring, at en syg mand her oppe under saadanne forhold kan holde humøret oppe slig, som Bernt Pedersen til enhver tid gjør.»

Den 22. august seilte de til Zieglerøya for å hente fangsten der, og 28. august var de på hjemtur. Men isen lå tett på sørsiden så de kom ingen vei. De ble nødt til å søke tilbake til vinterhavnen igjen og der kom de 11. september.

Den syke hadde i løpet av sommeren kommet seg en del, og medisinen hadde vært: «Som lægedom har vi brukt syregræs, koft sammen som grød.»

Vinteren 1902—03 var de alle fem samlet på Senøya, og båten hadde de fortøyet på samme sted som året før. Forsyningene var det ikke mye igjen av, 23. oktober: «Vi arbeider nu om dagen skaller, da vi bliver nødsaget at spare paa komagene og vi nu mangler læder. Yderklæderne maa vi erstatte med skind. Som belysning bruger vi tranlamper, da vi ikke har stort parafin igjen. Vi har 4 mark brød pr. uge til mands. Af grynmel har vi om trent 1 1/2 sæk igjen, som vi bruger til suppe. Kjød har vi tilstrækkeligt. Den syke er nu saapas, at han er lidt oppe. Veiret er forholdsvis bra.»

Den syke BERNT som viste god bedring utover sommeren, ble utover høsten dårligere igjen og døde 21. november.

Fangsten utover høsten var omtrent som året før, noe bedre for bjørn kanskje, idet de fikk den første 16. desember: «I dag fik vi endelig liv af en bjørn, saanu har vi da ferskt kjød.»

Julaften står det i dagboken: «Idag er det julaften. For 1 aar siden feirede vi ogsaa julen her paa dette sted. Siden den tid har

vi oplevet meget som vi lidt anede hin julaften 1901. Mange forhaabninger er desværre feilslagne; to mand har vi maattet gjemme i jordens skjød. Disse to tænkte vel ikke stort over, at de ikke skulde faa tilbringe ogsaa denne julaften her paa jorden, men saaledes gaar det, ingen kan forutsige sin dødsdag. Vi har nu klippet og barberet os og foretaget den sidste rengjøring til helgen. Tranlampen har vi kasseret og istedet bruger vi nu parafin. Bjørnesteget skal anrettes til aftenmad. Vi har det efter omstændighederne noksaa koseligt.»

Selvskuddene fangede bedre denne vinteren, og de fikk i alt 8 bjørner paa den redskapen. Den siste bjørn fikk de 14. mai. Den 26. februar oppdaget de et hi: «Hjalmar har været paa en tur til fjelds, der fik han se en bjørn, som smettet ind i et hi. 3 mand drog afsted med røgelse for at røge den ud, kommen til hiet, stak de ild paa. Bjørnebinnen kom straks ud og blev skudt. De hørte bjørnungen skreg inde i hiet og den kom kort efter ud, men vendte straks om igjen. Det var en 2 aars gammel unge. Der blev tændt ild paa igjen, men den kom ikke ud. Hullet blev derfor gjenstængt, saa de antager, at hiets beboere er kvalt.» Dagen etter var de der igjen: «Idag var 3 mand oppe i bjørnehiet. Da hullet fremdeles var bedækket, troede de at bjørneungen var død, men idet de skulde undersøge hiet kom ungen ud og blev skudt.» Den 14. mars fikk de en levende bjørneunge idet binna hadde gått paa et selvskudd.

De fire som var igjen, var alle ved god helse tross meget streng rasjonering og lite brensel. De hadde ingen vansker med å komme gjennom vinteren, 8. april: «Har været en tur i Rendalen paa jagt. Der er en masse ren, skjød 4 stk. og tog den ene med hjem. De øvrige hentes senere. Vi er ved god helbred, er brune i ansigtet som fjeldlapper, har lagt paa os saa vi er tykke. Bjørnekjød er sandelig en nærende kost.»

Utover våren var det mye is, og det så ut til at det skulle bli vanskelig å komme hjem denne sommeren ogsaa. BEISAREN mente de burde se til å komme seg derfra i småbåter. De hadde svært lite ammunisjon igjen, og båten var i dårlig forfatning. 21. juni: «Jeg ser ingen anden udvei, end at lade to mand drage udover isen for om muligt at naa Belsund og paatræffe jagt «Hvidfisken». To mand bliver saa tilbage her indtil isforholdene

forandrer sig, eller i ethvert faldt til august maaned. Fangsten har vi da tænkt at pakke ind i huset, og jagten faar vi forsøge at faa ført til en stille bugt og saa forsøge at naa Belsund.»

PETTER og HJALMAR rodde 27. juni fra Senøya rundt Sørkapp og kom den 8. juli fram til Hornsund hvor de kom ombord i hvaldampskipet «Ørnen» etter en meget hard tur. Derfra kom de seg til Bellsund og ombord i «Hvidfisken». Mannskapet på «Hvidfisken» hadde berget skøyten «Petrell» som to år før var etterlatt på Spitsbergen. Den var brukbar, og to av mannskapet fra «Hvidfisken» og PETTER og HJALMAR seilte den til Storfjorden for å unnsette sine to kamerater. Men etter to døgn ved iskanten returnerte de til Bellsund. Senere gjorde også «Hvidfisken» et mislykket forsøk. De to båtene kom først til Tromsø 13. september.

De to som lå på Senøya, hadde kontakt med folk 21. juli: «Den fremmede seiler var skipper N. Larsen, jagt «Elida» af Balsfjorden. Han satte båd ud og kom til vor vinterhavn med smør, kavring, kaffe, tobak, cigarer m.m. Det var storartet at faa sig en taar kaffe og en røg. Larsen oplyste os om at Storfjorden nu var isfri.» Dagen etter forlot de vinterhavnen med «Elina» med kurs for Sørkapp. Noen småbåt hadde de ikke lenger, for dagen etter at de to første hadde dradd, mistet de doryen. En is ødela den. Fangsten hadde de ombord. Den 26. juli: «Idet vi skulle passere Sydkapøerne, løiede vinden af, og blev af strømmen sat ind mod de mange grunder der; da det derhos var svær dørning maatte vi sætte ud varp. Senere fikk vi atter vind af NV, men da vi laa helt indeklemmt mellem grundene, maatte vi kappe varpet og gik seil. Skuden er meget læk saa pumpen maa gaa uafslættelig.» Skuten ble så lekk at de måtte gå tilbake til vinterhavnen igjen for å tette den. Den 8. august seilte de så igjen. Dagen etter kom de ut i storm: «Storm af NO med snetykke saa vi maa ligge bi. Skuden er atter bleven læk, saa vi ser ingen anden udvei end at holde unda til Norge.» De sløret for 3-revet storseil og tilsatt klyver i mer enn tre døgn, mens de pumpet uavlatelig. Da de nærmet seg Norge, fikk de praiet en ålesunder. De spurte om de kunne få assistanse til oppunder kysten. Ålesunderen forlangte halvparten av fangsten, men da svor BEISAREN på at før skulle både han og skuta gå ned før han gikk med på slikt.

Studsmaalsbrev

Peder Pedersen har vært med
mig fra 14de August 1907 til 1908
som vi overvintrede i to aar
paa denne tur idvillig han sig
som dyktig fangstmand og
stærk Arbeidsom og vilig
saa jeg med glæde kan
 anbefale ham til den som maatte
 bringe hans fjendtlige forfremtiden
Tromsø 26de // - 1908

Benedikt Jørgensen Karlsen
fører af lyst Alma Skutene

BEISARENS attest til PEDER ULLSFJORDING.
(Privateie av PEDERS sønn.)

Den 19. august kom de til Tromsø — altså nesten en måned før sine kamerater.

Samlet fangst etter dagboken og Norsk Fiskeritidende (1904) ble 53 bjørn, derav 3 levende (bare en kom levende til Tromsø), 24 blå og 20 kvitrev, 98 rein, 15 storkobber og noen snadd og 18 kg. urensset dun.

Ved ankomsten til Tromsø gikk BEISAREN og besøkte sin halvbrors enke, ANDREA BELSAAS. Det utviklet seg raskt et kjærlighetsforhold mellom disse to. Han var 42 og hun 38 år. I midten av september ble de gift.

BEISAREN var meget begeistret for unggutten PEDER (20 år i 1903). Han ble en meget kjent overvintretter under navnet PEDER ULLSFJORDING. Attesten BEISAREN gav ham etter denne turen, har PEDERS sønn gjemt, og vi gjengir den her.

Akseløya 1902—03.

Skipper HAGERUP rustet i 1902 for tredje gang ut en fangst-ekspedisjon på 6 mann til sin stasjon på Akseløya. Hans sønn JOHAN var igjen med. Jakten «Jasai» var ekspedisjonsskip, den var på 52 reg.t. og tilhørte «Hvidfiskens» rederi i Tromsø.

Ombord var det også to mann til som skulle overvintre i samme hus. Det var KNUD N. RUSSELTVEDT og hans assistent HARALD HAGERUP, også en sønn av skipperen. Disse to skulle drive nordlysobservasjoner for professor BIRKELAND. Avtalen var at HAGERUPS folk skulle assistere disse to når og hvor det var nødvendig. Observasjonene var en del av en stor anlagt undersøkelse av nordlyset. Foruten stasjonen på Akseløya var det stasjoner på Novaja Zemlja (ved Matochkin Schar), Island (Dyrafjord) og Finnmark (Kaafjord).

Beretningen er etter RUSSELTVEDTS artikler i Tromsø Stiftstidende (1903, nr. 69, 70 og 71), hans fotoalbum (RUSSELTVEDT 1903) og BIRKELAND (1908).

De forlot Tromsø 24. juli og brukte en uke på å seile til Bell-sund. Det var så mye is at de måtte ligge en uke å vente før de klarte å ta seg inn til vestsiden av Akseløya. Her lå de uvirksomme til 13. august, og flere ganger holdt isen på å gjøre det av med skipet. Så fikk de noe bedre vær, og de fikk på land materialene til et lite og noe større observasjonshus. Husene ble hurtig satt opp, men før de fikk det hele sikkert festet, fikk de en storm som rev det hele ned. Noe forsøk på å berge huset under stormen var det ikke tale om. RUSSELTVEDT forteller om dette: «Vi hadde imidlertid saa fuldt op at gjøre med Skibet, at det var ikke at tænke paa at komme i land. Det viste sig desuden snart at være forsent. Stormen tiltok nemlig hurtig i Voldsomhed, og det blev umuligt at komme iland. Søen begyndte at ryge saa voldsomt, Skibet krængede og slet i Ankrene, saa Gnisterne føg af Spillet. Ankerne formaaede ikke at holde Tag i Bunden, tiltrods for, at der ikke fandtes Spor af Søgang, da vi laa klods under land. Skibet bakkede derfor, omend langsomt for begge Ankre. Midt under værste Stormen blæste Observatoriet i stykker. Det var formelig som det blev sprængt i luften. De svære Bordlemme, hvoraf Huset var bygget, reves fra Bindingsværket,

HAGERUPS hytte på Akseløya. (Etter BIRKELAND 1908.) Første del av denne ble bygd i 1898.

*Captain HAGERUP's house at Akseløya.
The first section was built in 1898.*

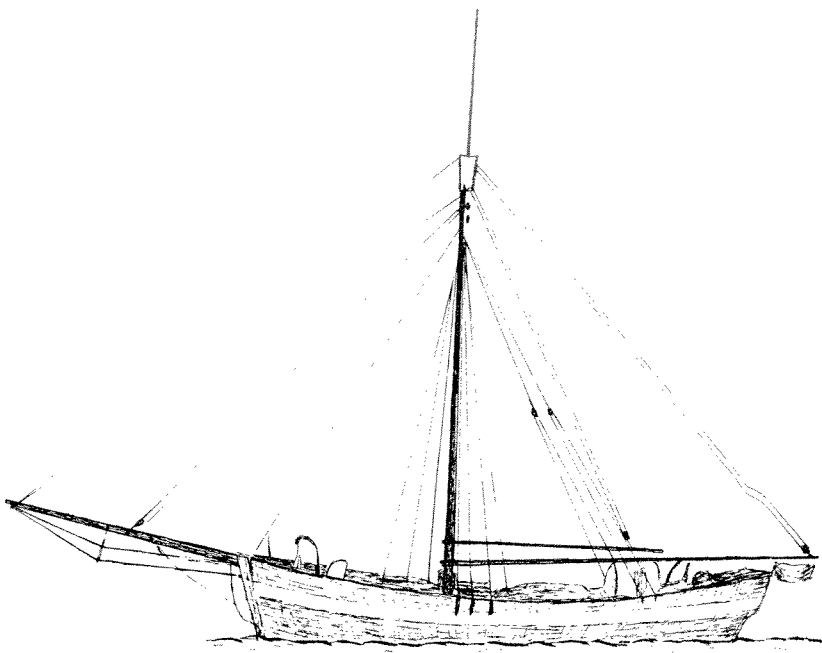
og en Del af dem slyngedes over hundrede Meter bort. Heldigvis for intet paa Søen.»

Akseløya var blitt fri for is, og de fikk «Jasai» inn i sin vinterhavn.

To, tre dager etter stormen hadde de fått husene sammen igjen.

Fangsten om vinteren gikk som vanlig. Været var meget dårlig og stormfullt. Bistasjonen Nordhuset, som HAGERUP bygde to år tidligere, var i bruk hele vinteren. De hadde med fire trekkhunder denne vinteren også.

Bjørnen fikk de ikke besøk av før den 8. mars. RUSSELLTVEDT forteller om jakten på den: «Den passerede os i omtrent 200 Meters Afstand. Uheldigvis traf ingen af os den nævneverdigst. Vi var nemlig saa anpusten, at vi skjød daarligt. Jeg fik sendt den en kugle gennem Baglaarene. Det var det hele. Den sprang imidlertid i Søen udenfor. Heldigvis var der 3 Mand ved Huset, som hvis Bjørnen gik i Vandet for os, skulde møde den der. I Vandet er det nemlig vanskelig at træffe Bjørnen. Hovedet er det eneste, der er over Vandet, og det bevæger den uaf-

Jakten «Jasai». Tegnet etter foto i BIRKELAND 1908.
The sloop «Jasai». Drawing after a photo in BIRKELAND 1908.

derlig, naar der er i Fare. Der begyndte nu et sandt Bombardement, medens Baaden uafsladelig kom den nærmere ind paa Livet. Hagerups yngste Søn fik sendt den 2 Skud gjennem Næsen, og jeg var trods det 3—400 Meters lange Hold fra Iskanten saa heldig at faa sendt den et Skud bagfra i Nakken. Kuglen gik frem under Pandebenet og splintrede dette, i det den traadte ud. Til trods for de mange farlige Saar, som den nu havde faaet, formaede den dog at svømme iland noget bortenfor os. Det Sprang, som den udførte, forbausede os. Den hoppede nemlig uden Fodfæste lige op af Vandet paa Iskanten. Denne var sine 2 Meter høi og aldeles lodret. Nu var det altsaa vaar Tur igjen, og vi sprang da over Fjeldet for at møde den paa den modsatte Skraaning. Bjørnene var imidlertid sprunget saa fort, at den kom ned Skraaningen, da jeg, der tilfældigvis var noget foran, var den paa omtrent 150 Skridts afstand. Jeg fyrede da, og var saa hel-

dig at ramme den gjennom Brystet. Den krympede sig sammen og styrtede utfor en Fjeldskrænt, hvor den blev liggende død.»

Rundt hytta ved Akseløyhamna fant RUSSELTVEDT 27 graver fra gammel tid, men han antok at det sannsynligvis var flere, da det var vanskelig å påvise de graver som ikke var belagt med stein.

De vitenskapelige observasjoner forløp etter planen tross uheldet med husene.

Den 25. juli forlot de Akseløyhamna med kurs for Tromsø.

Fangsten ble etter Norsk Fiskeritidende (1904): 13 bjørn, 27 hvite og 15 blå rev, 30 storkobber, 100 snadd og 700 kg. dun. RUSSELTVEDT nevner også at de tok med hjem 2000 alkeegg.

Kapp Wijk 1902—03.

Fra Vesterålen reiste 5 mann med PEDER NILSEN FURFJORD som leder (D. NØIS, arkiv, N. Polarinst.) til Kapp Wijk i Dicksonfjorden. De hadde egen båt og brakte med seg et tømmerhus som de hadde til hovedstasjon.

N. NØIS (BERSET 1953) forteller: «Skøyta ble satt opp i lagunen om vinteren. Men det ble så høy springflo at båten lettet, den kom i drift, kjølen og kjølplankene ble revet løs. Men karene kunne mer enn sitt fadervår. De satte ny kjøl og nye planker i båten om sommeren av rektømmer de økset til, og kom seg vel hjem. Heller ikke noen av disse ble sjuke.»

Tømmerhuset tok de med seg hjem igjen.

Fangsten ble 5 bjørn, 100 rev, 180 rein og 6 tonn spekk til en verdi av kr. 12.000 (arkiv N. Polarinst.). Oppgaven er innhentet først i 1919, og jeg skulle tro at særlig revefangsten er noe for høy.

Russøyane (Nordaustlandet) og Sorgfjorden 1902—03. Den første overvintring på Nordaustlandet.

Dansken HENRY ETTE hadde deltatt i klappmyssfangsten i Danmarkstredet ombord i den norske selfanger «Viking» i 1900 og 1901. Her modnet hans planer om en overvintring på Nordaustgrønland for fangst av bjørn, rev, moskus o.s.v. Han havnet på Nordaustlandet på Spitsbergen og ble den første som kom

til å overvintre der. Beretningen er etter hans bok hvor han beskriver hele turen detaljert (ETTE 1930).

ETTE fikk leid sluppen «Colibri», 58 tonn, av Tromsø og hyrte 10 norske fangstfolk. Da hans foretagende om å vintre på Nordaustgrønland var sett på som et meget dristig foretagende, var det ingen som ville assurere «Colibri». Kontrakten med rederiet ble til slutt at fangsten skulle deles i tre parter. Den ene part skulle rederiet ha for leien og risikoen for «Colibri». Den annen part skulle ETTE ha, men han måtte betale hele utrustningen og lønne mannskapet. Skipperens lønn var 400 kr. pluss 100 kr. pr. måned. To av harpunerne skulle ha 80 og 60 kr. hver per måned. Resten av mannskapet skulle ha kr. 150 hver for turen. Den tredje part av fangsten skulle mannskapet dele likt.

Den 15. juni seilte de fra Tromsø med kurs for Grønland. Isen lå tett, og «Colibri» seilte att og fram i to måneder i iskanten for å finne en åpning. Isen var for tett, og ETTE måtte forandre sine planer. Først tenkte han litt på Jan Mayen — han ville i tilfelle blitt den første med fangstekspedisjon der. Til slutt satte de kursen for Spitsbergen og kom til Russøyane på Nordaustlandet 25. august.

De satte opp det hus som ETTE hadde fått laget i Tromsø, på den største av øyene, Søre Russøya. Men nå mens huset ble satt opp, ble det vanskeligheter. Tre av karene forlangte mere i lønn idet de mente at kontrakten ikke gjaldt lenger. Den lød på Grønland, men de var nå på Spitsbergen. Enden på det hele ble at de delte seg i to. Skipperen, OLE NÆSØ, og fem mann (deriblant GUSTAV LINDQIST) seilte med «Colibri» over til Sorgfjorden. Her slo de seg ned i de store, gode hus som der stod etter de nsvenske Gradmålingsekspedisjon. ETTE skriver: «Det var godt vi skiltes i god Tid. — Havde vi ikke gjort det inden Vinterstormene lukkede Hinlopen Strædet, vilde den første østgrønlandske Overvintringsekspedition paa Spitsbergen havde udviklet sig til en af de største Tragedier i Polarlandenes Historie. Vi, der var tilbage, jeg, Strömberg, Sigurd, Lars, Birger fulgte «Colibri med Øjnene saa længe vi kunde og gik så op til Huset.»

Så begynte fangstlivet. De hadde ikke regnet med revefangst her så langt nord, men etter at de hadde sett revespor, satte de

opp to kassefeller. Det var kvalross og bjørn de regnet med. De fikk en kvalross om høsten, og det var alt de så.

For å lokke bjørnen til hytta brente de spekk i ovnen. ETTE hadde også god tro på fjær: «Det er intet, en Isbjørn kan oppsnappe bedre end Lugten af brændte Fjer.» De fikk besøk av den første bjørnen 30. september, og fanget de fleste i oktober og november. For å varsle bjørnens ankomst laget de til et signal (åte med snor inn til hytta). Bruk av selvskudd og gift kjente de ikke til. Det eneste redskap de hadde for fangst av bjørn var en ulvesaks. Tre bjørner besøkte den — den første fikk de livet av: «— Jeg saa den løfte Labben og hørte Saksen smelde. I samme Øjeblik fo'r jeg hen til Spækhusets Dør, rev den op og satte i et Par sprang lige ned på Bjørnen, som stod paa Bagbenene, brølede og hvæste og svingede højre Labben med Saksen og Kæde og Anker omkring i Luften, satte Mundningen af min Riffel lige midt i det Hele og pillede ved Aftrækkeren. Et Lynlimt og et Knald. — Men jeg var atter tilbage ind gennem Døren, som jeg smækkede i efter mig, rev Klappen til Side og anbragte denne Gang hele mit Øje ude hos Bjørnen. — Mit Mod var pludselig vendt tilbage. — Thi ærlig talt, jeg havde været frygtelig angst, da jeg sprang frem derud i den sorte Nød, uden at kunne bruge min Riffel rigtigt. — Nu kom de andre styrtende ud med tændte Lygter. — Bjørnen laa ganske stille. Død.» ETTE forteller også om en annen jakt på en såret bjørn: «Hver Gang, jeg var nær inde paa den, og stoppede for at kaste Riflen til Kinden, hørte Dyret det og satte Farten op. Til Slut mistede jeg al sund Sans, sprang lige op paa Siden af den og vilde sætte Riffelmundingen lige i Øret. — Men saa stansede den braat, slog Hovedet til Siden og Gabet om min Riffel, lige neden for Visiret, hvor den satte to Huller. — Der stod vi begge og saa lidt paa hinanden. — Jeg hørte Strømberg komme løbende bagefter mig og tog det derfor med Ro. Slap den Rifflen og gik over til at slaa med venstre Lab, for højre var jeg temmelig sikker paa, den ikke kunne bruge, vilde jeg skyde, men ikke før. — Men nu var Strømberg en Snes Alen bag mig. — Staa stille! raabte han. Og i samme Øjeblik faldt Bjørnen til Jorden, skudt gennem Hovedet.»

Forholdet mellom karene på Russeøya var godt, men en av

karene var vanskelig å fa opp om morgenen. ETTE ble lei av det stadige mas og krangelen og forsøkte en mere effektiv metode: «— Stadig hørte jeg Strømberg praje ham og bede ham staa op og lave Kaffe. — Nogle Grynt var Svaret. — Saa sprang jeg ud af min Køje, tog min norske Marinerevolver, holdt den lodret op i Vejret lige ved hans Hoved, og trykkede af. Kuglen gik gennem Loftet og Taget og op i Luften. — Nu er det Alvor, Birger — Staa op! — Han sprang straks ud af Køjen, lavede Kaffe, var flink, til han blev alvorlig syg.»

I midten av desember får de en orkan, og de tok sine forholdsregler. «Da Orkanen var paa sit højeste, iførte jeg mig selv Rensdyrpels, tog min Larenske Sælriffel, fyldte mit Patronbælte med Patroner med Staalspidsprojektiler, stak min Revolver i Lommen og opfordrede mine Folk til at iføre sig alt deres Tøj, Pelse, hvilke de ogsaa gjorde.»

Julaften har de store forberedelser: «Lusesjov — helt Afklædning — Kokning af Tøjet — medens man ifører sig ganske rent, havde vi kun haft engang før. — Jeg laa i en nedre Køje og havde haft Birger ovenover mig uden at tænke over, at han sjældent vaskede sig, kogte og skiftede. — Skønt vi havde Sæbe nok. — men saa syntes jeg pludselig, jeg fik saa megen kløen over hele Kroppen. Og en Dag sagde jeg til Strømberg: «Det er mærkeligt saa megen Uro og Kløen jeg altid har over hele Kroppen.» — Saa! — sagde han tørt. — Saa har De vel Lus! — Lus! — udbød jeg forbavset . . . Og saa fik Birger og jeg og vi alle for første Gang Luserensning. Der var bogstavelig ikke det Sted paa min Krop, hvor der var Haar, hvor der ikke sad Skoger af Lus. — Hvor der ikke var Haar, sat de i Uldtøjet. — Men den Julaften fandt vi da ingen Lus, for at retfærdiggøre os med det samme. — Medens jeg iførte mig dobbelte, lange islandske Strømper, over dem mine Sælskinsstøvler i almindelige Søstøvler, bestemte mine fire Kammerater Menuen for den første Julaften paa Spitsbergens Nordostland 1902. Den kom til at bestaa af: Henkogte, norske Fiskeboller, Bjørnebøf med brunede Kartofler (de sidste vi havde foruden de tørrede), kogte, tørrede, amerikanske Æbler og Viking Mælk, Pandekager af Mel, Egpulver, Bagepulver, Sukker, Chokolade og Kaffe.»

De klarte ikke å unngå skjorbuken. Den 25. februar ble de

klar over det: «— Den 25. var en Sorgens Dag for os, thi den Dag blev Kokken Birger, den af os, der havde taget mindst Bevægelse og Motion i Løbet af Vinteren, liggende i sin Køje. Jeg forsøgte med det Gode og al Overtalelsesævne at faa ham op, men opdagede da, at begge hans Ben var opsvulmede. — Jeg tænkte straks paa Skørbug, men nu var det for sent at komme med Bebrejdelser.» « — April kom med mildt Vejr. Birger laa stadig. — Forsøgte vi at faa ham op, besvimede han. Blev han liggende, var han tilpas i Køjen, og spiste Bjørnebøf og Lapskovs med god Appetit, drak Kaffe og røg til.»

Alle ble angrepet: «Søndag den 17. Maj. Birger er daarlig, Lars ogsaa, men dog oppe, — Strømberg og jeg er heller ikke rigtig tilpas. — Jeg har Smerter i mit højre Knæ. Også i Senen under mit højre Laar, og i min højre hofte. — Der er noget galt fat med mig. Det er sikkert. Vi befinder os alle mere og mere utilpas.» «Mandag 25. Maj. Storm fra Strædet. Huset ryster. Birger er meget daarlig. Umaadelig svag. Lars er stadig Krøbling, men kan dog kravle omkring. Strømberg befinder sig heller ikke vel. Kun Sigurd er rask. — Mit højre Ben er helt elendigt. Senen underneden har trukket det sammen saa jeg kun er i Stand til at sætte Taaen paa Gulvet. Om Morgenen er Kødets blødt, men efter en uendelig pinefuld halv Times Gaaen op og ned er det ganske følelsesløst, men haardt.»

Det som sto i hodet på dem nå var ferskt kjøtt. Det var lenge siden de hadde hatt noe av det. Selv måker var ettertraktede: «— Kommer der én indenfor Skudvidde, skal den være sikker paa Gryden. Under disse Omstændigheder skyder vi ikke fejl.» Den 4. juni døde BIRGER. Den 5. juni: «Mine Tænder er mærkverdigt nok ikke løse. Men piller jeg dem med en Tandsikker, følger der smaa Stykker Kød med ud. Igaar fik vi ved forende Anstrængelser Birger klædt i hans bedste Dragt og lagt ham ud i Spækhuset. Hvem vil blive den næste.»

Den 10. juni døde LARS. Den samme dag var de så heldige å få skutt en bjørn. Dette lenge etterlengtede kjøtt var antagelig det som reddet de tre som nå var igjen: «Jeg har selv gjort mig fortrolig med Tanken om Døden, men jeg overgiver mig ikke uden Kamp. Og det vil ikke blive saa let at faa Livet klemt ud af mig. Jeg kan endnu føre min Dagbog. Kl. 4 kom en stor Is-

bjørn ganske uventet tæt hen til det Vindu, hvorunder jeg laa, saa gennem Vindusglassene og fik straks Kik paa mig. Strømberg og Sigurd, som befandt sig helt godt endnu, stod ved Komfuret og lavede Kaffe. — Der staar en Bjørn udenfor og ser paa mig! — sagde jeg. Begge tog deres Rifler ned af Væggen og skyndte sig til Vinduet. — Men da de kom derhen, var Bjørnen gaaet omkring Hjørnet hen til Spækhuset. — De gik derfor begge ud i Spækhuset og saa gennem Skydehullerne. — Medens de var der, kom Bjørnene atter tilbage til Vinduet, fik atter Øje paa mig og vilde nu øjensynlig ind i Huset. Først gjorde den en drejende Bevægelse med Overkroppen og satte Labben paa Glasset ligesom for at føle, hvad det var af. Hvert Øjeblik ventede jeg at høre Ruden klirre og faa Labben i Hovedet. Saa var det maaske bleven en hurtigere Død end Skørbugen. — Jeg søgte at flytte mig til Siden, men jeg var ganske lam i Ryggen og kunde ikke røre mig. Min Remington og min Larsenske hang begge paa Væggen lige for mine Øjne. Larsen med Staalspidskugle. Men jeg kunde ikke faa fat i nogen af dem. Heldigvis kom akkurat Strømberg og Sigurd — som ikke havde set Bjørnen derude, nu ind igjen. «Aa, Fridthjof!» — sagde jeg,» vær saa venlig at knæk den Bjørn, og vi er alle raske paa 14 Dage». — Staaende overkrævs over mig med venstre Fod under Vinduet satte han sin Riffelmunding lige paa Vinduesglasset og trykkede til. Glasset splintredes. — Bjørnen faldt stendød om.» 15. juni: «Ingen Forandring endnu, men den Bjørn reddede Strømbergs og mit Liv. Ganske øjensynligt. De følgende Dage svægede vi Suppe, Suppekød med Grøntsager, Bøffer og Poteter, Kød kager og Frikadeller. Kødmaskinen var ustanseligt i Arbejde. Skørbugen var straks paa Retur. — Jeg blev dog liggende, til min Ryg var rask, saa der ingen Knæk blev, naar jeg rejste mig overende. 9 Dage tog det.»

Selv om de var svake alle tre så satte de fangstbåten på vanet 10. juli, og havde planer om å nytte første høve til å komme seg over til Sorgfjorden. Men den 23. juli så de «Colibri» komme seilende, og gleden var ubeskrivelig.

I Sorgfjorden hadde de hatt en bra vinter: «— Der havde været et Par Anfald af Skørbug, men intet alvorligt, og de var alle raske igen. — «Colibri» var af en Storm blevet kastet op paa

Land, og de havde haft et drøjt Arbejde med at faa den til at flyde igen, men den havde ingen huller faaet i Bunden. To af Mandskapet havde nægtet at yde Hjælp til dette Arbejde, men Næsø havde truet dem med at gøre det til en Mytteriaffære for Søretten, naar de var vendt hjem, saa til Slut havde de bækvent sig til at hjælpe med. Jeg forstod, skjønt Næsø ikke direkte sagde det, at det havde været disse to Mænds Hensigt at lade «Colibri» ligge strandet, tage en Baad og gaa vestover for at se at faa fat i en Sælfanger og overlade os til vor Skæbne paa «Ryske Øer».

Den 26. juli forlot de Nordaustlandet, og i midten av august var de i Tromsø.

Fangsten ble etter ETTE (1930) og Norsk Fiskeritidende (1904) 10 bjørn, 1 kvalross og 1 kvitrev på Russøya og 14 bjørn, derav 4 levende, 1 blå og 4 kvitrev i Sorgfjorden. I Vesterisen og på Spitsbergen fikk de 60 storkobber og klappmyss.

Akseløya 1904—05.

Kjøpmann MEYER i Tromsø rustet i 1904 ut 9 mann til en overvintring. J. HAGERUP jr. var leder, og han brukte sin fars stasjon på Akseløya. De andre som var med var SAMSON FYLKESNES, EDVART HANSEN, KRISTIAN DYRØY, SIGURD BALSTAD, KARL HANSEN, ANTON EILERTSEN, EDVIN RASMUSSEN og KVIVE ANDERSEN. De brukte jakten «Thekla» på 48 reg.t., og den ble lagt i vinteropplag i Akseløyhamna. Karene fordelte seg på bistasjonene Fridtjofhamna, Midterhukken og Renarodden.

Vinteren gikk uten vanskeligheter, og alle var friske. Fangsten ble etter N. Fiskeritidende (1906): 20 bjørn, 42 blå og 64 hvite rev, 207 storkobber, 120 rein og 594 kg. dun.

Beretningen er etter Tromsø Stiftstidende 1904, nr. 65 og KVIVE ANDERSEN (pers. med.) som vintret for første gang 19 år gammel.

Kvalpynten og Zieglerøya 1904—05.

Sommeren 1904 reiste PETTER TRONDSSEN på vintring igjen. Denne gang var han leder for en ekspedisjon på 8 mann. De andre deltagerne var HJALMAR JENSEN, ISAK K. JOHAN-

SEN, NICOLAY ANDERSEN, FRITJOF NICOLAISEN, KARL BJØRVIK, HALFDAN JOHANSEN og VICTOR ARNTSEN. Fire av dem la seg på Kvalpynten og de fire andre på Zieglerøya hvor de hadde jakten «Gurine» (31 reg.t.) i vinterhavn.

De reiste tidlig fra Tromsø, så før de klarte å seile inn i Storfjorden, fartet de rundt på vestkysten og samlet mye dun.

Vinteren forløp meget godt, og det ble rekordfangst på bjørn. Tilsammen fikk de 68 bjørn, 13 blå og 8 hvite rev, 1 kv alross, 100 rein, 35 storkobber, 797 kg. dun og 60 tønner spekk.

Opplysningen er fra N. Fiskeritidende 1906, Tromsø Stiftst. 1905, nr. 68 og A. OXAAS (pers. med.).

Skansebukta 1904—05.

PEDER NILSEN FURFJORD giftet seg da han kom hjem fra overvintringen på Kapp Wijk. Han bestemte seg likevel til en ny vintring sammen med sine to brødre SIMON og MATHIAS. Kona, HANSINE, ønsket så gjerne å være med, og det fikk hun lov til.

Tømmerhuset som de sommeren før hadde tatt ned på Kapp Wijk og fraktet til Norge, tok de på ny med seg og satte det denne gangen opp i Skansebukta. De bygget en bistasjon på Gåsodden og en på Kapp Wijk. Kutteren «Spitsbergen» satte de på land i Skansebukta.

I løpet av vinteren fikk HANSINE en mavesykdom og døde. Hun ble begravet i Skansebukta. Dette gikk sterkt inn på PEDER, og han reiste aldri på vintring mer. Etter en tid reis te han til Amerika. De to brødre vintret heller ikke mere.

Om våren fanget de en god del kobbe. På en dag skjøt de 20 storkobber på iskanten i Billefjorden.

Fangsten ble 9 bjørn, 80 rev og 150 rein (Arkiv N. Polarinstittutt).

Beretningen er etter Lofotposten 1904, nr. 57, 1905, nr. 76, BERSET (1953) og H. NØIS (pers. med.).

F. Isaksens ekspedisjon 1904—05.

I følge de håndskrevne fortegnelser over innklarerte ishavsfartøyer i Tromsø i 1905, kom skipper F. ISAKSEN til Tromsø med sin jakt «Eline Kristine» den 26. august. I N. Fiskeritidende

(1906) nevnes denne jakten ved navnet «Elina» (24 reg.t.) og at den hadde overvintret med 6 mann. Fangsten oppgis til 25 bjørn, 5 blå og 9 hvite rev, 131 rein, 62 storkobber og 25 kg. dun. Ekspedisjonen nevnes også i Tromsø (1905, nr. 68), men det gis ingen opplysninger om hvor den lå og hvor de hadde båten i vinteropplag. Antagelig har den ligget på nord- eller østsiden av Spitsbergen da den hadde mange bjørn.

Zieglerøya 1904—05.

KARL JOHAN BENGTSSEN (1934) har selv skrevet om sin første vintring. Han nevner ingen navn på de fire andre deltagerne, heller ikke den andre ekspedisjonen som lå på Zieglerøya og oppgir ikke fangstens størrelse. De brukte seilskøyta «Nord» som ekspedisjonsbåt. Her er hans beretning (ortografien er noe forandret):

«Jeg hadde som ganske ung mann i noen få år vært på selfangst med amerikanske seilfartøyer i Baffinbukta, og drevet litt pelsfangst på Labradorkysten. Da jeg i 1903 tok en tur hjem til Norge, kom jeg på å forsøke Spitsbergen, formålstjenlig eller ikke, det fikk stå hen. Landet holdt imidlertid på meg, fattig og karrig som det var. Jeg kom til å tilbringe tredve år av mitt liv i forbindelse med Svalbard uten at jeg ervervet meg annet enn et levebrød. Men jeg fortryder ikke på disse år, for landet har gitt meg et godt underhold, og det har vært et sunt liv i kontakt med naturen.

Tidlig på våren 1904 reiste jeg til Tromsø hvor jeg kjøpte meg en liten 30 fots seilskøyte. Med denne lille tingest drev jeg, med 4 mann, kobbe og dunfangst på vest- og nordsiden av Svalbard om sommeren.

Ut på sommeren seilte jeg inn Isfjorden. Med ingeniør Fangen i «Det Bergen Engelske» grubeselskap fikk jeg kontrakt på å holde gruben med ferskt kjøtt og fisk for sommeren. Vi drev nu vekselvis jakt og fiske, og skjøt i forskjellige daler, særlig i Sassendalen, sirka 180 rein. På ettersommeren fisket vi i Russekeila sirka 1500 kg. laks med småtorkegarn. Vi satte garnene inne i keilen og langs stranden utenfor.

Om høsten seilte vi rundt Sørkapp og inn Storfjorden i gode isforhold. Inne på Dybebayan slo vi oss ned på Zieglerøya. Her

brakte vi utrustningen på land og satte fartøyet på land i en liten keile på sørvestsiden av øya. På sørvestpynten bygget vi oss et solid og godt hus. På landodden satte vi opp en stor varde, og vi syntes derved at stedet så mere folksomt og beboelig ut. Denne første overvintring, blottet for erfaringer og med gravkorsene av våre forgjengere rett opp i husdøren, var nettopp ingen lystemat. Spesielt var mørketiden, som også var stormfull, nok så tung for oss. Jeg tror nok vi alle i stillhet fryktet det gamle fugleskremsel skjorbuken, men vi hadde meget ferskt kjøtt, og da endelig lystiden kom, uten at noe var inntruffet, følte vi oss selvsagt meget lettet. Motet og virkelysten steg med solen.

Her på sørenden av Edgeøya og i le av den store Negropynten for det isfylte Barentshavet, var det i grunnen en trivelig og god plass. Her var mye fersk mat. Inne i Dybebaydalen var det meget rein, og i sommertiden var det mye gås på leirene inne i dalen.

En opplevelse i mørketiden, i januar måned, vil jeg aldri glemme, og vi var ikke videre høye i hatten den gang. Isen var brukket opp så fastiskanten lå bare en kvartmil utenfor sørenden av Zieglerøya. Det var mørkt, og det blåste en sterk østenvind. Vi hadde fått en bjørn ute ved iskanten. Da vi var ferdige med å flå, begynte vi å dra skinnen i retning mot Zieglerøya. Så stod vi plutselig ved åpent vann, men vi tenkte ikke noe videre over dette idet vi antok at vi i mørket hadde tatt gal retning. Vi begynte å dra skinnen i motsatt retning. Da vi etter en stund også fikk åpent vann i den retningen, ble vi klar over at en flore var løsnet. Vi var i drift på et isflak midt på mørke vinteren. Vi talte over våre patroner, åpnet bjørneskrotten og tok innvoldene ut. Så skar vi kjøtt og spekk i strimler og drog det hele midt inn på flaket.

Det var ikke mye is i fjorden — det var en alvorlig situasjon. Vinden var østlig så vårt eneste håp var at denne vind ville holde så vi muligens kunne drive til iskanten ved Kvalpynten. Strømmen går også rett øst—vest her. Hvis vinden skiftet og vi ble ført til havs, da var det ute med oss. Heldigvis holdt vinden seg østlig, og været klarnet med tindrende klar stjernehimmel. Det var bitterlig kaldt.

Etter 36 timers drift var det så vidt vi snertet bort i fastiskan-

ten ved Kvalpynten så vi kunne hoppe inn på fast is. Skinnen og noe av kjøttet fikk vi også dradd med oss. I lyset fra stjernerne så vi konturene av de høye fjell på Kvalpynten, omkring en halv mil nordenfor oss. Vi begynte å dra mot landet. Her grov vi skinnen ned for å hente det til våren. Etter å ha diskutert veien vi skulle ta, lot vi det stå til langs fastiskanten innover Dybbabayan. Vi antok at om vi fulgte nært fastiskanten, i en dyp runding, til slutt ville komme til Zieglerøya. Det var stjerneklart, og det blåste nå en nordøstlig vind. Vi var meget utmattede, men torde ikke sette oss ned og hvile begge på en gang av frykt for å sovne av og fryse ihjel. En av gangen lå vi noen minutter i snøen og hvilte mens den andre spaserte fram og tilbake. Som oftest måtte vi riste hverandre opp når vi skulle avgårde igjen. Vi hadde mistet regning med tiden, og vi var for trette til å studere stjernerne og på den måten bestemme vår tid.

Det forekom oss som om vi hadde vandret en evighet da vi snublende nådde landkallen på yttersiden av Zieglerøya, og kravlet opp til hyttedøra. Jeg lå på kne og dunket på døren med kolben av min rifle, den andre riflen hadde vi forlenget kastet fra oss. Våre kamerater hjalp oss inn i hytta. Vi var helt utslitte, og vi falt i søvn mens de drog av oss de stivfrosne klærne. Vi sov et døgn tid og våknet litt stive i kroppen, men med en glupende appetitt. I over fire døgn hadde vi holdt det gående uten søvn og levd på kjøttstrimler som vi tinte på kroppen.

Våre kamerater hadde da vi ble lenge ute, fulgt våre skispor utover isen. Da de oppdaget at sporene gikk rett i sjøen, så forstod de at det var hendt noe meget alvorlig. Hvem som var verst faren, de som satt igjen hjemme eller oss, er ikke godt å si. Nå ja, vi var jo glade over vårt hell og passet oss for ettertiden ute på isen. Det lærte oss å holde øynene åpne og å iaktta våre omgivelser.

Isen brøt tidlig opp den sommeren slik at vi i juli kunne seile hjem til Tromsø for å selge fangsten og ta ny utrustning.

Det var ikke alltid så like til å seile et så lite fartøy over havet. Mange ganger slet vi ondt og hadde det ruskete. Været kunne være så varierende, men til nå hadde vi sluppet fra det uten noen viderverdigheter.»

Diskusjon.

Da nordmennene startet sine første overvintringer på Svalbard i 1795, var kvalrossen det viktigste fangstgrunnlaget. Dette varte fram til 1830-årene, og vinterekspedisjonene sluttet fordi bestanden av kvalross ble så kraftig desimert at fangst på kvalross av overvintrerne ikke lenger var lønnsomt. I tiden mellom 1845 og 1892 var det bare to frivillige fangstekspedisjoner på Svalbard, hvorav den ene var lord PIKES sportstur. Selvfangstskutene derimot hadde kvalrossen som det viktigste fangstgrunnlaget fram til 1860-årene. Fangst på rev og isbjørn hadde mindre betydning.

I tiden etter 1892 ble fangst på rev det viktigste på grunn av gode priser på skinn av polarrev. Fangst på isbjørn fikk også større betydning, både fordi prisene ble bedre, og at en tok større fangster, geværene var bedre enn tidligere og at en omkring år 1900 lærte seg kunsten å bruke selvsjudd (LØNØ 1970). Dun, egg og rein var som tidligere ettertraktede varer, og gav et godt tilskudd til vinterfangsten.

Den gamle garde av overvintrere var helt forsvunnet da nordmennene igjen fattet interesse for vinterfangsten. Erfaringene fra engelskmannen PIKES vintring i 1888—89, hvor 8 nordmenn var med, og BRÆKMOS ufrivillige vintring i 1893—94 var nok med på å starte det hele opp igjen. Tanken om å gjøre penger på vinterfangede skinn av polarrev modnet i flere fangstmerer, og vi fikk snart årvisse fangstovervintringer på Svalbard. HILMAR NØIS (pers. med.) forteller at HANS FURFJORD, som vintret første gang i 1898—99, kom på tanken å vintre sommeren 1896 da han var med en skute på småfangst på Spitsbergen.

De første ekspedisjonene hadde forholdsvis svake fangstresultater på grunn av dårlig fangstteknikk. J. HAGERUP jr., som var en av de første vintrerne, mener også at fangstfolkene var lite dristige i de første årene (LUND 1951). Men fangerne lærte snart, og etter noen år hadde vi en stab av erfarne fangstfolk.

Etter at russerne sluttet med vinterfangst i 1850-årene hadde ingen jaktet på Svalbard om vinteren, og nordmennene var derfor nå helt alene om denne fangsten.

I denne del er omtalt 19 vinterekspedisjoner, hvorav to var ufrivillige, og en måtte vintre ufrivillig det annet år. I alt har

116 personer, hvorav 3 kvinner og ett barn, deltat. Av disse angis 19 å ha vært angrepet av skjorbuk — 10 døde av denne sykdom. En kvinne og en mann til døde av andre årsaker.

I tillegg til disse overvintringer kommer overvintringen på Kapp Heller på Frans Josfes Land av de to norske ishavsgaster som vintret for den amerikanske Wellman ekspedisjonen 1898—99. Her døde den ene av en magesykdom.

Avisene, særlig i Tromsø, har vist stor interesse for vinterfangsten og omtalt de fleste ekspedisjonene, så det er grunn til å tro at ingen fangstovervintring er uteglemt i det tidsrom som her er beskrevet.

SUMMARY

The Norwegian winter hunting expeditions.

Part 3. 1892 to 1905.

The walrus was the most important animal for the catch of the first winter expeditions, which started in 1795. When the number of walrus was so reduced by hunting that sufficient catch could not be done, the business came to an end about the 1830's. This is earlier described (LØNØ 1970).

Later, about the end of the 18th century when there was better prices for the fur of polar fox and polar bear, the Norwegians again started to winter in Svalbard. Since the last Russian hunters left the area in the 1850's the Norwegians had no competitors.

There is no natural break in the business in 1905. It continued in the same way in the years to come. These expeditions will be described later.

In this article 19 winter expeditions are described, of them two were forced stays, and one was forced to stay for the second year. In all 116 persons, here 3 women and one child, have taken part. The records give information of 19 persons suffering from scurvey, 10 dying of this disease. Furthermore one woman and one man died for other reasons.

In addition to these expeditions is described the wintering of the two Norwegians at Kapp Heller in Franz Josephs Land. They wintered for the American Wellman expedition 1898—99, which

had their headquarters at Hall Island. These two men lived in a snow and stone cave under the most unbelievable conditions. One of them died from a stomach disease.

LITTERATUR:

- BENGTSEN, K. J., 1934 (unpubl.): I trediva aar rundt Svalbard. Norsk Polarinst.
- BERSET, O., 1953: Hilmar Nøis, storjegeren fra Svalbard. Eides forlag, Bergen.
- BIRKELAND, K., 1908: The Norwegian Aurora Polaris Expedition 1902—03. Vol. 1, sec. 1. Aschehoug, Christiania.
- BJØRVIG, P., 1931 (unpubl.): En polarekspedisjon for 32 år siden. Arkiv Norsk Polarinst.
- ETTE, H., 1930: Døden paa 80 grader. Vestmanhavn.
- HAGERUP, J., 1901 (unpubl.): Dagbok fra overvintringen på Akseloya 1900—01. Norsk Polarinst.
- HAMBORG, N., 1899: En overvintring på Spitsbergen, Tromsø Stiftstidende 1899, nr. 72.
- HOEL, A., 1949: Ishavsfangst—fangstnæring. Norsk fiskeri og fangsthåndbok 3, 709—861, Oslo.
- HOLM, A., 1896 (unpubl.): Dagbok fra en overvintring på Spitsbergen 1895—96. Norsk Polarinst.
- ISACHSEN, G., 1920: Litt av hvert fra Ishavet. Signal 1920, nr. 15.
- JACOBSEN, B., 1911: Spitsbergens overvintreere. Verdens Gang 1911, nr. 263.
- LUND, T., 1951: En Spitsbergenferd for 50 år siden. Norsk Polar-Tidende, nr. 3—4.
- LØNØ, Ø., 1970: The polar bear (*Ursus maritimus* Phipps) in the Svalbard area. Norsk Polarinstittutt. Skrifter nr. 149.
- 1972: Norske fangstmenns overvintringer. Del 1. 1975 til 1892. Polarboken 1971—72, 9—72. Oslo.
- 1974: Norske fangstmenns overvintringer. Del 2. Jan Mayen. Polarboken 1973—74, 79—120. Oslo.
- MOBERG, A., 1960: Svalbards sønner. Eides forlag, Bergen.
- Norsk Fiskeritidende 1904 og 1906. Selskapet for de norske Fiskeriers Fremme. Bergen.
- NØIS, D., 1925: Litt historie og noen oplevelser. And-Ungen, Juleen 1925.
- 1960: Litt om fangstlivet på Svalbard i gammel og ny tid. Polarboken 1959—60, Oslo.
- RUSSELTVEDT, K. N., 1903: Fotoalbum, Privateie L. E. RUSSELTVEDT.
- STEINBØ, E., 1932: PAUL BJØRVIG 70 år i morgen. Aftenposten 1932, nr. 319.

THUE, K. N., 1896 (unpubl.): Dagbok fra overvintringen på Spitsbergen
1895—96, Norsk Polarinst.
ØRNES, E., 1968: Beisaren på nært hold. Polarboken 1967—68. Oslo.

Aviser:

Aftenposten 1896, nr. 465, 467, 469.

Finmarkposten 1895, nr. 72, 73.

Lofotposten 1904, nr. 57, 1905 nr. 76.

Morgenbladet 1894, nr. 478.

Spitsbergen Gazette 1897, nr. 4.

Tromsø 1901, nr. 86, 87, 94, 95, 1905, nr. 68, 1927, nr. 1.

Tromsø Stiftstidende 1894, nr. 10, 49, 1895, nr. 73, 1896, nr. 53, 1898, nr. 64,
68, 76, 1899, nr. 70, 72, 74, 76, 77, 78, 1901, nr. 57—66, 1903, nr. 59, 67,
69—71, 74, 92—96, 98, 99, 101, 105, 1904, nr. 5, 7, 10, 12, 14, 15, 17, 19,
20, 25, 26, 47—51, 53, 54, 65, 1905, nr. 68.

Personer som har gitt opplysninger:

ANDERSEN, KVIVE.

NØIS, HILMAR.

OXAAS, ARTHUR.

Eveo, den siste inlands-eskimån, som levde året runt inne på tundran väster om Hudson Bay

Av Staffan Svedberg.

I Polarboken 1973—74 finns en artikel med rubriken, «Känot-expedition över Kanadensiska tundran». Den artikeln skrev jag efter att sommaren 1972 varit med om en fantastisk vildmarksfärd tillsammans med fem kamrater. Som jag skrev i den artikeln, så träffade vi i slutet av vår färd en eskimå, som bodde med sin son uppe på tundran. Enligt uppgift var de då de sista, som levde av vad naturen gav — «lived off the land». En bild av denne färgstarke eskimå prydde omslaget på förra polarboken. Hans namn var Eveo, och sonen hette Timothy. Timothy var egentligen fosterson till Eveo. Vårt möte med dessa eskimåer glömmar jag aldrig. «Vi kom paddlande längs Thelon River. Det regnade litet, och vi kände oss smått ruggiga till mods. Plötsligt såg vi ett vitt tält en bit från stranden. Utanför tältet stod sex stora kraftiga hundar bundna. Vi gick iland och knackade på. Yrvakna tittade en äldre eskimå och en liten grabb ut ur tältet. Det var Eveo och Timothy. Det dröjde inte länge förän vi blev inbjudna på en caribouköttfest. Eveo talade endast eskimåiska, men gestikulerade och skrattade så att vi förstod honom bra ändå. Vi talade engelska, men vi hade säkert gjort oss lika bra förstådda på svenska, eftersom den blyge Timothys engelska ordförråd inte var så stort, att han kunde tolka något vidare. Men, det var fantastiskt att uppleva hur mycket vi förstod varandra ändå! Eveo bjöd oss på cariboukött, och hans sätt att visa gästfrihet på, var att tända bensinköket, men sedan låta oss skära upp köttet och själva steka det på det sätt vi önskade. Efteråt ställde Eveo upp och skrapade skinn, kikade i sin tubkikare efter caribou mm., för att vi skulle få fotografera och filma. Han var en fantastisk aktör och agerade fullständigt naturligt. Det var med saknad vi lämnade det lilla eskimålägret.»

På flygresan hem fick vi resällskap med två kanadensare, som var på hemväg från en kanotexpedition längs Back River. Jag höll brevkontakt med dem, och det resulterade i att jag sommaren 1974 än en gång befann mig i en kanot i området väster om Hudson Bay — den här gången tillsammans med fem kanadensiska kamrater. Även denna gång gick färden från Athabascasjön till Baker Lake nära Hudson Bay, men nu längs Dubawnt River. Dubawnt River rinner ut i Thelon River, så sista delen av färden skulle gå i gammalt kölvatten. Kanske skulle jag än en gång få möta Eveo och Timothy! Jag tog med mig både färgkort och svartvita kort, som vi tagit av dem vid förra mötet.

Spänningen var stor, när vi i augusti 1974 närmade oss den plats, där jag förra gången hade mött Eveo. När vi var ca 10 km från den platsen, mötte vi plötsligt två stora motorkanoter på väg uppströms. Det var två eskimåfamiljer på väg upp till en sjö för att ta upp sina nät. Vi gick iland och lunchade tillsammans. Innan vi alls hade hunnit tänka på våra kameror, så drog en av eskimågrabbarna upp sin polaroidkamera och tog kort av oss i färg! Jag visade dem mina bilder av Eveo och Timothy. Höga rop av förtjusning och igenkännande. Men, tyvärr skulle jag inte få träffa dem denna gången. Två dagar tidigare hade de flyttat från sin lägerplats till en ny längre in på tundran. Två dar tidigare! Jag kände stark besvikelse. Mötet med de två eskimåfamiljerna gav dock plåster på sårerna. De hade sitt läger två mil längre ned utefter älven och inbjöd oss att komma och hälsa på dem. Det blev ett besök att minnas. Samma dag hade de skjutit en caribou, och nu blev det fest i ett av deras tält. Vi satt alla med våra knivar runt ett stor ångande gryta med nykokt cariboukött. Bensinköket med te och kaffe väste, optimuslampan sände susande sitt sken genom köttångorna, stämningen var hög och luften var fylld av engelska och eskimåiska röster. Bara de yngre eskimåerna kunde tala engelska, så det blev en hel del översättande fram och tillbaka. Utanför tältet var det mörkt, och vi kunde se morrsken flamma över himlen. De två familjerna, som vi gästade, ger sig iväg från eskimåsamhället Baker Lake i april med hundspann och snöskoter in över tundran, och återvänder inte förrän i november. De bor i tält under sommaren og igloos under vintermanaderna. Vi uppskat-

tade verkligen deras gästfrihet, speciellt som vi visste, att de under sommaren skjutit ytterst få caribous.

Framme i Baker Lake fick vi veta mer om Eveo och Timothy. Eveo hade tidigare varit saman och betraktades nog bland de äldre eskimåerna fortfarande som en sådan, och den nu tolvårige Timothy hade en fantastisk lärare i honom. Man hade försökt att få Timothy att gå i skolan, men sedan han vid ett flertal tillfällen hade rymt tillbaka till Eveo, så lät man honom hållas. Eveo och Timothy kom bara ned till samhället ett par gånger om året, och då gick Timothy i skolan. Och där var han kung! Alla samalades kring honom. Timothy var den som visste hur man klarade det hårda livet inne på tundran. Han var redan en myc-

ket skicklig jägare och till och med de äldre eskimaerna såg upp till honom.

Så kom det tragiska budet vid jultiden 1974. Eveo och Timothy hade varit ute på cariboujakt. De hade fått syn på en liten hjord och Eveo beslutade sig för att smyga sig på den medan Timothy höll fast hundarna. Timothy såg hur Eveo lade sig ned för att skjuta. Men det kom inget skott. Vad länge han blev liggande! Vad hade hänt? Timothy tog sig fram till Eveo, och där låg den gamle eskimån död! Troligen hade han dött av en hjärtattack. Stackars Timothy, vad skulle han göra? Tolv år gammal och ensam mitt ute på tundran. Han beslutade sig för att ta sig ned till Baker Lake. Då stod han plötsligt inför ett mycket allvarligt problem. Hundarna lydde honom inte! De hade varit vana vid Eveos kommando, men nu fanns inte det längre. Då gav sig Timothy iväg till fots den 65 km långa vägen till Baker Lake. Det blev en vandring som sträckte sig över tre dygn. Vilken prestation av en tolvårig grabb att finna vägen, orka gå den och klara sig mot vinterkylan uppe på öppna tundran!

Hela byn greps av sorg, när budet kom. Eveo var ändå den, som hade representerat det gamla sättet att leva, det sätt, som så många egentligen längtade tillbaka till. Och Timothy, hur skulle det gå för honom? En vildmarkens son utan skolning till det nya samhället. Man får hoppas att det är kloka människor, som tar hand om honom och ger honom en verklig chans.

Med Eveo gick en epok i graven. Även om några få familjer fortfarande lever en stor del av året inne på tundran, så var Eveo den siste inlandseskiman väster om Hudson Bay, som helt levde av vad naturen gav. Aldrig kommer jag att glömma hans väderbitna och uttrycksfulla ansikte med de vänligt lysande ögonen. På något sätt så speglade det ansiktet alla tidigare inlandseskimåers samlade erfarenheter.

Helge Ingstads Aula-foredrag 14. august 1975

Foran nye tider på Svalbard.

Femti års jubiléet for Norges overtagelse av suvereniteten over Svalbard blev ikke bare et minneår, men også et merkeår i øygruppens historie. Det store jubileumsmøtet fant sted på minnedagen 14. august 1975 i Universitetets Aula i Oslo. Norsk Polarklubbs formann og tidligere sysselmann på Svalbard, Helge Ingstad, holdt der et lengere foredrag om Svalbard. I dette omtalte han landets historie, naturforhold, økonomiske muligheter og en rekke problemer som har å gjøre med ivaretagelsen av norske interesser. Han rettet en skarp kritikk mot norsk polarpolitikk og fremholdt at en radikal omlegning var påkrevet. Han fremholdt videre at forutsetningen for en fast styring var opprettelsen av et effektivt organ i sentraladministrasjonen som kunne ta seg av ikke bare Svalbard, men alle våre polarområder.

I desember samme år kom den omfattende stortingsdebatten om Svalbard, basert på Utenrikskomitéens innstilling. En rekke av de problemer som Helge Ingstad hadde tatt opp i sitt foredrag, ble da diskutert, og den tidligere Svalbard-politikken ble i ædskil- lig grad kritisert. I det hele ga stortingsdebatten klare varsler om en kursendring.

I det følgende gjengis siste del av Helge Ingstads foredrag i Aulaen.

Idag er det femti år siden Svalbard ble en del av Norge. En vurdering av den norske innsats frem til idag kan da være av interesse. Det kan for det første trygt sies at Norge med omhu har overholdt Svalbardtraktatens bestemmelser. Men Svalbardtraktaten har to sider, vi må vente at også traktatpartene på sin kant oppfyller sin del av avtalen ved å respektere norsk suverenitet og våre forvaltningstiltak.

Et ganske annet spørsmål er hvorvidt våre myndigheter har ivare tatt våre økonomiske interesser, vitenskap og administra-

sjon på en tilfredsstillende måte. Vi er lite tjent med at dette jubileum blir en foranledning til denslags ukritisk selvros som er vanlig ved lignende anledninger. I de forløpne år har ikke kursen alltid vært som den burde, og nettopp idag kan det være nyttig å være oppmerksom på dette som en inspirasjon til bedre seilas.

Selvfølgelig er det gjort en stor, norsk innsats på Svalbard og det er mange som fortjener honnør, men altfor ofte har våre myndigheters innstilling til vårt fjerne polarland vært bøygen. Det som har manglet er fremsyn og en dypere forståelse av et polarlands betydning. I andre polarland, Sibir, Nord-Canada og Alaska har det helt siden forti-årene foregått en rivende utvikling i arktiske strøk. Man har vært klar over de jomfruelige ressurser der og sivilisasjonens grense er flyttet nordover til de fjerneste arktiske øyer. Betydelige funn av mineraler og olje er gjort. Dette synes å ha gått hus forbi her hjemme inntil de multinasjonale oljeselskaper så å si stupte inn stuedøren på Svalbard i seksti-årene.

Illustrerende for den hjemlige innstilling er hva Otto Sverdrup fortalte meg. Etter å ha oppdaget den veldige Ellesmereøya i Nord-Canada bad han inntrengende den norske statsminister om at landet måtte bli okkupert for Norge. Statsministerens svar var omtrent dette: Hva skal vi med is og ødemark? Idag regnes Ellesmereøya å være et av Canadas mest lovende oljeområder.

En lignende innstilling synes i tidens løp å ha vært bakgrunnen for våre myndigheters avgjørelse av adskillige viktige Svalbard-spørsmål.

Det er ikke vanskelig å trekke frem eksempler som tyder på dette, men jeg skal innskrenke meg til å nevne myndighetenes holdning overfor våre sentrale polarinstitusjoner Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser og deretter Norsk Polarinstitutt. I lang tid har jeg stått forholdene nokså nær og fått et sterkt inntrykk av hvilken kamp det har kostet å oppnå ganske utilstrekkelige bevilgninger. I dag må Norsk Polarinstitutt prøve å få endene til å møtes på et begrenset budsjett, til tross for at det har måttet påta seg stadig nye oppgaver, ikke minst i forbindelse med vår kontinentalsokkel i Barentshavet. Og det er her å bemerke at instituttets virksomhet på viktige områder er av direkte praktisk betydning for den økonomiske utvikling av

våre polarland, eksempelvis ved geologiske undersøkelser, land- og sjøkartlegging. Det kan tilføyes at for 1975—76 er langtidsbevillinger til Antarktisk strøket. Man kan fristes til å tro at myndighetene vil oppgi vårt vidstrakte Dronning Maud Land, hvor andre nasjoner nå virker.

Svalbards løse administrasjonsordning har sannsynligvis medvirket til det som kan kritiseres. I andre land har man ansatt det som en nødvendighet for ivaretagelse av nasjonale polarinteresser at man har en fast institusjon i sentraladministrasjonen, en institusjon som har fullt overblikk og myndighet. I vårt land har man villet klare seg uten denslags. Prosedyren har vært at de forskjellige Svalbardsaker har gått til de respektive departementer: Justisdepartementet, Industridepartementet, Handelsdepartementet osv. Disse har så på hver sin tue truffet avgjørelser ved siden av andre viktige gjøremål. Det er i sentraladministrasjonen *bare én mann* som har full arbeidstid med en begrenset del av Svalbardsakene, nemlig spesialrådgiveren i Utenriksdepartementet.

I det siste er det blitt noen forbedringer. I 1971 ble det opprettet et interdepartementalt Polarutvalg. Det er et rådgivende organ, hvert departement treffer som før avgjørelsene i sine saker. Det er videre opprettet et bredt sammensatt Polarråd som har 16 medlemmer representerende næringsliv, forskning m.m. Hertil kommer det stedlige Svalbardråd.

Men et skip kan ikke styres ved rådgivende organer. Jeg vil gjenta hva jeg foreslo den tid jeg virket på Svalbard: Vi må ha en fast institusjon i sentraladministrasjonen hvor trådene samles og *hvor man har myndighet til å fremme en planmessig polarpolitikk som vårt land kan være tjent med.*

Svalbard må da settes inn i rammen av våre samlede polarinteresser. For det første har vi den store og lovende kontinentalsokkel i Barentshavet. Den strekker seg fra Nord-Norge nordover Svalbard, men utenom Svalbards 4 miles territorialgrense. Grenselinjen mot Sovjets havområder i øst er ennå ikke klarlagt. Forhandlingene om den er ikke av politisk karakter, men teknisk-juridisk. Ifølge kontinentalkonvensjonen av 1958, som begge parter har tiltrådt, er vår rett til sokkelen i Barentshavet

lite tvilsom. Med hensyn til utnyttelsen av denne sokkel kan mange, delvis ømfindtlige spørsmål spille inn.

Videre har vi suvereniteten over *Jan Mayen*, og i Antarktis *Peter I's øy*, *Bouvetøya* og det vidtstrakte *Dronning Maud Land*, som nå ikke lenger kan forsømmes. En fast institusjon i sentral-administrasjonen vil med andre ord ha mange viktige norske polarinteresser å ta seg av. Det skal tilføyes at det ikke minst er viktig å gi sysselmannen på Svalbard større muligheter for en effektiv administrasjon.

Jeg har ment at disse sentrale spørsmål nettopp bør nevnes idag. På den annen side skal de ikke overskygge den store norske innsats som er gjort på Svalbard i årenes løp. På en dag som denne går våre tanker først og fremst til de pionerer som gjorde det mulig at Norge kunne få suvereniteten over øygruppen — til pelsjegere, ishavskippere, vare vitenskapsmenn, Store Norske Spitsbergen Kulkompani, gruvearbeiderne, og ikke minst til den regjering og dens medarbeidere som fremmet suverenitetskravet. I de femti år som er gått, har Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser, Norsk Polarinstitut, Store Norske Spitsbergen Kulkompani og embedsmennene holdt utrettelig frem med sitt arbeide tiltross for mange vanskeligheter. I det siste er det også gledelig tegn på en ny innstilling hos våre myndigheter.

Svalbard har betydning for oss idag ved kulldriften, som gir mange nordmenn arbeide. Det er neppe for dristig å si at kulldriften bør sees som et langtidsprosjekt. Med den tekniske utvikling og det økende energibehovet verden over kan de store ressurser av kull få en større betydning for vår etterslekt enn vi kan se idag. Hvorvidt Svalbard også kan by på andre verdier, vet vi ikke, men satser vi ikke på undersøkelser vil andre utføre dem og hente fruktene.

Vi står idag ved en ny epoke i Svalbards og polarlandenes historie i det hele tatt og samtidig i et skarpt konkurransemiljø. Det er ganske avgjørende at vi nettopp i denne tid er våkne og viser fremsyn.

Kåre Holts bok om Roald Amundsen

På sitt medlemsmøte 15. oktober 1975 tok Norsk Polarklubb opp Kåre Holts bok «Kappløpet», som var kommet ut høsten 1974. Møtet hadde fått usedvanlig stor oppslutning, og det var tydelig at emnet var omfattet med stor interesse. Til stede var blant annet fru kaptein Gustav Amundsen — Alda Amundsen — og tre av dem som har vært med på Roald Amundsens ekspedisjoner: Jørgen Stubberud fra Sydpolsferden, Reidar Lund som var filmfotograf under flyforsøket ved Wainwright i 1923, og Fridtjov Storm-Johnsen som var med på «Norge»-ferden i 1926 som radiotelegrafist. Etter foredrag av Asbjørn Omberg ble følgende resolusjon enstemmig vedtatt etter enstemmig innstilling fra styret:

«Norsk Polarklubb, hvis interesse- og arbeidsfelt er polarområdene, vil uttale sin sterkeste protest mot forfatteren Kåre Holts bok «Kappløpet» og den omtale den gir av Roald Amundsens personlige egenskaper og hans virksomhet som en av sin tids mest fremstående polarforskere og oppdagelsesreisende. Vi er fullt fortrolig med at en senere ettertids omhyggelige granskning i mange tilfelle kan føre til mer nyanserte og derfor ofte riktigere bilder av fremstående personligheter og deres ferd. Men Kåre Holts bok har lite eller ingenting med ansvarsfull granskning å gjøre, fordi det ikke er mulig å se at han på noen måte har belegg for sin fremstilling i det kildematerialet han påberoper seg og som til dels er grovt misbrukt. Heller ikke kan vi finne at det på annet hold eller på noen annen kant er grunnlag for det sjikanøse portrettet boken gir av Roald Amundsen. Tvert imot står boken påstander på avgjørende punkter og i mangfoldige detaljer i åpenbar strid med det rikholdige kildematerialet som foreligger i dagbøker og andre lett tilgjengelige skrifter av forskjellig slag. Den står også i strid med opplysninger fra nålevende og avdøde menn som har deltatt i Roald Amundsens ekspedisjoner.

I sin mangel på vederheftighet er boken verdiløs som bidrag til forståelsen av Roald Amundsen, hans virksomhet og hans tid. Den er bare egnet til å forvirre leseren og på en beklagelig måte skade en fortjent manns ettermæle.

Da det er på det rene at «Kappløpet» er under oversettelse og vil

utkomme i flere andre land, blant annet Storbritannia, anser Polarklubben det for nødvendig at det blir gjort tiltak for å bote på iallfall de verste skadene boken kan gjøre i utlandet.»

Da det senere ble bragt på det rene at det var truffet avtale med et forlag i London og et i Hamburg om å gi ut boken i oversettelse til engelsk og tysk, sendte styret i overensstemmelse med resolusjonen ut skriftlige henvendelser i mars 1976 til et antall utenlandske vitenskapelige institusjoner, fagtidsskrifter og større dagsaviser, samtidig som utenriksdepartementet ble underrettet for det tilfelle at det skulle komme forespørsler fra utlandet om saken.

I følgebrevet ble det understreket at det selvsagt ikke var meningen å ville påvirke mottagerens selvstendige oppfatning av boken, men at hensikten ene og alene var å gi en orientering om hvordan den ble vurdert på faglig hold i Norge. Som vedlegg fulgte Polarklubbens resolusjon og dessuten følgende utdrag av vedtak i to andre organisasjoner:

Utdrag av uttalelse av 14. november 1974 fra styret i Sjømannsforeningenes Landsforbund, som omfatter 27 lokale foreninger. Medlemstall: 4.000 norske sjøoffiserer.

«Gyldendal Norsk Forlag har gitt ut Kåre Holts manuskript «Kappløpet». Utstyrt med litteraturliste gir boken et inntrykk av å være en vederheftig fremstilling av emnet. Boken er ikke vederheftig . . . Enkelte avsnitt er fritt oppspinn . . .

Sjømannsforeningene er ikke interessert i at vårt lands store menn skal rakkes til for at et forlag skal tjene penger. Ettersom forlaget må være klar over at boken ikke gir en nøktern fremstilling av Roald Amundsen og at den derfor ikke har historisk verdi, må det være økonomiske hensyn som ligger til grunn for utgivelsen. Det er en tendens i tiden til å nedvurdere nasjonale verdier, men man går ut fra at Gyldendal Norsk Forlag ikke går inn for en slik politikk.

Sjømannsforeningene er bekymret over at boken også skal oversettes til fremmede språk. Utenlandske lesere vil ikke ha de samme muligheter for å gjennomskue forfatterens malisjose fremstilling, og det tjener neppe nasjonens sak at boken blir oversatt.

Sjømannsforeningene vil gjerne ha en uttalelse fra Gyldendal Norsk Forlag om hvorfor forlaget har utgitt boken. Svaret vil ha sin interesse for medlemmenes innstilling til forlagets bøker og imøtesees. snarest.

Utdrag av brev av 29. november 1974 fra International Association of Friendship Cape Horners, Norwegian Section.

«Kåre Holts bok «Kappløpet», Gyldendal Norsk Forlag A/S.

På Kapp Horn-klubbens medlemsmøte 15. november i år var saken ført opp på dagsordenen . . .

Hvis forfatter og forlag her bevisst har dekket seg bak romarforfatterens frihet ved å fremstille virkelige personer og handlinger slik at man påkaller folks sensasjonslyst, tar vi meget sterk avstand fra en slik fremgangsmåte. Dette er fryktelig farlig fordi de fleste som leser en slik bok om en dengang så stor og hyllet person, vil lese det som sannhet og tolke det som sannhet.

Det må være en grense for hvordan gjetninger, populærfremstillinger m.v. skal få rote i døde menneskers privatliv.

Kapp Hornerne sier seg derfor enige med Sjømannsforeningenes Landsforbund i å ha fremmet saken til forlaget for i beste fall å håpe på at forlaget vil begrense utgivelsen av boken til Norge, når først så galt er skjedd. Dette var det bare én mening om.»

Professor Olaf Holtedahl

Av Odd Lønø.

Den 26. august 1975 døde vår grand old man i geologi — professor Olaf Holtedahl over 90 år gammel. Han var ivrig opptatt av sin vitenskap helt til det siste. I 1909 ble han cand. real og var etter den tid knyttet til universitetet i Oslo hele sitt liv.

Foruten Norges geologi interesserte han seg tidlig for geologien i polare strøk. Han levet da også i våre store polarfareres tid, så han var vel ikke helt uten påvirkning av de store bragder. I årene 1909—11 var han deltaker i Norges Statsstøttede Spitsbergen-ekspedisjoner. Han tok doktorgraden på det materialet han hadde samlet på disse reiser. Avhandlingen het: «Zur Kenntnis der Karbon-ablagerungen des westlichen Spitsbergens».

I 1920 ble han utnevnt til professor, og straks etter organiserte og ledet han Den Norske Novaja Zemlja-ekspedisjonen i 1921. Det var en ekspedisjon av den gamle sorten hvor fysisk styrke var nødvendig for å få samlet det vitenskapelige materialet. Blant annet gjennomførte han en anstrengende sledetur uten hunder. I sin ungdom var han en ivrig idrettsmann.

Holtedahls forskningsvirksomhet var knyttet mest til Norge, og han har en imponerende produksjon bak seg både av rent vitenskapelige og populærvitenskapelige arbeider. Her skal vi dessuten nevne hans store innsats i Lars Christensens Antarktiskekspedisjoner 1927—31. Han var med på organiseringen og var også med «Norvegia» til Syd-Georgia, Syd-Shetland og Graham Land.

I sitt lange liv har han, både i innland og utland, fått mange hedersbevisninger for sin rike og mangfoldige innsats i geologisk forskning. En av de siste hedersbevisninger fikk han da han ble utnevnt til æresmedlem i Polarklubben i 1973. En beskjeden ære riktignok, i forhold til de mange andre. Han var meget glad for dette æresmedlemskap, uttalte han, fordi han alltid hadde hatt stor interesse for de polare strøk og arbeidet meget der.

Helge Ingstads fjerde æresdoktorgrad

Norsk Polarklubbs æresmedlem og mangeårige formann Helge Ingstad ble på Universitetets årsmøte i Oslo 2. september 1976 utnevnt til æresdoktor for sin innsats i polarforskningen — som blant annet har ført til oppdagelsen og utgravningen av den første norrøne boplassen på Newfoundland i Amerika.

Innstillingen var foretatt av det historisk-filosofiske fakultet, og den høytidelige, seremonielle handlingen i Universitetets aula ble ledet av rektor Otto Basiansen i overvær av blant annet kong Olav og kronprins Harald. I alt ble det denne gangen utnevnt elleve doktorer, de fleste utenlandske, men også den norske direktør Erik Rinde for hans virksomhet på det sosiale felt.

Det er Helge Ingstads fjerde doktorgrad. Tidligere er han æresdoktor ved Memorial University på Newfoundland, St. Olavs College i Minnesota og McGill University i Montreal. Dessuten har han som kjent kommandørkorset av St. Olav og er tildelt en rekke andre utmerkelser i inn- og utland for sine store fortjenester.

Fra polarfronten

DET VAR LEIVSBUDIR.

Anne Stine Ingstad: *Det nye land med de grønne enger*. Gyldendal Norsk Forlag 1975.

Det er en charmerende bok Anne Stine Ingstad har skrevet om de oppsiktsvekkende og resultatrike forskningsferdene til Newfoundland og utgravningen av de norrøne hustuftene fra omkring år tuse n. Som magister i nettopp nordisk arkeologi hadde hun de beste forutsetningene for å lede avdekningen av de historiske ruinene og vurdere funnene under et uhyre spennende og tålmodig arbeid gjennom åtte sommere — til omsider den lille ringnålen av bronse plutselig dukket frem under torven og gav det endelige beviset blant mange andre på at de var på rett vei: det kan, eller rettere sagt det *må* ha vært selve Leivsbudir i sagaens Vinland.

Men fru Ingstad fordyper seg ikke bare i de sensasjonelle funnene. Enkelt og uanstrengt trekker hun opp en vid ramme omkring det som hendte: den innledende studiereisen på Vestgrønland og de lange ferdene i uvær og av og til maksvær med den gamle redningskøyten «Halten» opp og ned langs kystene av Labrador, og hele miljøet i L'Anse aux Meadows — bukten ved de frodige engene. Inntagende og uhyttdelig forteller hun om natur, planteliv og dyr, og ikke minst om de ensomme menneskene de møtte langs de fattige strendene. Over alt finner hun noe interessant, over alt gjør hun morsomme observasjoner — også når det gjelder selve oppdageren og ektemannen Helge Ingstad.

A. O.

NANSEN-BIOGRAFIEN

Tim Greve: *Fridtjof Nansen*. Gyldendal Norsk Forlag.

To-bindts verket om Fridtjof Nansen som menneske, vitenskapsmann, polarforsker og politiker foreligger nå i sin helhet. Verkets forfatter Tim Greve, direktør ved Nobelinstituttet og tidligere sjef for pressetjenesten i Utenriksdepartementet, sendte ut første del i 1973. Den forteller om Nansens slekt og oppvekst og hans yngre år frem til 1905. Her kommer altså polarferdene med. Annet bind kom høsten 1975 og handler om hans fremtredende rolle under unionsoppløsningen, om ministertiden i London, hans virksomhet som internasjonal politiker og hans store hjelpearbeid frem til hans død i 1930.

I en forbilledlig klar og verdig form gir de to bindene en levende fremstilling av Nansens omfattende virksomhet og hans menneskelige egenskaper. De skjønnsomme utdragene av privatbrev og dagbøker forteller om den uro og indre tvil også han ofte kunne være naget av, og utførlige notater og kildehenvisninger gjør biografien til en ytterst verdifull tilvekst til vår polarlitteratur.

A. O.

GRØNLANDSKE PROBLEMER

Signe Holst: Grønland — pladask i kulturkloft en.

Grøndahl & Søn Forlag.

Cand. psychol. Signe Holst, født i Oslo, gift med en dansk ingeniør og nå bosatt i Bærum, har oppholdt seg i to og et halvt år i Holsteinsborg på Vestgrønland. Hennes bok, som kom ut høsten 1975, gir ikke mer opploftende skildringer enn andre har gitt av utviklingen på Grønland i de siste snes årene etterat nyordningen ble satt i verk. Fremdeles er klasseforskjellen stor mellom den grønlandske befolkningen på omkring 40.000 og de ca. 10.000 danskene der oppe, som ikke bare har høyere lønn men også mange andre fordeler. Det økende danske innslaget utgjør i praksis overklassen.

Noen tall gir ellers et krasst bilde av forholdene: tre fjerdedeler av den innfødte befolkningen er etterhvert flyttet sammen i byene, der grønlenderne vanskelig kan finne seg til rette i moderne punkthus og store boligblokker og hvor de samfunnsmessige og hygieniske forholdene er lite tilfredsstillende. På grunn av de frie seksuelle forbindelsene er tallet på vielser stadig synkende. I de senere årene er omtrent halvparten av alle barn født utenfor ekteskap, samtidig som kjønns sykdommene fortsetter å øke faretruende. Det samme gjør drikkfeldigheten, som er sterkt utbredt blant menn og kvinner, gamle som unge. Det gjennomsnittlige alkoholforbruket var i 1974 på 18,2 liter pro pers, mens det i Danmark var 10,3 liter. Ølkonsumet er ti-doblet siden 1960 og er nå 900 flasker i året for hver enkelt.

Interessant er oversikten over den danske stats bevilgninger til Grønland. For 1975 var de kommet opp i ca. 775 millioner kro-

ner, men danske beregninger viser at hele fire femtedeler av beløpet går til statens egne virksomheter og lønninger på Grønland, til danske firmaer hjemme og til danskene som holder til på Grønland i kortere eller noe lengre tid. Bare knapt en femtedel kommer grønlenderne direkte til gode, og det har fått kritikere i Danmark og på Grønland til å sette spørsmålsteget ved statens egentlige motiver i grønlands-politikken, heter det i boken.

A. O.

HELGE INGSTADS ELV.

Årene går — det vil de jo gjerne — men plutselig kan minner dukke frem, og undertiden på en like overraskende som håndfast måte. En dag utpå siste vinteren fikk Helge Ingstad et Amerika-brev, og da han kikket nærmere på kartet som fulgte med, oppdaget han at det stod «Helge Ingstads elv» på et elveløp langt inne i den nord-kanadiske ødemarken. Som vi vet holdt han i sin tid til i områdene øst for Den Store Slavesjø i fire år, til dels sammen med athabasca-indianere og andre pelsjegere. Men i lange tider streifet han om på tundraen helt alene med bare villrein, ulv og naturligvis trekkhundene som eneste selskap. Det var i tiden 1926—1930. Først et halvt århundre senere har han altså nå fått vite at navnet hans er festet til en elv ved tundraen, der han holdt til et år alene med hundespennet sitt.

RUSSER ANGREPET AV ISBJØRN.

Sysselmannen på Svalbard opplyser at 12. desember 1975 ble en 35 år gammel elektriker angrepet av isbjørn mens han arbeidet i nærheten av pumpestasjonen på vestsiden av Grønfjorden — vis-a-vis Barentsburg. Det var flere andre arbeidere i området, men ingen av disse i umiddelbar nærhet da angrepet fant sted. Ingen var bevæpnet.

Russeren ble angrepet omlag 10 meter fra en hytte som ble brukt til oppholdsrom og matlagning. Bjørnen sto like ved hytteveggen da mannen fikk øye på den. I samme øyeblikk løp bjørnen mot mannen uten å gi lyd fra seg. Mannen sto stille og rettet lyset fra en lommelykt rett mot bjørnen. Dyret reagerte ikke på lyset, men fortsatte rett på mannen. Den forsøkte å bite etter mannens hode. Ved å bruke armene klarte russeren å få vridd bjørnens hode unna. Bjørnen fulgte etter da han trakk seg tilbake. Under dette fikk han et rift av en bjørneklo på venstre side av tinningen og et på halsen. Nå reiste bjørnen seg på to og fikk da tak ved å bite over høyre side av russerens hode. Der de sto, var det glatt is, og begge ramlet overende. Russeren fikk av seg hanskene og fikk stukket tommelfingeren inn i det ene øyet på

bjørnen. Bjørnen slapp taket i hodet og trakk seg litt tilbake. Russerens høyre øre var revet løst, og hårfestet og hud på høyre side av ansiktet var løs. Russeren var nå så avkreftet at han ble liggende på isen. Bjørnen kom på nytt bort til ham, bet ham i venstre arm og venstre del av ryggen samtidig som den forsøkte å trekke ham med seg.

De andre russerne i nærheten kom nå til. Den angrepne tror at skrikene og bråket fra disse fikk bjørnen til å trekke seg bort. En mann som hadde oppholdt seg i hytta, hjalp nå den skadede inn.

Før bjørnen forlot området angrep den to mann til. Den ene kom uskadd fra angrepet, mens den andre fikk et bitt i armen. Det ble skutt med sporlyspatroner som traff bjørnen. Dessuten ble det skutt med en småkalibret rifle, men det er uvisst om dette skuddet traff.

Etter fire timer kom den skadede til sykehuset i Barentsburg. Han ble utskrevet etter 14 dager, men har mistet hørselen på det ene øret. Ellers har han synnsynligvis ikke fått noe varig men.

Russerne benekter at de har gitt bjørnen mat. De utelukker ikke at den kan ha fått tak i matrester i avfall fra hytta. Bjørnen hadde vært på taket av hytta noen dager før angrepet fant sted og lukket inn i en ventil.

BAUTA PÅ HOPEN.

Straks etter krigen fant værvarslingsfolkene på Hopen rester etter omkomne sjøfolk. En knust livbåt og en gummibåt med navn på viste at de stammet fra den sovjetiske båten «Dekabrist».

I juli 1975 ble det reist en bautastein med innskriften: «Til sovjetiske sjømenn fra D/S «Dekabrist» som ble torpedert i den annen verdenskrig.» Til stede ved avdukingen var den sovjetiske konsul Grebnev, sovjetiske krigsseilere og representanter for det sovjetiske gruvesamfund på Svalbard og bestyreren på Hopen, Johansen.

Historien til de omkomne er etter Sovjet-nytt (1976, nr. 21):

— Den 31. oktober 1942 gikk det sovjetiske dampskipet «Dekabrist» ut fra New York med kurs for Murmansk. Skipet gikk alene, uten konvoi, og i Barentshavet ble det angrepet av tyske fly. Mannskapet forsvarte seg innbitt og fikk slått angrepet tilbake hele 11 ganger. Men til slutt fikk tyskerne inn en torpedo, og dermed var skipets dager talte. Mannskapet gikk i båtene — 80 mann fordelt på fire livbåter.

Kaptein Beljajev gikk fra borde som den siste, og snart etter kunne folkene i livbåtene se at de tyske piratflyene kom tilbake for å fullføre senkningen av skipet.

Båtene satte kurs for Murmansk. Men snart satte det inn med storm. Tre av livbåtene forsvant — deres skjebne er senere aldri blitt oppklart.

Den fjerde, med kapteinen og 19 andre sjøfolk ombord, drev omkring i en fortvilet kamp mot elementene. Stormen gikk over til snøstorm, båten ble dekket av islag. Den tiende dagen fikk de se land. Det var Hopen, 100 km øst av Svalbard.

Utmattet og avkreftet som de var, kom de seg med megen møyne i land, og her begynte så deres overvintring på denne ugjestmilde steinete øya — uten proviant, klær eller hus.

Situasjonen bedret seg litt da de snart etter greide å felle en isbjørn. Det ga kjøtt for lengre tid, fett til å gni inn forfrosne lemmer med og blod som virket som ren styrkemedisin. Litt senere fant de et lite matlager på stranden: en smørdunk og noen sekker mel. På sørspissen av øya oppdaget de en liten hytte og en flatbunnet båt. Overvintringsforholdene ble derved mer tålelige. Men så rammet skjorbukken dem . .

Da våren kom, var det bare fire i live: kaptein Beljajev, matrosene Borodin og Lobonov, og skipslegen Natalitsj.

I juli måned 1943 dukket en tysk ubåt opp ved Hopen, og en jolle med en offiser og flere vel væpnede matroser ble satt i land. De tok kaptein Beljajev med seg og stakk til sjøs igjen. Ubåten kom tilbake i oktober og hentet de øvrige. Underveis til Norge døde den ene av dem, Lobanov, av skjorbuk.

De siste overlevende fra «Dekabrist» fikk så oppleve fangeleirens umenneskelige lidelser, inntil de etter krigsslutt og Norges frigjøring endelig kunne vende tilbake til sitt eget land.

ROALD AMUNDSEN-BYSTE PÅ BYGDØ.

Ved siden av polarskuta «Gjøa» på Bygdø ble det 28. september 1976 avduket en byste av Roald Amundsen. Bysten er laget av billedhugger Arne Vigeland og er en gave fra «Fram»-komitéen. Den ble avduket av «Fram»-komitéens formann, Ellef Ringnes, som uttalte sin glede over «Gjøa»-komitéens arbeid med å få «Gjøa» til Norge og å få den restaurert. «Gjøa» har nå sin plass ved siden av «Fram»-huset.

NORSK POLARKLUBB.

I de to årene siden forrige Polarbok kom ut, har klubben hatt følgende møtevirksomhet:

1974,

7. mai. Klubben innbudt til møte med Det Norske Svalbardseiskap i Oslo Militære Samfunds lokaler. Formannen i selskapet, lege Torbjørn Torkildsen, åpnet møtet og videre fikk vi innlegg av prof. Rolf Vik, prof. John Krog og geolog Thor Siggerud om dagens aktuelle problemer vedrørende flyplassen, forskningen og ressursene på Svalbard.

23. oktober, prof. Anatol Heintz: Når vandret mammuten i Norge?

11. desember, lektor Odd Raubakken: Jordvarme som energikilde på Island.
Jørgen Stubberud ble på møtet utnevnt til æresmedlem for sin innsats på Roald Amundsens sydpolferd 1910—12.
- 1975,
 29. januar, zoolog Thor Larsen: Isbjørnundersøkelser.
 5. mars, prof. Ragnar Nicolaysen: Skjørbuk.
Møtet var også årsmøte, og klubbens styre ble etter valget: Formann: Helge Ingstad, styremedlemmer: Asbjørn Omberg, Odd Lønø, Olaf Lødding og Thore Winsnes, varamenn: Finn Albert og Kaare Bratlien, revisor: Audun Hjelle.
Klubben hadde pr. 31. desember 1974 335 medlemmer hvorav 5 æresmedlemmer, 1 innbudt og 24 livsvarige. I 1974 er det kommet til 6 nye medlemmer og 3 er gått ut.
9. mai hadde vi besøk av Svenska Polarklubben. De kom med buss, og om formiddagen var de på besøk på Norsk Sjøfartsmuseum, Kon-Tiki Museet og Fram-huset. Omberg var guide for våre gjester. Om kvelden var det fellesmøte på restauranten på Skimuseet. Det var en hyggelig sammenkomst med korte innlegg fra medlemmer av begge klubber.
15. oktober, Asbjørn Omberg: Kåre Holts bok om Roald Amundsen. På møtet ble det vedtatt enstemmig en resolusjon som sterkt kritiserte Holts omtale av vår polarfarer. Jørgen Stubberud støttet sterkt denne resolusjon og framhevet Roald Amundsen som en fremragende leder. Resolusjonen er trykt i denne bok i Ombergs artikkel om dette emnet.
10. desember, direktør Tore Gjelsvik: Utforskningen av kontinental-sokkelen i Barentshavet fra Fridtjof Nansens tid til i dag.

ODD LØNØ
sekretær